

Knihá Rožmberská.

Kritické vydání

opatřené poznámkami a glosářem

jež učinil

VINCENC BRANDL,

zemský archivář moravský.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra. — Nákladem jednoty právnické.

1872.

Slavné

JEDNOTĚ PRÁVNICKÉ

věnováno.

Úvod.

Právo české byvši právem zvykovým nemělo až do zřízení Vladislavského žádného zákonníku, podlé kterého by se pře byly rozsuzovaly; onoť se řídilo podlé obyčejův, které z praxe soudní postupem časů se vyvíjely. Poněvadž pak formy při právě a soudě zachovávané tím spletenějšími se stávaly, čím více právo samo se vyvíjelo, nastala záhy potřeba, aby se dostalo soudcům i stranám do rukou naučení, kterak se u věcech soudních zachovávatí měli. Naučení takové mohlo ovšem jen dáno býti od muže, jenž sám dlouholetou zkušeností nabyt důkladné znalosti práva zemského a víme zajisté z literatury české, že všechny spisy, které s domácím naším právem se zanášejí, sepsány jsou od mužův, kteří v soudu zemském mnohá leta seděli a zkušenosti nabyté ve prospěch soudců i stran písmem uveřejňovali. Práce tyto neměly ovšem váhy nějakého úředního zákonníku; poněvadž ale složeny byly od důkladných znalcův běhu právního, byly předce u veliké vážnosti a soudcové zemští měli je za knihy, z nichž čerpali naučení, kterak zvláště co se týče formálního práva chovati se mají; odtud to pochází, že přepisy těchto prací se nacházely při zemském soudě i v Čechách i v Moravě, aby jich, kdykoli potřeba nastala, úředníci užívati mohli.

Z těchto spisů shotovených proto, aby i soudcům i stranám se poskytla paměť spůsobů při právě a soudě zachovávaných, jest podlé času prvním ten, který obyčejně *knihou starého pana z Rožmberka* nebo krátce *knihou Rožmberskou* nazýván bývá.

Úmysl spisovatele zajisté byl vypsati běh soudního jednání, jež za jeho doby obyčejem bylo. Neb on dává zevrubné ponaučení o všech potřebách, které pŕihonu se týkají, líčí, jak a kolik komorníků k pŕihonu a kde se žádati má, kterak oni a kde domem a kde trhem poháněti mají, ustanovuje, jak se pohání ženatý, vdovec, holomek, tkáče, opat, kanovník, biskup atd., píše, pokud strany v deskách se držeti mohou, udává pře, v kterých jest zapotřebí jednoho a v kterých tří pŕihonů a jakých pŕivodů právních: svědků, přísahy neb ordálu se užívati má atd. Z toho, že především strany a soupeře poučuje, mohli však také kmeti bráti naučení, vědouce, že to, co ve spisu tom obsaženo jest, zakládá se na mnoholeté zkušenosti kmeta, jenž důkladných znalostí o veškerém běhu práva zemského nabył. Čtouce, kterak pohnaný podlé předpisů práva platného se zachovati má, nabyli naučení o právě formálném a mohli tudíž snadně posuzovati, zda-li pŕivod a pohnaný se zachovali podle práva toho, neb zda-li neučinili něco na zmatek. A že kmeti zemští skutečně knihy Rožmberské ve směru tom užívali, dokazuje nejstarší nás dochovaný exemplár, jenž okolo r. 1360 ku potřebě úředníků zemských od jednoho z písařů při deskách zemských sepsán a u desk zemských chován byl a nyní při deskách dvorských uložen jest.

Knihy Rožmberské není tedy prací, mající úřední platnost jako nějaké zřízení zemské; ona jest prací muže soukromého, který se vyznamenal takovou znalostí zemského práva platného za doby v které žil, že k výrokům a zprávám jeho úředníci zemští měli takovou důvěru, že úřad sám z knihy té naučení čerpal.

Ze slov, která se na začátku neb na konci rozličných exemplárů toho spisu nacházejí, jako: „Práva starého pana

z Rožmberka“, „Práva pana starého z Rožmberka“, „Práva, kteráž byla u pana starého z Rožmberka“, „Práva, ježto je jměl pan z Rožmberka“, „Práva starého pana z Rožmberka, někdy sudieho zemského“, s nějakou pravdě podobností se za to mělo, že knihu tu sepsal onen slavný Petr z Rožmberka, jenž od r. 1312 s malými jen přestávkami byl do r. 1346 nejvyšším komorníkem zemským a co takový tedy příležitost měl důkladně seznati všecky obyčeje a řády práva zemského.

Mínění to, že dotčený pan Petr z Rožmberka jest spisovatelem tak zvané knihy Rožmberské, vynáší jmenovitě dr. H. Jireček v II. dílu Cod. Jur. Boh. str. 68, 69, kdežto Fr. Palacký v předmluvě k vydání knihy Rožmberské (Arch. Čes. I. 447) rozhodně tento náhled nepronáší, nýbrž věc na váze nechává, domnění klade, že sepsání knihy té do starší doby, asi do času Závíše z Rožmberka pokládati se může. Pravíť totiž: „Pronesli jsme jinde zdání své¹⁾ že kniha tato snad již ve XIII. století a sice pro slavného pána Závíše z Rosenberka († 1290) zhotovena byla; jazyk její, do té doby sahající, zdá se tomu nasvědčovati; a okolnost ta, že se v ní jen o *biskupu* Pražském mluví, dostatečně dokazuje, že aspoň před povýšením jeho na arcibiskupství, kteréž roku 1344 se stalo, sepsána byla. Tři příčiny však zase k tomu domnění vésti mohou, že teprv po r. 1300 spis ten povstal jedna, připomínání grošův v zemi české berných, kteréžto, jakož vůbec vědomo, teprv r. 1300 raziti se počaly; druhá, zmínka o ouřadu dvorského sudího v Čechách, kterýž pod králem Otakarem II. dokonce se ztratil a teprv pod králem Janem a to již v povaze sudího lenního opět jeviti se počal; třetí, že pan Plichta z Rožďalovic v čl. 43 připomínaný okolo r. 1320 i v jiných starých písemnostech se jmenuje. Avšak určitě o tom rozhodnouti nelze: jelikož i to možná, že počítání na groše, na místě halěřův, teprv pozdějšími přepisy do knihy té se dostalo, že sudí dvorský i pod králem Vác-

¹⁾ Viz Čas. čes. Mus. r. 1835, str 403.

lavem II. ještě v Čechách se zachoval, ačkoli my o bytu jeho v tom věku nic nevíme, a že i tento Plichta z Rožďalovic již synem byl otce stejnojmenného, nám neznámého“.

Naproti tomu zcela určitě pronáší se dr. H. Jireček, že kniha Božmberská mezi rokem 1320—1330 sepsána byla, dodávaje k důvodům p. Palackého, že před r. 1348 shotovena jest, ještě ten, že v ní se mluví jen o *dvou* městech Pražských, kdežto třetí, totiž Nové město, teprv r. 1348 založeno bylo.

My se strany naší kloníme se k onomu náhledu p. Palackého, že kniha Rožmberská před r. 1300 sepsána byla a chtějíce důvody své pronésti, míníme především objasniti okolnosti ty, které tomu nasvědčovati se zdají, jako by kniha Rožmberská *po* r. 1300 sepsána byla.

Co se především toho dotýče, že v knize Rožmberské se připomínají groše, není potřebí na to příliš se ohlížeti, neb jest možná, že slovo „groš“ od pozdějších prepisovatelů do textu se dostalo, a zdá se, že skutečně tomu tak bylo. Kdo taxy, které se při soudu v Čechách platily, zná, ten ví, že se platily povždy plnou mincí, nikdy ve zlomcích mince nějaké; v listinách věku XIII. naskytují se poplatky soudní pode jmenem denarii memoriales, přísudní atd.; v XIV. století uvádějí se v taxách groše, taktéž v XV. a XVI. století; nikdy však nespátřuje se, že by taxa obnášela ku př. $1\frac{1}{2}$ anebo kterýkoli zlomek groše. Protož také vidíme, že v 1. článku knihy Rožmberské se klade taxa dvou a tří haléřů; v 2. čl. uvádějí se třicet a dva haléře což činí $2\frac{2}{3}$ groší. V obou těchto člancích není zmínky o groši; teprv v čl. 4, kde se uvádí taxa 60 haléřův, dokládá se: „to jest pět grošův“, poněvadž suma 60 haléřův bez zlomku na groše vypočísti se dá; v čl. 5. přichází taxa 32 haleřův a mimo to taxa jednoho groše; domníváme se, že místo slova groš buď stálo v původním textu: 12 haléřův, kterouž sumu, poněvadž bez zlomku na groš převésti se dá, slovem groš prepisovatel vyjádřil, anebo pozdější opisovatel položil místo taxy původní taxu tu, která za jeho doby se dávala, jakož také v čl. 215

původní taxa se udává na 2 haléře a pak se dokládá: „ale již berú groš“, kterážto slova považujeme za přívěsek doby té, v kteréž groše již berné byly a od ouředníků co taxa zvýšená naproti dřívější menší se vybíraly.

Uvádění grošů v knize Rožmberské nemůže míti tedy takové váhy, aby ona pro to před r. 1300 sepsána býti nemohla; rovněž nepadá příliš na váhu ta okolnost, že v ní se uvádí Plichta z Rožďalovic, jelikož, jak Fr. Palacký podotknul, mohl to býti předchůdce stejnojmenný toho, který okolo 1320 často v deskách přichází; avšak i to jest možné, že opisovatel nejstaršího exempláru, jenž písařem u desk byl, jmeno to, poněvadž v starších deskách je často četl, do přepisu svého přijal, kdežto v originalu snad jiné jmeno stálo; vždyť spatřujeme, že právě v jmenech rozličné exempláry knihy Rožmberské velmi se různí kladouce v tomtéž článku jedny to, jiné zase jmeno jiné.

Protož trváme, že tyto dvě okolnosti nemohou býti tak závažnými, aby se tvrditi muselo, že kniha Rožmberská teprv po r. 1300 sepsána býti mohla, zvláště jsou-li důvody před rukama, které tomu nasvědčují, že tatáž kniha původem svým na starší, dřívější dobu ukazuje. A důvodů těch jest několik.

Předně jest důkazem toho zjevný ráz starožitnosti, který kniha Rožmberská v každém směru na sobě má, i co se týče věcí i slohu i forem jazykových.

Co se týče věcí, klademe na první místo zprávu knihy Rožmberské o vdání, o kterémž v ní se píše tak, že nemůže býti pochybnosti, než že spisovatel v době té žil, v které právní výkon vdání ještě v plné platnosti byl. Uvážíme-li, že Maj. Carol. r. 1350 vydaná a r. 1355 odvolaná o vdání praví, že se dělo „*aliquando*“ a „*temporibus antiquatis*“, že ani řád práva zemského, ani Maj. Carol. smysl slova „*ohřeb*“ neznají, kdežto kniha Rožmberská je vysvětluje: pak zajisté nebudeme pochybovati, že kniha Rožmberská nepochází z druhé polovice živobyčí p. Petra z Rožmberka, jelikož od r. 1350 až do r. 1320 nebo 1330 není tak dlouhá doba, aby o ní se říci mohlo, že ona jest „*tempus antiquatum*“. Anoť máme

za to, že Maj. Carol. i řád pr. z. zprávu svou o vdání a ohřebu čerpaly z knihy Rožmberské ¹⁾, avšak že za doby, když oba ty spisy sepsány byly, již nebylo žádného pamětníka, který by se byl dožil výkonu vdání, čeho by zajisté nebylo, kdyby vdání za Petra z Rožmberka bylo ještě tak živě se vykonávalo, jak v knize Rožmberské líčeno jest.

Druhá věc, která o větším stáří knihy Rožmberské svědčí, jest, že v ní (čl. 209) mluví se o *svodu* nejinak, než že v zemském právě ještě v plné platnosti byl, kdežto z jiných pramenů víme, že výkon svodu na sklonku XIII. stol. se vytrácel, tak že o něm, co se týče práva zemského, více zmínky není, ač v právě městském ovšem do XVI. stol. se zachoval.

Neméně jest nápadno, že kniha Rožmberská zřízení „*konšelů zemských*“ nezná; ač konšelů *městských* dotýká, předce jí jest úřad konšelů zemských vedle popravců krajských neznám, kdežto řád pr. z. a Maj. Carol. o konšelích zemských právě v těch případech, kde kniha Rožmberská jen popravce uvádí, takovým způsobem mluví, z kterého lze poznati, že výraz ten okolo l. 1340—1350 již byl tak v zemi zobecněl, že souditi můžeme z toho, že již také za Petra z Rožmberka v užívání přicházel.

I to jest důrazné svědectví o větším stáří knihy Rožmberské, že v ní se jedná o úřadech menších, které po krajích zřízeny byly, nejinak, než jakoby v době té, kdy kniha se psala, vedle velikého soudu zemského svou pravomocnost v jistých věcech v plné míře byly vykonávaly (čl. 161, 214, 279, 281), kdežto víme, že tato pravomocnost soudů krajských čili cúd na začátku XIV. století již tak ochabla byla, že za Karla IV. úplně zanikla. ²⁾

Nasvědčují-li tyto okolnosti tomu, že kniha Rožmberská před r. 1300 sepsána byla, dokazují starožitnost její také

¹⁾ Také Ondřej z Dubé snad měl známost o tom z knihy Rožmberské: „o vdání ku Pražskému purkrabí a o ohřeb pónonové již tyto časy nejdú“ (čl. 15).

²⁾ Viz glosář sub: *malý úřad*.

některá slova, která buď jen v ní přicházejí, anebo jen v pravém smyslu, kdežto pozdější prameny pravý jich význam více neznají. Tak přichází slovo *spas* ve smyslu pastvy jen v knize Rožmberské, a znamená v jiných pramenech co *spas* neb *spása* tolik co *spasitel*; rovněž náleží slovo *kobylník* = *pastor equorum* jedině kníze Rožmberské, taktéž *přebyvek* = dočasné přebývání krom domu, *hřebí* = los, kteréž mimo knihu Rožmberskou obsaženo jest jen v Mat. Verb. Zvláštního povšimnutí zasluhuje slovo *slubní* (řeč), kteréž krom tohoto místa K. R. (hlava IV) jen přichází v druhé recensi statut Otonových z r. 1237: „*Quod dicitur slubní súd*“; okolnost ta, že zřízení slubního soudu v K. R. se nám uvádí jako v plné platnosti jsoucí, jest opět důkazem, že ona mnohem starší jest než r. 1300. Mimo to obsahuje K. R. některá slova, která jen na základě latinských pramenů vyložiti se dají ku př. *přivedení*, *příjetí*, *rada*. Slovo *ohřeb* již svrchu připomenuto bylo. Výraz *bezprávná cesta* (čl. 277, 279) přichází jedině v K. R., pozdější prameny píší: *cesta zavítá*, *hájená* neb *zapovídáná*. O vysokém stáří k. R. svědčí také slova: *víra* a *vóle*.¹⁾

Avšak nejen jednotlivá slova nýbrž celé průpovědi ukazují k tomu, že K. R. mnohem starší jest roku 1300. K takovým výrazům připočísti slušno: 1. „*požeň v oči*“ (čl. 207, 208) t. j. ohlas osobě pohnané, že jsi ji pohnal; 2. „*právo v hospodářově rucě*“ (čl. 234, 235) t. j. důkaz právní záležitosti na přísaze hospodáře, kteréžto oba výrazy, přicházejíce jen v K. R., mají na sobě ráz patrný starožitnosti, jelikož — zvláště z druhého — se zjevuje ona bezprostřednost právního názoru, která symbol ještě od výkonu samého přísně neodděluje. Na dobu starožitnou ukazuje také průpověď v čl. 250: „*vztiež kmety, s právem-li mi bóh pomohl?*“ s kterou porovnati sluší slova listu z r. 1235: „*quia per deum adjuti sunt*“. K dávné minulosti ukazuje také for-

¹⁾ O všech v tomto odstavci uvedených slovích viz každé jednotlivé v glosáři.

mula věrovací: „to беру na mú vieru i na mú duši, sem-li ten pes ukradl, bóh daj bych opsěl, jako ten pes“ (čl. 176) taktéž čl. 28, kdež oslovení pŕhončího neb komorníka: „komorníče, račiž jíti, liboliť, na hrad . . .“ ukazuje k době, v které pŕhončí bráni bývali ještě ze stavu zemanského. Rovněž má na sobě ráz starožitný čl. 144: „ten kón, jehož se Mikeš z Unhošče u mne jal, ten se je rodil na mém hnoji i živ i mrtev, na to jmám pravějšé ludi“, jakož vůbec všechny pŕŕpovědi, které se v K. R. takořka co stálé při soudě obvyklé formulae loquendi osobám v ústa kladou, z nichž zde opomenouti nemůžeme vytknouti ještě v čl. 228 uvedený a jednoduchostí svou nad míru dojemný spŕsob, na který podávená ženská násilí sobě činěné opovídala.

Avšak nejsou to pouze jednotlivá slova a jednotlivé pŕŕpovědi, které na větší stáří K. R. než na dobu po roku 1300 ukazují, nýbrž jest to sloh její vůbec, v němž duch starožitnosti se rozkládá. Čtouce bedlivě K. R. pozorujeme, že ten, který ji psal, měl důkladnou znalost všech věcí, o kterých psal; byla tedy při něm hlavní podmínka srozumitelného spŕsobu psaní: znalost věci totiž a jasnost názoru. Nicméně ale vidíme, že sloh v K. R. jest náramně neohebný, tvrdý a neobratný; slova jsou sice pojmům pŕiměřena, ale vyřazení celé myšlenky větami a uspořádaní vět jest tak primitivní, že nabýváme pŕesvědčení, že spisovateli bylo namáhavě zápasiti s řečí, že řeč sama v době, v které psal, nebyla ještě tak vytríbena a vybroušena, aby k spisům *prosaickým* snadna a spŕsobila byla. Kde rytmus slova takořka k sobě láká a vábí, tam také řeč samovolně dikci poetické se pŕispŕsobuje a podkládá; prosa ale žádá a potŕebuje dostatečného vývoje logického momentu v řeči, který však tak záhy v ní se nevyvinuje, jakož vůbec v řeči poesie prosu a v životě národu cit a obrazotvornost uspořádající rozumnost pŕedchází. Nedostatek ten mírněn bývá, kdež prosa se opírá o nějaký vzor řeči vzdělané, tedy v pŕekladech; to spatřujeme ku pŕ. při žaltáři Musejním z polovice XIII. st. pocházejícím, jehožto pŕeklad žalmův jest snadně srozumitelný, tak

že K. R. v té příčině k němu porovnávat se nedá. Ovšem že i v překladech řeč jakousi školu proběhnouti musela; jaký jest ku př. rozdíl mezi překladem evangelia sv. Jana z X. století pocházejícím a mezi právě dotčeným žaltářem! Tam spatřujeme prvopočátky řeči prosaické, zde výsledky delšího cvičení, ku kterémuž potřeba, písmo svaté překládati, předky naše vedla. Jakož evangelium sv. Jana jest první pokus, uvésti prosu do literatury české překladem, tak jest K. R. první samostatná práce prosaická v literatuře naší; a jakož ono evangelium má na sobě patrné známky, že jest prvním pokusem překladu a jakož žaltář svrchu dotčený ukazuje znamenitý pokrok v umění překladatelském, taktéž má K. R. na sobě ráz prvního pokusu v samostatné práci prosaické a liší se od legendy sv. Petra, Klimenta atd. právě tak, jako evangelium sv. Jana od žaltáře. Pochází-li K. R. z doby okolo 1320—1330, pak nelze pochopiti překvapující pokrok, který prosa česká legendami svrchu dotčenými učinila, jež z téhož věku pocházejí a tím více musíme se diviti řádu pr. z., který sepsán byv okolo r. 1360—1368 velikou obratností a plynou dikcí v prose se vyznamenává. Jaká zde plynost, jaké zde nenucené seřaďování vět, kdežto v každém článku K. R. spatřujeme, že řeč spisovateli se přičila a že on jen s velikými nesnázemi řeč takořka donutil, aby se mu propůjčila k vyřazení myšlenek jeho.¹⁾ Rozdíl ten jmenovitě v oči bije, když se porovná řád pr. z. s K. R. v těch člancích, které o těchže věcech pojednávají.

Rovněž jako mnohá slova, věci, průpovědi a celý sloh ukazují na starožitnost K. R., taktéž tomu nasvědčují formy jazykové. Ačkoli pak jinak možné není, že při spisu, jehož originál neznáme a jehož nejstarší opis pochází z r. 1360, nezachovaly se formy jazykové v plné přesnosti, nicméně má K. R. také v příčině té známky na sobě, že pochází z doby starší než po r. 1300. Sem náleží především důsledné uží-

¹⁾ Viz ku př. čl. 18, 25, 26, 28, 29, 30, 35, 53, 56, 79, 104, 122, 196, 213, 214, 220, 230, 239, 241, 243, 283, 287, 288, 290, 294, 295.

vání dualu ve všech organických člancích řeči v podmětu, předmětu a výroku při statných, přídavných a zájmenech i časoslovích, zjev to, kterého téměř při žádném spisu XIV. století tak důsledně provedeného nespátřujeme.¹⁾ Sem náleží dále časté užívání duplikace, ku př. *z* jiné popravu *z* dalšíe (čl. 18); — *ze* psa nehda *z* kakého (čl. 176); — *z* dluga *z* desieti hřiven (čl. 202); — *z* hospody *z* jeho (čl. 208); — *za* kupiu nebo *zač za* jiné (čl. 233); — *na* cestě *na* bezpravnej (čl. 277) a jmenovitě duplikace v čl. 113 *v* něvcēm, o níž při afirmaci jen málo dokladů máme, kdežto při negaci (*v* nivcēm) jest jich dost. Sem náleží dále genit. náměstky č'se (= čese, čeho), jemuž opisovatelé již nerozuměli a na místě jeho kladli formu *co*, kdežto patrně časoslovo, při kterém forma *co* stojí, genitiv řídí.²⁾ Sem náleží také dativ na místě genitivu: „jsa tēm dědinám hospodář“ (čl. 99); — „berú groš opovědčiemu“ (čl. 215), i dativ bez předložky: „požeň do šesti neděl najdalšiemu roku“ (čl. 81. 193); — „na dědině býti ukázanie škody“ (čl. 260); — „k roku do šesti neděl svědčenie póhona“ (čl. 76); neb akusativ s předložkou *po*: „poslati po komorníka póvodu“ (čl. 237).

Avšak uvážíme-li, že nejstarší opis, kterýž před rukama jest, pochází z druhé polovice XIV. století, nemůžeme se tomu diviti, že starší formy jazykové již se nezachovaly v úplné přesnosti; nýbrž že na mnoha místech propleteny jsou formami novějšími; uvedeme na příklad některé pády, z nichž znatelé staré mluvnice české poznají, na čem věc záleží:

Genitiv: pohona (čl. 25); — dvora (čl. 25, 26, 27); — úřada (čl. 29); — dluga (čl. 113), dlugu (čl. 115); — hradu (čl. 29), hrada (čl. 59); — sudieho (čl. 58, 101); — zprávc (čl. 135), opravec (čl. 283).

¹⁾ Viz ku př. čl. 4, 5, 18, 20, 21, 48, 68, 77, 109, 138, 142, 197, 202, 219.

²⁾ Viz nadpis k hl. IV. VI., pak čl. 65, 97, 209.

Accusativ vesměs se rovná při životných genitivu, jen v těchto místech nominativu: „když púvod dá svůj kón“ (čl. 15, 147); — „že mu dal kurvy syn“ (čl. 134); — „jsem-li ten pes ukradl (čl. 176); — jinak znamenati sluší: duši (čl. 175); — sudieho (čl. 58); — zprávci (čl. 121).

Instrumental: popravcí (čl. 142); — odpovědí (čl. 141), odpovědiú (čl. 247).

Co se týče *zájmen* uvádíme tyto formy: se (čl. 14), sen (čl. 103); — tet (čl. 25, 29); — ot onseha (čl. 37); — jáz (čl. 94); — ju (čl. 97); — saměmi sobú (čl. 150); — saměm sobú (čl. 152); — ny (čl. 18). Zvláště pozorovati sluší *jež* v čl. 18, 29, 44, 75, 76, 77 atd.

Z časoslov uvádíme 1, **praesens**, a) *indikativ*: dokládaju (čl. 19), dokládaji (čl. 43, 100), opoviedaju (čl. 228), dávaju (čl. 262), nesezu (čl. 26), zvozi (čl. 28), nevěři (čl. 117, 121), muši (čl. 121), proši (čl. 282), prošu (čl. 275), vědě (čl. 123), nedědi (čl. 282), drži (čl. 282). — b) *přechodník*: nepropúščijíce (čl. 23), vysvědčije (čl. 26), nepropúštije (čl. 86), nezmatuje (čl. 84). c) *imperativ*: dajž (čl. 68), stávaj (čl. 85), pohoni (čl. 18), držiž (čl. 86), pojmiž (čl. 103), vedi (čl. 116), mluvi (čl. 230), brani (čl. 295). — 2. **minulý čas**, a) *indikativ*: držal (čl. 89), ležalo (čl. 97). b) *přechodník*: pojem (čl. 103), přijev (čl. 106). 3. **budoucí opsaný**: bude minulo (čl. 84), bude pohonil (čl. 93), bude ztratil (čl. 151), budeš pohnal (čl. 207), pakli budeš pohnal, než on koně rozsedlal (čl. 208), bude obdržal (čl. 254). — 4. **supinum**: pojal ot menšieho úřada jej s ním pohnat (čl. 59), vésti devět svědkóv ukazat (čl. 134).

Co se týče skladny uvádíme o pádech několik příkladů 1. *genitiv*: dále šesti neděl (čl. 81), dřeve příměrie (čl. 126), více desieti hřiven (čl. 191), blíže dvú nedělí, dále dvú nedělí (čl. 193), prositi práva (čl. 141), prositi poslów (čl. 247), ustúpil základa (čl. 119). — 2. *dativ*: právo jej hrazskému komorníku pohnati (čl. 18), že on komorníku přijmá za pónon (čl. 37), ručiti k měščenínu (čl. 118). O dativu bez podložky byla již svrchu zmínka. 2. *akusativ* dvojí:

hosti svého mŏž základ staviti (čl. 233, 234). 4. *instrumental*: domem pohnali (čl. 18), požen trhem (čl. 29), ot úřada, k nemuž popravú sbožie leží (čl. 29), je všady domem, ač i dvorem na jednom zboží sedí hospodářem (čl. 51), pohnal mě holomkem (čl. 31, 34), aby tebe tkáčetem nepohonili (čl. 96), dále jedniem dnem šesti neděl (čl. 77, 81, 91), méně lotem desieti hřiven (čl. 170), což více desieti hřiven jedniem grošem (čl. 191), za příměriem (čl. 126), hospodú lháti (čl. 130).

Pozoru hodná jest též vazba při přechodníku: když komorník přide k dvoru a pohoně (čl. 25), že ukradl psa schovav sboží (čl. 133), pakli snem minul póhon svědče jest ztracen (čl. 206), nemŏž choditi kudyž chtiec (čl. 274), nenie kto proč bráně (čl. 298).

Těchto několik málo příkladů forem jazykových a ze skladny knihy Rožmberské může postačiti k důkazu, že i ve směru tom nic nevadí, sepsání knihy Rožmberské položiti do dřívější doby než po r. 1300. A na základě toho, co jsme svrchu pověděli o věcném obsahu o zvláštnosti slov a původnosti slohu i o formách jazykových, odvažujeme se tvrditi, že sepsání knihy Rožmberské ovšem položiti možno do počátku druhé polovice XIII. století, asi do prvních let vlády krále Otakara II. Tím pak odstraňuje se pochybnost, kterou Fr. Palacký o větší stáří knihy Rožmberské zdvihl, že totiž v ní na dvojím místě (čl. 58, 128) zmínka o sudí dvorském se činí, kterýžto úřad za krále Otakara zanikl a teprv za krále Jana opět zřízen byl. Mimo tyto dva články dokazuje také čl. 120, že kniha Rožmberská sepsána byla v době, kde úřad dvorského sudího v činnosti byl, jelikož v článku tom se mluví o manu, pokud zemským právem se spravovati má.

Kladouce sepsání knihy Rožmberské do začátku doby Otakarské netvrdíme tím nikterak, že ona celá pochází z té doby tak, jak se nás v nejstarším exempláru dochovala; vědouce, že tento nejstarší exemplár opět jest jen opisem z nějakého staršího spisu, takového něco tvrditi nemůžeme. Avšak to za jisté pokládati lze, že mnohé články knihy Rožmberské

doby Otakarské dosahují za příčinami svrchu dotčenými, tak že články ty činily takořka základ práce, která k rozkazu anebo ku přání jednoho pana z Rožmberka, buď Závíše, neb Jindřicha, neb Petra, shotovena anebo od jednoho z nich sepsána byla, ač tomu posledního mínění slova začátečná neb závěrečná při jednotlivých exemplářích nenasvědčují. Když pak během času některé věci jinak, než-li v původním spisu líčeny byly, před soudem se konaly, umínil si majitel spisu toho změny nastalé i v původním spisu naznačiti a učiniv nový opis původního textu přidal k němu ty které věci nové. Z toho se dá vysvětliti, že do rukopisu se dostala zmínka o groši, ač groše teprv r. 1300 rážeti se počaly.

Že pak kniha Rožmberská nás dočchovaná stopy takové pozdější recense na sobě má, toho máme několik dokladů na těch místech, kde se udává rozdíl mezi *starým* a *novým* právem. Doklady ty jsou takového způsobu, že slova „to je nové právo“ vynechati lze, aniž smysl tím se ruší; poněvadž ale nicméně v knize Rožmberské se kladou, aby tím rozdíl od staršího práva naznačen byl, a poněvadž kniha Rožmberská celou povahou svou do doby Otakarské zasahá, protož utvrzujeme se v mínění svém, že spis ten, který u toho kterého pana z Rožmberka chován byl, nebyl nejpůvodnější, nezmeněnou prací, nýbrž novější recensí spisu původního.

Tak se praví v čl. 134, kterak se vyvesti má svědky ten, kdo nařčen jest, že jest synem kurvy; na konci čl. pak se dokládá, že také ten, kdo obecně považován jest za syna manželského, svědky dokázati může, že ta žena jeho matkou není, a potom se přičiňují slova: „to je nové právo; ale staré právo bylo . . .“ Zde patrně jest, že spisovatel měl před sebou starší zprávu a poněvadž to, co ona obsahovala, již platným nebylo, položil dříve věc, jak se měla, když on psal a doložil pak to, co dříve právem bylo.

Podobně se to má s čl. 138. Spisovatel pověděv, kterak za věku jeho opati přísahají, dokládá slovy: „ale dříve bylo právo opatu za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položiti“ kterak za dřívějších dob opati přísahu konali.

V čl. 185 k slovům: „z otboje trój póhon“ přičiněna jsou slova: „staré právo, ale nové jeden póhon“.

Začátečná slova čl. 218: „tehda právo úřada ot opovědce tázati“ snadně se dají připojiti k čl. 217; poněvadž ale tento dotaz na úřadu v době, když spisovatel recense žil, v platnosti již nebyl, nýbrž na místo toho dotazu přišlo svědčení dvou svědků, protož klade kniha Rožmberská po svrchudotčených začátečných slovích: „staré právo, ale již opovědci právo“ čímž opět rozdíl mezi starým a novým obyčejem se líčí.

V čl. 215 ustanovuje se na konci taxa za opovídání dva halěře, a pak se praví: „ale již berú groš opovědciemu, to nenie právo“. Zde patrně máme pozdější přípisek k starší zprávě pocházející z té doby, v které úředníci naproti staršímu poplatku nižšímu větší taxu vybírali počínali a sice přípisek z doby té, v které recensent žil.

Taktéž se klade v čl. 275, 276 starší právo při vdání pluhu platné a pak se dokládá to, co podlé nového obyčeje v té příčině právem býti má.

Jiná stopa, že kniha Rožmberská nás dochovaná jest recensí staršího spisu, ukazuje se v tom, že čl. 94 již to praví, co v čl. 108, 109 opět se připomíná, ač ovšem určitěji, nežli se v čl. 94 činí, tak že oba články na konci hlavy V. připsané zdají se býti jen obsírnějším vysvětlením toho, co v čl. 94 řečeno bylo.

Nejpádnější důvod ale toho, že kniha Rožmberská v té formě, jak se nám zachovala, jest recensí nějakého staršího spisu anebo sepsáním různých zpráv v jeden celek, při čemž rozdíl nových od starších obyčejů právních udány byly, jest ten, že v čl. 209 se udávají nadpisy hlav, které ještě následovati mají, z kterýchžto však skutečně psány jsou jen hlavy o opovídání, plnění, stavování, o vzetí komorníka na ohlédání, co mluvíti před komorníky na ohlédání, o vdání, o ko-bylém poli a o obci, kdežto všechny ostatní hlavy v čl. 209 uvedené bohužel v těch exemplářích knihy Rožmberské, které se zachovaly, naprosto vypsaný nejsou, tak že hlavou „zna-

menáno o obci“ kniha Rožmberská se končí. Okolnost ta, že všechny exemplary tou hlavou se končí a žádný z nich ani o jednu hlavu více nepodává, jest důkazem, že kompilator měl před sebou starší práci, podlé které zprávu další učiniti chtěl; neb takové ohlášení všeho toho, co ještě následovati má, předpokládá, že práce buď již ukončena byla, anebo když hotova nebyla, že se konala podlé předloh před rukama jsoucích.

Poněvadž ale kniha Rožmberská jest neúplná, protož se domnívame, že ona sepsána jest na základě starších zpráv, které kompilator před sebou měl; protož mohl obsah dalších hlav ještě ohlásiti a osm z nich v tom pořádku, jakž oznámeny byly, do práce své položiti, ačkoli práci celou nedohotovil a protož se domnívame, že jest marná naděje, že kdysi konec práce té nalezen bude.

Vyloživše mínění své o povaze, slohu, a stáří knihy Rožmberské pokusíme se aspoň poněkud objasniť důležitost její pro staré právníctví české.

Nehledíce k bohatým zprávám o právě formálném, o nichž jsme již svrchu nějakou zmínku učinili, vyjímáme zde jen to, z čeho zároveň poznána může býti povaha i rozličnost při civilních i trestných, o kterých kniha Rožmberská zmínku činí.

Byla-li pře důležitější, musela půhon předcházeti opověď původa a sice když předmětem půhonu i žaloby býti měly: plen, výboj, lúpež, zlodějstvo, vzebrání úroků, kázání, příjem, žití, rada, chromota, ohavy, rány, hlava, příhlavný dobytek, sveřepice, včely, ščepy, podávení ženy, unosba, odjetí děvojtva.

Podlé povahy pře bylo zapotřebí tří půhonův, neb jen jednoho, a sice tří, kdež předmětem žaloby byly: sveřepice, ščepy, včely, hlava, příhlavný dobytek, chromota, vynítí očí, uřezání jazyka, podávení ženy, odjetí děvojtva, unosba, uvázání v dědinu neb v zástavu, ssutí, vyplacení dědiny, poručnictví sirotka, purkrechtní dědina, odepření věna, dluh nebo základ větší desíti hřiven, zpráva dědiny a rozdíl. — Jednoho

půhonu bylo zapotřebí, když se jednalo o: plen, zlodějstvo, lúpež, porubání lesu, odebrání úroků, jetí, zlato, násilné požití, oheň, výboj, žití, kázání, přivedení, příjem, radu, zorání dědiny, dluh menší než 10 hřiven, rány, lov a odboj.

Species facti čili jistina ustanovena byla při všech škodách na majetku činěných výbojem, porubáním lesu, posekáním lóuky, lovením rybníku atd. skrze ohledání komorníků a ve přech, kde z původní pře o škodu vyvinula se pře o vlastnictví, skrze vdání. Podávená panna měla přinesti krvavou košili a žena *sedraný* závoj; *species facti* při vraždě ustanovila se přivedením komorníka k mrtvole anebo aspoň k hrobu zavražděného.

Původní řízení záleželo na *svědcích, přísahách* buď původu neb pohnaného samého neb s pomocníky, na *metání losů*, na *ordálu vody, železa, meče, kyje* a na *věrování*.

Svědci se vedli v žalobách z dluhu, uvázání v dědinu neb zástavu, ssutí, vyplacení dědiny, poručnictví sirotka, purkrechtní dědiny, odepření věna, dluhu neb základu většího 10 hřiven, zprávy dědiny a z rozdílu statku.

Přísahy měly místo, když původ žaloval ze škody a velikost škody ztvrditi měl, pak když pohnaný jsa žalován z podávení panny neb ženy k nevině se hlásil; jmenovitě užíváno tak zvaného sirotčího práva t. j. přísahy sama jediného pohnaného v žalobách ze žití, kázání, přivedení, příjmu, rady a z omylného zájmu.

Metání losů, užíváno tehdáž, když původ i pohnaný vedli svědky a pak buď rozhodnouti se mělo, kteří svědci lepší pravdu pověděli, neb kteří k svědčení připuštění býti mají.

Ordal vody ustanoven byl v žalobách z plenu, zlodějstva, lúpeže, porubání lesů, odebrání úroku, jetí a zorání dědiny.

Železa se užíváno v žalobách ze zlata, násilného požití, ohně, výboje, sveřepic, šcepů, včel a z chromoty; *meče* při žalobách z hlavy, při nářku z nevěry a z obuzstva; *kyje* při žalobě z příhlavného dobytka.

Věrování konalo se, když kdo viněn byl, že psa ukradl,

neb když úředníci tázáni byli, kterak kdo opovídal, neb když popravci odpovídali ze zájmu, který někomu učinili.

Avšak K. R. není pouze zajímavá a důležitá, co se týče jazyka, slohu a právnictví českého, nýbrž ona má také velikou cenu pro sociální historii našeho národu. Život, který z ní poznáváme, jest provanut jakousi původností a přirozeností, co se týče i dobrých i zlých stránek jeho. Nejvyšší mocí v zemi jest právo zemské, již žádný uniknouti nemůže; neb i král sám v jistých pádech k němu obrátiti se musí, aby se mu spravedlivé stalo.¹⁾ Vidíme, že v době té také stav duchovní více podřízen byl právu zemskému než v dobách pozdějších, jelikož biskup, opati, kanovníci a jiné duchovní osoby z pozemkových statků a z dluhu k zemskému právu i poháněli i poháněni bývali. Spatřujeme, že základem všeho občanství a práv občanských jest statek pozemkový; jakož „země“ sama jest výrazem politické individuality národu, tak jest jen ten plnoprávným uživatelem zřízení z této individuality pocházejících, jenž sám má „na zemi“ t. j. statek pozemkový.²⁾ Vidíme, že ona památná náklonnost Staroslovánův k orbě a usedlému životu, kterou národové Slovanští půdu téměř celé střední Evropy v úrodná pole a luhy obrátili, u starých Čechů ještě v XIII. století tak svěží a mocnou byla, že statek pozemkový ne pouze dodával muži podstatu, nýbrž že nad to více obyčej národní toho žádal, aby muž stálým sídlem na určitém místě bydlel. Nepostačoval však pouhý statek pozemkový, aby muž plné váhy požíval; přistoupení musely k tomu také vnitřní, etické pohnutky, které jej ponoukaly, aby stále sídlem a pohnutky ty záležely na založení rodiny a hospodářství rodinném. Statkem svým náležel tedy muž k politické individualitě země, ženou a dětmi byl spojen se společností, která jsouc od ducha národního etickým směrem řízena, na něm žádala, aby zřízením domácnosti plodil rod dále, jakož on sám z takové domácnosti členem národu

¹⁾ Čl. 115, 209.

²⁾ Čl. 62.

se byl stal. Jest žádoucí, aby muž měl dvůr a k němu polnosti náležitě, poněvadž to mu dodává platnost v zemi; ale všestranné vážnosti ve společnosti požívá jen tehdáž, když s ním na dvoře sedí žena a byt měl sebe více dvorů, předce se považuje za hlavní sídlo jen ten, kde s ženou, anebo jest-li vdovcem, kde s dětmi bydlí. Protož musel ženatý poháněn býti tam, kde s ženou sídled, kdežto neženatý čili holomek mohl býti pohnán na kterémkoli statku svém.

Ač K. R. dotýká také hradů a tvrzí co sídel zemanstva českého, nicméně jest viděti z ní, že byla sepsána v době takové, v které ještě hospodářské zřízení dvorské v plném rozvoji a v dokonalé platnosti bylo. Dvůr jest střeďiště, k němuž jistý výměr polností náleží; na dvoře sedí zeman a řídí práce hospodářské. Tyto dvory jsou ze strany jedné pozůstatky prastarého hospodaření rodového (zádruh), s druhé pak strany jsou zase počátky velikých statků pozemkových, které složením více dvorů a polností k nim náležitých se tvořily. Ačkoliv společné hospodaření celého rodu anof i rodiny v době, kdy K. R. sepsána jest, již dávno rozvázáno bylo, nicméně spatřujeme, že již v době té byly v obyčeji spolky neb sstupky, čili přijímání jiných lidí na společné vlastnictví statků. Při statcích selských jest nedotknutelným a nerozdělitelným společným majetkem všech kmetů obec, jež záležela z pastvisk, lesů a z luk; kobyly pole však, která původně účelu svému, aby sveřepé kobyly na nich se pásly, odcizena býti neměla, začínají již na sebe bráti povahu jmění soukromého, od něhož majitel nároky sousedstva odraziti mohl. Společnost samu vidíme roztríděnou již na stavy ty, které až do XVII. století v Čechách potrvaly. Šlechta se rozkládá na pány, vládyky a panoše, jižto společným jménem zemanů se nazývají. Avšak jsouť mezi vládkami takoví, kteří pozemkovými statky nevládli a protož „nedědinnými“ vládkami sluli; ti pak, kteří neměli ani statku ani vlastního domu, byli tkáčaty. Panoše byl ten osobně svobodný muž, který službou svou velmožům panským se propůjčoval; původ těchto panoší zasahuje do starších dob a

náleželo jim podobné postavení a měli na sobě tytéž povinnosti jako *druhové*, o nichž Statuta Ottonis zmínku činí; památka na tyto druhy zachovala se ve slově družina, kteréž právě značí komonstvo velmožů zemských v XIV. XV. století. A v tomto smyslu, že totiž nějaký zeman byl ochranným pánem jiných, kteří jemu službou a věrností zavázáni byli, slul takový zeman *hospodou*, kdežto jméno *pán* neb *vládyka* naznačovalo řád, který kdo v stavě šlechtickém zaujímal.

Vedle šlechty byl stav měšťanský a selský; v prvním užíval měšťan Pražský vyznamenaného postavení, mezi sedláky pak *dědici* t. j. kteří králi bezprostředně poddáni byli.

Společnost, kterou nám K. R. líčí, trestala sice viny, kterých kdo se dopustil učiniv škodu buď osobě neb statku jiného; kdo podával ženu neb pannu, kdo oči někomu vyloupal neb jazyk vyřezal neb čehokoli se dopustil, ten byl sice trestán přísně, ale ani trest ani zločin jej cti nezstavily. Cti byl zbaven jen, kdož zrady se dopustil na pánu svém,¹⁾ který proti zeměpánu bojoval buď sám nebo lidi své proti králi do boje poslal,²⁾ který nějakého zločinu se dopustil, pro nějž psancem se stal,³⁾ neb na koho zlodějstvo dokázáno bylo. Tak vysoce však vážila si tehdejší společnost cti muže, že ten, který koho z takového skutku, pro nějž cti zbaven býti mohl, vinil, musel býti hotov, pravdu svého tvrzení životem dolíčiti t. j. s obviněným v souboj se dáti.⁴⁾

Co jsme takto jen povrchně o důležitosti K. R. co se týče jazyka, slohu, právnictví a sociálních poměrů staročeských naznačili, dalo by se mnohem širěji rozvésti; avšak postačíž na tomto místě to, co jsme pověděli, poněvadž jiného při tom jsme neměli úmyslu, než pozornost přátel našeho domácího právnictví k této neocenitelné památce starého práva Českého obrátiti, kteréž bohužel posud k pracím vědeckým tak málo užíváno bylo.

¹⁾ Čl. 129, 130.

²⁾ Čl. 124.

³⁾ Čl. 131, 132.

⁴⁾ Čl. 129, 131, 227.

Jest ovšem pravda, že hlavní překážka, pro kterou věda práva Českého tak málo vzdělavatelů nalezá, záleží na tom, že se s ní téměř žádný právník *ex professo* až do novějších dob nezanášel, tak že od šestatřiceti let, co p. Fr. Palacký do toho nedostatku si stěžoval, velmi málo ve prospěch náš se obrátilo. Naši historikové svalují všechnu vinu na právníky vytýkajíce jim netečnost u věci té; avšak zdá se nám, že není tu vina na právnících samých, nýbrž že také vinu mají historikové sami, poněvadž se nepostarali o taková vydání starých právnických pramenů, která by těm, ježto diplomatických a archivních studií nekonali, pravý smysl zdrojů starožitných otevřela. K. R. ovšem již vydána jest dvakráte, r. 1840 od Palackého v I. sv. archivu Českého a roku minulého od dr. H. Jirečka v II. dílu *Codicis Jur. Boh.*; avšak oba učenci nemohli učiniti vydání vysvětlivkami atd. opatřené, Poněvadž publikace starých pramenů, kterou podnikli, jest tak rozsáhlého rozměru, že by život jednotlivce sotva k tomu postačil, kdyby více než text vydávati měl. K takovým pracím jest zapotřebí zvláštního přihlížení k jednotlivým částkám oněch sborníků, které ovšem odborním učencům postačují, avšak nesnáze předce neodstraňují těm, kteří v diplomatické a archivní vědě České se neznají. Má-li se však kruh pěstovatelů starého práva českého rozšířiti, jest zapotřebí, aby také právníci, kteří studií právě dotčených nekonali, s historií práva českého se obíratí mohli. K tomu však jest nevyhnutelně zapotřebí, aby dostali do rukou taková vydání starých pramenů, kterých by bez všelikých nesnází užívati mohli. Nedivme se tedy, že právníci *ex professo* posud tak málo přispívali k poznání starého práva Českého; vždyť sám slavný znatel práv slovanských V. A. Maciejowski ještě v druhém vydání známého díla svého r. 1856 si stěžuje právě o K. R., že „nader mało dotąd pomnik ten objašniono“, ¹⁾ a jak nesnadno jest, pramenu tomu porozuměti, jde z toho, že právě týž učenec při vysvětlování slov: *žití* a *ohřeb* v pravý

¹⁾ Sv. I. str. 243.

smysl neuhodil. Zvěčnělý Hanka zhotovil ovšem latinský překlad K. R., který zároveň s textem uveřejněn byl v A. Kucharskiho „Najdawn. pomn. pravd. Słow.“; avšak překlad ten, nevyvážeje na mnoha místech pravý smysl, věc více zatemňuje než vysvětluje u míře takové, že takořka ani k potřebě není.

Chtěje tedy tento předůležitý pramen učiniti našim právníkům srozumitelnějším a přístupnějším odvážil jsem se, jej vydati a způsob toho vydání určen byl úmyslem, z kterého vydání toto vyšlo. Maje totiž na zřeteli takové vzdělance, kteří diplomatických a archivních studií nekonali, hleděl jsem především k ustanovení správného textu, pak k vysvětlení zapletenějších a temnějších článků skrze poznámky, a konečně přičinil jsem glosář, v němž zevrubněji slova a věci se vykládají.

Co se týče *textu*, podotykám, že učiněn jest především na základě variantů, které p. Fr. Palacký do vydání svého v Archivě Českém přijal. Jest na bíledni, že spis tak starožitný, jemuž mnozí opisovatelé v XV. století na mnoha místech již nerozuměli, nás se dohovati nemohl v přesné formě, jelikož original se ztratil. Opisovatelé pak, nalezajíce místa obsahující věci takové, které za věku jejich již v platnosti a v obyčeji nebyly, hleděli každý podle rozumu i nerozumu svého taková místa vysvětliti a z této snahy jich pošla různá čtení, kterými smysl více se splétá než vyjasňuje, tak že velmi ostražitě kritiky jest zapotřebí, aby správný smysl a tudíž i text na jisto postaven byl. V tom jsem se hlavně opíral o bedlivé studium knihy samé; zanášej se již téměř patnáct roků se studium starých pramenů právnických vůbec a ode čtyř let s probadáním k R. zvláště, hleděl jsem především ustanoviti pravý smysl terminů technických a to tedy bylo v některých případech měřítkem, kterak text položen býti má. Věda ku př. že pojem: *proditio*, *Verrrath* v K. R. se vyráží slovem *nevěra*, poznal jsem, že slova *zrada*, *zradil*, tam kde se uvádějí ve spojení se slovy *přivedení*, *příjem* a *žití*, nemohou znamenati *proditio* neb

prodere, (an pojem ten slovem „nevěra“ se vyrazí), nybrž že státi má *z rady* a *radil* ve smyslu: „consilium delinquendi“¹⁾).

Na jiném místě pomáhala právě čtení ustanoviti starobylá skladna jako k. p v čl. 116. 130., jinde uspořádání vět k. př. v čl. 29. 53. 148., jinde opět jen změna interpunktace k. př. v čl. 227. 230., jinde zase ustálená terminologie právnictví starého k. př. v čl. 70. 81. 82. 85. Na jiném místě učinil jsem opravy podlé toho, co smysl článku nevyhnutelně vymáhá jako k. př. v čl. 51. 213. 216. 217. 218. 266.; přičinění slov nebo vět dovolil jsem sobě jen tam, kde smysl k vyjádření jich takořka každého nutká jako v čl. 101. 105. 132. 244. 259. 282.

Mohu s dobrým svědomím ubezpečiti, že jsem při kritice textu velmi obezřetně si počínal, což posouditi ovšem zůstaveno býti musí znalým těch věcí mužům, kteří vědí, jak nesnadná jest práce taková, která se odvažuje opravovati a doplňovati mezery díla, jež před 600 lety shotoveno bylo.

Věda, že pouhé ustanovení kriticky správného textu nepostačí, aby v starých památkách méně zběhlí čtenářové náležitě porozuměli tak rapsodické dikci, jaké K. R. užívá, podal jsem v poznámkách vysvětlení nesnadnějších míst a přičinil jsem glosář a přijal jsem v něj všecka slova, která nějakého vysvětlení potřebují; podal jsem ovšem jen věci nejpotřebnější, poněvadž glosář není místo, kde by se celá pojednání podávati mohla.

Místa, kterými toto od vydání pp. Palackého a H. Jirečka se liší, dal jsem tisknouti prostrkaným písmem, aby si jich kritika tím snadněji všímati mohla. Rozdělení článků přijal jsem podlé Palackého vydání pro větší jeho přehlednost i větší snadnost ku citování²⁾).

¹⁾ Viz čl. 72, 168, 210 a glosář sub: *rada*.

²⁾ Bližší zprávy o rukopisech K. R. obsaženy jsou v Arch. Čes. I. 448—449; pak v Rozboru lit. České r. 1842. — Vydání učiněna jsou r. 1838 od Kucharského ve Varšavě v „najdawnieisich pomnik. prawod. Słow.“, r. 1840 od Palackého v Arch. Čes. I., r. 1870 od H. Jirečka v II. dílu Cod. Jur. Boh., pak čl. 1—49 v Čas. Čes. Mus.

Slavné Jednotě Právnické v Praze budtež zde vysloveny uctivé díky, že propůjčivši se nákladem svým prostředky poskytla, že toto vydání K. R. učiněno býti mohlo.

Srdečnými díky také zavázán jsem p. dru. Jaromíru Hanělovi, který opravu tisku ochotně na sebe vzal, aby pro mou od Prahy vzdálenost s vydáním meškáno nebylo.

V BRNĚ dne 1. ledna 1872.

Vydavatel.

na r. 1835, dále čl. 2—112 pak čl. 259—298 ve Výb. lit. Čes. I. 1842. — Úvahy o ní napsali Fr. Palacký v Čas. Čes. Mus. 1835, Maciejowski v historii prawodawstw Słowiańskich II. vyd. I. sv. str. 241—243, Jireček v Čas. Mus. 1862 a Cod. Jur. Boh. II. 2. pag. 68.

I. O komorníciach na pónon. 1)

1. Ktož pojme komorníka Pražského na pónon, má právo ot něho dáti, jemuž poručeno jest je ²⁾ rozdávatí, ³⁾, tři haléře ⁴⁾; a ot pečeti, jenž zemskú pečeť dává komorníkóm ⁵⁾, právo dáti dva haléře; to je písari, jenž dskami vládne, nebo komuž poručie ⁶⁾ pečeti rozdávatí ⁷⁾.

2. V hrazské popravě právo jedniem komorníkem Pražským pónoniti, proto že je v tej popravě, v niež pónon ⁸⁾,

-
- 1) t. j. o brání neb prošeni komorníků před úřadem, aby pónon pónnanému přinesli.
- 2) stojí zde plural, poněvadž komorníků bylo mnoho, jakož také dále se praví: „pečeť dává komorníkóm“.
- 3) t. j. starostovi komorníků, jenž byl z počtu a řádu menších ouředníků: „najvyšší komorník . . . ot jeho starosty komorníci mají prošeni hýti“. OzD. AČ. II. 485; — „nejv. komorn. má miestokomorníka a druhého, kterýž komorníky řiedí; někteří tomu starosta komorníci říekají, ale jiní ho prokuratorem komorníčím jmenují“. Vš. p. 14. srovn. 148.
- 4) Později dostával groš; OzD. AČ. II. 485; Vš. 144: „starosta bére jeden groš“.
- 5) Viz Právník na r. 1869 str. 227.
- 6) t. j. nejvyšší ouředníci a kmeti čili soudcové zemští.
- 7) Později byl to místopísař: „dsky zemské, pečeť zemskú miestopísař v své moci má a obého chová“. Vš. p. 149. Pečeť se vytiskla na papíře neb pergaméně, by tím komorník se osvědčiti mohl, že jest poslem ouředním.
- 8) Smysl jest: poněvadž pónon šel k pražskému soudu, nebylo v pražské popravě zapotřebí přibrati jiného komorníka, kdežto, jak v čl. 4. se uvidí, pražský komorník, když z jiné popravky k pražskému soudu se hnalo, musel přibrati komorníka té popravky, z které kdo hnalo.

a proto komorníku právo dáti dva a třiceti haléřův po cestě sěm i tam¹⁾, doňudž sě nevrátí s pónona. A k svědčení pónona právo jest jemu dáti v hradě jedínú večeri a nazajtrie jedínú oběd a vicee nic²⁾.

3. V jiné popravě Pražská nemóže pohoniti jedniem komorníkem do hrada, že ta poprava má také komorníky toho suda³⁾.

4. V jinú popravu Pražská poprava⁴⁾: komorníku Pražskému právo jest dáti za jeho chodbu šestdesát haléřův, to jest pět grošův, ježto pohonil; a chce-li pówod svú volí⁵⁾, aby on sám komorník Pražský dobyl sobě komorníka ot úřada tej popravu, v niež mu jest pohoniti s ním⁶⁾, daj jemu pět grošův⁷⁾ ješto komorníka má jmiati menšieho úřada⁸⁾, a ztravu sěm a tam, doněvadž sě s pónona nevrátita. K svědčení pónona právo jima dáti v svéj hospodě⁹⁾ jednú večereti i obědvati oběma.

1) Proto se mu platilo jen 32 haléřů, poněvadž ve své popravě hual; hnal-li ze vzdálenější, dostal, jak čl. 4. praví, 60 haléřů.

2) Některé rukopisy zde dokládají: „a ztravu sěm i tam“, přílepek to, který vzhledem k 5. a 6. čl. se nehodí; neb i tím, že se mluví o večeri a obědu, se ukazuje, že ztrava komorníku se dala, poněvadž on jsa v pražské popravě za jeden den z domu do Prahy a druhý den z Prahy domů dostihnouti mohl a tudíž jedneu večeri a jedním obědem dostatečně ztraven byl.

3) t. j. kdo z jiné než z pražské popravu hual k soudu pražskému, musel pražskému komorníku přidati též komorníka toho soudu, ku kterému poprava ta náležela.

4) Dolož: *má pohoniti takto*.

5) t. j. jestli to vůle původova, proti které se nic namítati nemoklo.

6) t. j. s tím komorníkem té které popravu.

7) Mám za to, že to jest nad oněch pět grošů za chůzi nových pět grošů, z nichž pražský komorník komorníku z jiné popravu část za chůzi jeho dal a mimo to oba ztravovati musel. Neb i později dostávali komorníci, když ve svém kraji poháněli, 5 gr. „a komorník nižádný nemá ot pónonu vicee než v jednom kraji pět grošův, v druhém deset vzíti a toho kraje komorník pět grošův“. OzD. AČ. II. 485.

8) totiž té popravu, v které pohnaný bydlel.

9) t. j. v té, ve které původ ubytován byl, kdež půbony se svědčily.

5. Pakli púvod chce sám komorníka dáti Pražskému komorníku toho úřada ¹⁾, v kterémž kraji budeta pohoniti; tehda púvod dáti má dva a třidceti haléřov za chodbu, že požene ²⁾. An ³⁾ se vyprav až do hrada, aby přišel púhonu svédčit: za to jeden groš dáti, až domóv aby se vrátil, vysvédčiv púhon; takéž druhý groš, to je za jeho ztravu ⁴⁾.

6. Pakli púvod chce jemu ztravu dáti, tehda k svédčení do hrada i s hrada domóv nedaj jeho práva jedno dva a třidceti haléřóv.

7. Když pojme komorníka na púhon púvod, jmá právo dáti panošu ⁵⁾, aby dovedl komorníky ⁶⁾, kde pohoní ⁷⁾ a ztravu jim dáti po cestě, doňudž se s púhona nevrátie, ač komorník nechce bez toho ⁸⁾ býti. Nepošle-li s ním, ani sám dovede jich, kde pohoniti a proto púhon zameškán, i sšel.

¹⁾ Čti takto: „pakli púvod chce sám dáti pražskému komorníku komorníka toho úřada

²⁾ Poněvadž podlé čl. 4. komorník pražský pohoniv v jiné než pražské popravě dostal 60 haléřů, jest se domýšleti, že těchto 32 haléřů dostal komorník té popravu, v které se pohánělo. Svédčítomu smyslu také ustanovení tohoto článku, které jedná o další záplatě komorníka.

³⁾ = a on.

⁴⁾ Tento druhý groš slul nákrm neb nápoj: „každý (komorník), když svédčí púhon, tehdy jeden groš (má), jenž slove *nákrm* neb *nápoj*“ AČ. II. 485. — což jednoduše KR. jmenuje: „to je za jeho ztravu“ — To jest to, co Statuta Ottonis jmenují: *vřez*.

⁵⁾ To vysvětluje Vš. na str. 437: „byli sú však někdy za starých, ale tomu již pamětníkův není, ve všech krajích púvodové, ne komorníci . . . aby komorníkóm okazovali sídla těch, kteříž sú měli býti pohnáni a aby komorníky k jich sídlóm povodili, z kteréžto příčiny i púvodové sú sluli“.

⁶⁾ Užívá se zde pluralu, poněvadž byly případy, že komorník pražský, maje pohnati v jiné než pražské popravě, komorníka té které popravu k sobě přibrati musel.

⁷⁾ t. j. tam, kde pohnaný bydlel.

⁸⁾ t. j. bez takového průvodce; a nechtěl tehda bez něho býti, když neznal dobře sídla toho, kterého pohoniti měl, a když se tudíž obával, že by mu púhon v pravý čas dodatí nemohl. Neposlal-li tedy púvod průvodce, anebo neukázal-li sám sídlo pohnaného a promeškál-li tím komorník zákonitý čas, ztratil púvod púhon a musel znovu hnáti.

8. Pakli chce komorník sám se dovesti, aby pohnal bez přivedení, o to móż pówod s komorníkem ujednati, že posly tepú podlé komorníkov. Když se všiem právem die, vešda pówon prošel ¹⁾).

9. Když komorníku ztravu na pówoně dáváš, daj jmu na den jeden groš, nebo což móż groš zastati ²⁾); takéž hrazskému, jako menšieho úřada.

10. Když s jednoho chleba mnoho pówodów na pówon, komorníci právo jmajú vzieti, jakoby jeden pówod byl; že jsú společníci, proto jedno mýto ³⁾).

11. Pakli jsú mnoho pówodów a jsú dielni a jest ot nich jednoho ⁴⁾ pohoniti: právo jmá každý pówod dáti ot sebe zvlasti ⁵⁾ komorníkóm mýto, jakoby pro jednoho šel, že je každý hospodář ⁶⁾).

12. Když pówod chce v jednej popravě mnoho jich pohoniti, komorníkóm právo z jednoho mýta všecky sehnati, jakoby pro jednoho penieze vzal za pówon, že v jednej popravě ⁷⁾).

¹⁾ Smysl tohoto článku jest: když měl býti pohnán někdo, o kterém se vědělo, že posla komorníka provádícího bije a od ukázání svého sídla odstrašuje, tu ujednal původ s komorníkem, aby on sám šel. Zameškal-li se tím, že krajiny povědom nebyl, pak pohnaný nemohl se brániti tím, že půhon mu časně dodán nebyl, jen když se dokázalo, že on posly s komorníky jdoucí bije. Ač tedy v takovém případě půhon v čas dodán nebyl, přece byl platným.

²⁾ t. j. jídlo a pití, což za groš stojí.

³⁾ Smysl jest, že společníci t. j. ti, kteří nějaký statek spolkem drželi neplatili každý poplatek komorníkovi, nýbrž jen jednoduchý, právě tak, jakoby jen jedna osoba poháněla, ačkoli v půhoně všichni podle jmena uvedeni býti musili. Viz Právnik na r. 1869 str. 194.

⁴⁾ t. j. má-li komorník jmenem jejich jednu osobu jen pohoniti. — „ot někoho pohoniti“ jest formula stálá v řeči soudnické.

⁵⁾ t. j. zvlášť.

⁶⁾ Smysl jest: když ku př. bratři, kteří se o statek otcovský rozdělili a každý na svém díle samostatným hospodářem byl, vespolek někoho pohnali, pak musel každý, ač jen jeden půhon byl a jen jedna osoba pohnána byla, zvlášť poplatek komorníkovi dáti, právě tak, jakoby každý sám byl pro sebe půhon dal.

⁷⁾ To později změněno, kdež tolikráte se platilo, kolik půhonů bylo.

13. Pakli p \acute{o} vod chce ve dv \acute{u} nebo ve t \acute{r} ech poprav \acute{a} ch jedniem komorn \acute{i} kem hrazsk \acute{y} m pohoniti, pr \acute{a} vo p \acute{o} vodu d \acute{a} ti komorn \acute{i} ku ot ka \acute{z} d \acute{e} poprav \acute{y} m \acute{y} to, t \acute{e} ž jakoby ot jedn \acute{e} dal¹⁾, proto \acute{z} e v ka \acute{z} d \acute{e} j poprav \acute{e} pr \acute{a} vo dobyt \acute{i} komorn \acute{i} ka a trhy pohoniti²⁾.

14. V \acute{s} eck \acute{a} pot \acute{r} eba, co \acute{z} komorn \acute{i} kem pr \acute{a} vo zdi \acute{e} ti, co \acute{z} pohnati nenie, to m \acute{o} ž v \acute{s} e jedniem zdi \acute{e} ti, jen \acute{z} se:³⁾ nebo na \acute{u} mluvu, nebo rok d \acute{a} ti, nebo co \acute{z} komorn \acute{i} kem zdi \acute{e} ti, to jedniem komorn \acute{i} kem⁴⁾.

15. Kdy \acute{z} p \acute{o} vod d \acute{a} komorn \acute{i} ku sv \acute{o} j k \acute{o} n \acute{y} , že na n \acute{e} m sn \acute{e} de⁵⁾ p \acute{o} hon, nebo na \acute{u} mluvu, nebo kter \acute{u} ž koliv \acute{e} k pot \acute{r} ebu: jest polovice m \acute{y} ta p \acute{o} vod p \acute{r} evuzen⁶⁾, že kon \acute{e} po \acute{z} ičil⁷⁾.

II. Znamen \acute{a} no, kak je koho s pr \acute{a} vem pohoniti ženat \acute{e} ho.

16. Kdy \acute{z} ženat \acute{e} ho vl \acute{a} dyk \acute{u} pohonie k hradu, pr \acute{a} vo jej komorn \acute{i} kem hrazsk \acute{y} m pohnati trhem, a doma, kde \acute{z} ženu zast \acute{u} p \acute{i} na jej \acute{e} sbo \acute{z} í.

1) t. j. v ka \acute{z} d \acute{e} poprav \acute{e} stejn \acute{y} poplatek, co dal v jedn \acute{e} , tolik dal tak \acute{e} v druh \acute{e} i t \acute{r} et \acute{i} poprav \acute{e} p \acute{r} evod.

2) Viz \acute{c} l. 3.

3) neutrum star \acute{e} n \acute{a} m \acute{e} stky: sjen, sja, sje = tento, tato, toto. — Dolo \acute{z} zde: *jest*.

4) Smysl *jest*: ka \acute{z} d \acute{y} pr \acute{a} v \acute{n} í v \acute{y} kon, p \acute{r} i n \acute{e} m \acute{z} komorn \acute{i} k \acute{u} zapot \acute{r} eb \acute{i} *jest*, mohl kon \acute{a} n b \acute{y} ti od jedn \acute{o} ho komorn \acute{i} ka, vyjmouc p \acute{u} hony, p \acute{r} i nich \acute{z} v jist \acute{y} ch p \acute{r} ípadech muselo b \acute{y} ti v \acute{i} ce ne \acute{z} jeden komorn \acute{i} k; v ostatn \acute{i} ch v \acute{y} konech posta \acute{c} oval jeden, ku p \acute{r} . kdy \acute{z} po n \acute{a} lezu p \acute{r} esouzen \acute{y} napom \acute{n} án byl k \acute{u} mluv \acute{e} , nebo kdy \acute{z} rok se d \acute{a} val, nebo co \acute{z} koli jin \acute{e} ho od soudu konati se m \acute{e} lo.

5) t. j. sjede, jako vyn \acute{i} zda = vyj \acute{i} zda. — Sjeti p \acute{o} hon = p \acute{u} hon jezdm \acute{o} d \acute{o} dati.

6) t. j. povinen.

7) To pozd \acute{e} j \acute{i} zru \acute{s} eno: „*citatio per camerarios in equis nulla*“. Jire \acute{c} . Cod. j. b. II. 259 \acute{c} . 30.

17. Ač jej zastupí v Pražšce, tehda požen hrazský komorník sám a opět trhem, kterémuž najblíže s ženú v ty časy přisedí ¹⁾).

18. Pakli ženatého vládyku pohonie k hradu z jiné popravu, z dalšíe než z Pražské: právo jej hrazskému komorníku pohnati trhem v hradě; a potom, pojma hrazský komorník té popravu, v niěž jmá pohoniti, k sobě komorníka ot úřada, jenž bude s ním pohoniti, u dvora, kdež ženu jeho zastupí v téj popravě, jeho pohoni ²⁾ a potom trhem v tom městě, v jemž súd bývá, ot nehož úřada pojal k sobě na póhon ³⁾. To učiniec, potom opět trhem, ač blíže které město příležití, jež ottud na trh chodie s toho sbožie, s nehož domem pohnali ⁴⁾, pohoŇta oba komorníky trhem ⁵⁾; nebo jmáta spolu

¹⁾ Smysl 16 a 17 čl. jest: ženatý vládyka k pražskému soudu pohnaný hnán býval i trhem i na tom statku, kdež s ženou stálé sídlo měl, (čl. 16.). Měl-li sídlo s ženou v popravě pražské, hnán jest na sídlu tom a pak trhem v tom městě, kterěz toho sídla nejbližším bylo (čl. 17.).

²⁾ Palacký a Jireček mají čtení . . .“ s ním pohoniti u dvora, kdež ženu jeho zastupí v téj popravě, jehož pohoní“. My klademe imperativ „pohoní“ jelikož zde více k smyslu se hodí.

³⁾ t. j. od úřadu toho soudu popravního, u kterého si pražský komorník přibral komorníka, aby s ním v té popravě púhon vykonal.

⁴⁾ t. j. to zboží neb ten statek, s kterého kdo pohnán byl a na který pak, když pohnaný při ztratil, exekuce právní se vedla. Mohl totiž někdo s ženou seděti ku př. na dvoře A, ale hnán byl ze statku B; ač hnán býti musel domem tam, kdež s ženou sídled, musel nicméně ještě býti hnán trhem v městě nejbližším toho statku, s kterého hnán byl. Viz čl. 29: „nepohnal mne tu trhem, ježto moji lidé chodie na trh s toho zbožie, po nichž bych já póhon mohl zvědětí.“ Neb ohlášení púhonu na několika místech mělo jen ten účel, aby pohnaný tím jistěji o něm zpraven byl. Nebyl-li pohnaný zastížen na dvoře, kdež s ženou bydlel, ohlášen púhon čeledi; nebylo-li ani čeledi přítomné, pak měli poddaní povinnost pánu ohlásiti, že v tom městě, kam oni chodí na trh, púhon na něj trhem provolan byl atd.

⁵⁾ K vysvětlení následující věty klademe zde slova čl. 29: „a opět trhem vezdy oba komorníky i vsdy spolu požeŇta“; t. j. měli spolu hnáti, aby při deskách a vyhlašování púhonů jednostejně svědčiti mohli, kterak a co se dělo, když púhon roznášeli.

v jedno slovo svědčiti. Cožby jinak učinili, ten pónon ztracen, ačby komorníky poznala (řkúc) ¹⁾; „jakž ny je póvod přivedl ku pónonu, tak jsmý sehnali“ ²⁾

19. Když chce komorník v kterém městě koho pohoniti trhem, právo osvědčiti toho města richtářovi a dvěma konšeloma, koho chceš ³⁾ pohoniti, proto, zdaby ⁴⁾, jenž pohoněn, otpieral se a řka ⁵⁾: „nepohonil mě trhy v těch městech, k nimž přísazu a dokládaju se toho města těch ⁶⁾, jež komorník jmenuje, by jim osvědčoval ⁷⁾, že mě trhem pohoní k tomu roku“.

¹⁾ t. j. když komorníci na jednom z předepsaných míst nepohonili a pak u desk řekli, že nedopatření se stalo vinou původu, jelikož od něho vedeni byli a podlé jeho ukázání půhon ohlašovali, pak půhon byl neplatným a muselo se znova hnáti.

²⁾ Poněvadž čtení tohoto článku jest spleteno, klademe zde volný překlad a v něm zároveň vysvětlení: „Má-li se ženatý vládyka z jiné vzdálenější popravy, než-li jest pražská, na hrad pražský pohnati, jest pořádek, aby jej hradský (t. j. pražský) komorník pohnal především trhem na hradě pražském. Pak přiběře hradský komorník k sobě od úřadu (t. j. soudu) té popravy, v níž toho ženatého vládyku pohnati má, druhého komorníka, který s ním hnáti bude. Potom pohoň toho vládyku u dvora, na kterém tento v té popravě s ženou svou sedí a pak pohoň jej trhem v tom městě, v němž té popravy soud a úřad bývá, od kterého hradský komorník si vyžáda komorníka druhého. To učiníce požeňte oba komorníci toho vládyku opět trhem v tom městě — ač-li jest které na blízce, — kam lidé s toho statku, s něhož vládyka domem (t. j. tam kde s ženou bydlí) pohnán jest, na trh chodí; ale požeňte komorníci oba, jelikož oba máte u desk v jednostejná slova svědčiti. Kdyby v tom tak se zachováno nebylo a komorníci by u desk vyznali řkouce: „jak nás je původ přivedl k půhonu, tak jsme sehnali“, takový půhon jest neplatěn.“

³⁾ Druhá osoba se zde nevztahuje na komorníka, nýbrž na původa, kterého spisovatel takorčka oslovuje.

⁴⁾ Dolož: *ten*.

⁵⁾ t. j. má půhon proto se osvědčiti, aby richtář a ti konšelé to dotvrdili, kdyby pohnaný na svědčení půhonů odpíral, že mu zpráva, že pohnán jest trhem, dodána nebyla.

⁶⁾ t, j. těch konšelů toho města.

⁷⁾ t. j. že by jim byl osvědčoval.

20. Když se pohnaný proti komorníku o to zdvihne, že ho nepohonil s právem ¹⁾ trhy: úřad právo jímá poslati k richtáři a ke dvěma konšeloma, jůž ²⁾ se komorník dokládá, aby po svém listě pověděli na jich vieru i na jich dušu ³⁾, co jim známo.

21. Když richtář a ta konšely vyznajú, že jim známo, že je jim komorník osvědčil, že jej pohonil v tom městě trhem k tomu roku: ten při ztratil, jenž se otpieral.

22. Pakli oni by nevyznali, by jim komorník co osvědčieval, by jej k tomu roku pohonil ⁴⁾: ale pónon ten jistý sšel ⁵⁾.

23. Když pohonie komorníci, právo jim sehnati, kdež jeho žena sedí a trhy ⁶⁾, nepropůščíjíce neděl ⁷⁾. Což propustí neděle ⁸⁾, to je ukrátil ⁹⁾, ne s právem sehnal; a dokládajú ¹⁰⁾ se tvé duše ¹¹⁾, an vyzná ten den ¹²⁾, v němžto jej

¹⁾ t. j. tak, jak právo předpisuje; viz čl. 18.

²⁾ Genitiv dualis.

³⁾ t. j. aby písemné svědectví dali na svou víru a duši.

⁴⁾ t. j. že by jim komorník byl osvědčil, že ho k tomu roku pohnal.

⁵⁾ V případě tedy tom, kde komorník se chyby dopustil tím, že pónon trhem neohlásil konšelům, byl pouze pónon neplatným a komorník byl o to trestán; když však pohnaný byl usvědčen, že pónon ohlášen byl a on se k roku nedostavil, byl i pře odsouzen (čl. 21).

⁶⁾ Dokládáme to slovce, aby vloženou větou se nezdálo, že se má pohnati trhem, kde žena jeho sedí; neb z čl. 18 jde, že pohnaný tam, kde žena seděla, byl pohnán domem, a jinde trhy. — Přijali jsme čtení Palackého „trhy“ místo čtení Jirečkova „trhem“, poněvadž jak z čl. 18 jde, na více místech trhem poháněno bylo. — Slovice a doložili jsme podle analogie s čl. 47.

⁷⁾ t. j. neděle ty, které jednotlivým pónonům ustanoveny byly od starosty komorníků. Viz o tom Právník na r. 1869, str. 199. — Srovn. čl. 24, 81, 82, 83, 84.

⁸⁾ t. j. pohnal-li později, když již neděle vypršely.

⁹⁾ t. j. chyby, právu škodící, se dopustil; neb slovo „krátko“ tento smysl má k. př. „že jemu co krátko učinil, dobývaj zase právem“ (Půh. Brn. 1406 fol. 132, 152); — „žeť na tom JMti krátko činí“ (AČ. III. 295).

¹⁰⁾ t. j. soudcové či kmeti při soudě.

¹¹⁾ t. j. žalobníka či původa.

¹²⁾ t. j. pohnaný.

pohonil¹⁾); dočtú-li se²⁾), že je zameškáno, proto pónon ztracen i pře.

24. Pakli komorník požene, ano viece neděl v pónoně, než právo³⁾), a vysvědčí, který den pohnal: dočtúce se, že je neděle přestúpil, proto pónon ztracen, že je ne s právem ho sehnal, i pře⁴⁾).

25. Když komorník přijde k dvoru a pónoně, právo mu vyzvati panošu nebo samého pána i povědieti mu, ot koho pohní, a k kterému roku i kterému úradu. Zamešká-li se tet⁵⁾ povědieti komorníkovi, jenž slyší ot komorníka pónon, že nesedí s svú ženú tu, otñad se pohní, ač i tu panie nenie, když je to jeho sbožie, a je pónon prošel, že, na svědčení pónona die-li pohnaný: „a já tu s ženú nesezu“ a komorník: ⁶⁾ „mně na pónoně u dvora nic nikýmž neotpíráno, by tu se pañú neseděl“ proto s právem pónon prošel ⁷⁾

26. Proto když komorníci přidú k dvoru a kohož uzřie, dávajíc mu rok věděti pónonný, tomu právo říeci na tom místě⁸⁾): „věz komorníče, žeť sde panie nenie; nevěříš-li,

1) t. j. komorník.

2) t. j. v deskách pónonových, do kterých roky pónonům dané i skutečné vykonání pónonů se zapisovalo.

3) t. j. když položí delší rok, než podle zapsání v deskách položití měl, což se ukázalo, když se s pónonu vrátiv do desk zapsati dal, kdy pónon dodal. Řeklo se, že přestúpil neděle t. j. že proti roku od práva ustanovenému nedopatřením svým položil rok delší.

4) t. j. ztracena jest.

5) t. j. ten; v slově tet jest *t* přísuvka na místě obyčejné přísuvky *n* k čistému kořenu *t* v staroslov. zhusta užívanému; srovn. čl. 29.

6) Dolož „odpoví“.

7) Vysvětlíme smysl volným překladem: „Zamešká-li se ten, jemuž pónon se ohlašuje, komorníkovi pověditi, že pohnaný tu se svou ženou nebydlí, odkud se pohání, pak, ač i tu paní není, jen když jest to vlastní statek pohnaného, jest pónon předce platným, když pohnaný na svědčení pónonu dí: „já tu se svou ženou nesedím“, komorník mu odpoví: „mně na pónoně u dvoru žádným odpíráno nebylo, by tu s paní neseděl“; proto pónon podle práva dodán byl.

8) t. j. ten, jemuž rok pónonný ohlášen, jest povinen, hned na tom místě říci . .

ale hledaj panie v domu, žeť sde nesedí“. Ačby komorníku ze vsi lidé pověděli, by pani doma byla, když u dvora otpierajú, že panie tu nenie, to je právo komorníku po všem domu hledati, když je pobiezen. Nechce-li komorník hledati, a je póhon sšel,¹⁾ že die „hledal jsem, nezastúpil sem“ vysvědčije póhon: proto póhon sšel²⁾).

27. Když otpierajú u dvora komorníku, že panie nenie tu a nepobiedie ho, aby hledal, leč buď u hrada, leč u tvrze, nebo u dvora, ten je póhon prošel.

28. Protož když otpierajú, že tu pani nesedí: a tu inhed právo pojieti komorníka, aby hledal, že tu panie nenie, že jinde sedí, řeci: „komorníče! račiž jíti, libo-liť, na hrad, (nebo kdežkolivěk bude³⁾) hledaj a já tě všady zvozi i komory otvieraje, kdež tobě libo“. Kdežby ho nevpustil, nebo neotevřel těch dveří, ježto komorník vzechtěl-by hledati: ačby tu nikda panie nebylo a je ottad póhon prošel, že nedal hledati, by tu pani byla a pobiezeno hledati⁴⁾. Nebo

¹⁾ Slovo to chybí v rukopisích; ale sluší sem. Neb slova „a je póhon“ znamenají v K. R. vždy, ku př. v čl. 46, že půhon prošel; zde ale má se vyjádřiti, že půhon nebyl platným, poněvadž na konci článku po odůvodňujících slovích komorníkových se praví: „proto póhon sšel“; nemůže se tedy praviti, že z těch samých příčin jednou půhon byl platným a hned na to, že byl neplatným. — Ostatně se nachází několikrát v K. R. dvoje tvrzení, že póhon prošel, neb sšel; obyčejně se klade napřed: „póhon prošel“ neb „póhon sšel“, pak následuje odůvodnění, kteréž se opět končí slovy: „proto póhon prošel“ neb: „proto póhon sšel“. Viz čl. 25, 43.

²⁾ Smysl poslední věty jest: když komorník pobízen byl, aby paní hledal a on to nechtěl učiniti, pak byl půhon neplatným a nepomohlo to, že komorník na svědčení pravil, že hledal a nenašel paní, poněvadž pohnaný mu odpíral pravě, že byv pobízen hledati nechtěl. — Srovn. konec článku 28.

³⁾ Slova v závorce nejsou slova ku komorníku pověděná, nýbrž jim; spisovatel míní jiná místa než hrad, totiž tvrz nebo dvůr. Viz čl. 27.

⁴⁾ Když komorník pobízen byl, aby hledal a když mu nějaké dvře otevřeny nebyly, pak byl půhon platen, poněvadž se předpokládalo, že paní za těmi dveřmi schována jest.

komorník hledal a nenalezl, nebo nechtěl hledati: tudy pónhon sšel ¹⁾).

29. Když kto s ženú sedí purkrabí na ciziem hradě ot kohož kolivěk a chce, by naň pónhon prošel, tet ²⁾ pónvod, jenž pónhóní ³⁾): tehda hrazský komorník, jmaje s sobú druhého komorníka ot úřada toho kraje, v nemž kraji ten hrad leží ku popravě, s něhož chceš purkrabi pónhóniti a když poženeš s hradu, tehda potom s tiem vezda komorníkem té popravu požen trhem hrazský komorník v tom městě, v němž sobě komorníka pojál; a opět druhým trhem v tom městě, kteréž najblíže k tomu hradu leží. A potom opět hrazský komorník, šed i pojme, *když by mohlo býti*, komorníka ot toho úřada, k nemuž popravú sbožie leží nedakteré toho purkrabie, jehož sú *nebo jest* s purkrabstvie pónhónili ⁴⁾. Hraz-

¹⁾ Smysl jest: Když komorník, jsa pobídnut k hledání, hledal a paní nenalezl, anebo když nechtěl hledati, ač pobídnut byl, v obojím případě byl pónhon neplaten.

²⁾ Viz pozn. 29.

³⁾ t. j. „když kdo s ženou sedí jakožto purkrabí na cizím hradě od kohokolvěk ustanovený, a ten původ, jenž pónhání, chce, aby na onoho pónhon řádně proveden byl.“

⁴⁾ Toto místo jest patrně korumpováno. Vydání Palackého a Jirečka píše: „a potom opět hrazský komorník, šed, i pojme komorníka ot toho úřada, k nemuž popravú sbožie leží nedakteré, kdyžby mohlo nebo jest toho purkrabie býti, jehož sú s purkrabstvie pónhónili“. Takto postaveno nedává místo to smyslu; protož Palacký učinil v poznámce opravu, že se čísti má: „kdyžby mohlo býti, nebo jest toho purkrabie, jehož sú“ atd. vztahovav tedy větu „když by mohlo býti“ k slovům věty předcházející: „sbožie nedakteré“. To však s věcí se nesrovnává. Mají-li se slova „kdyžby mohlo býti“ vztahovati ku slovům: „sbožie nedakteré“, pak mohou míti jen smysl: „sbožie nedakteré, které by mohlo býti toho purkrabie“; avšak žádný pónhon nemohl býti dodán na zdař bůh, nýbrž musel na určitém sboží se podati; to znamenají zde také slova: „jest toho purkrabie“. Protož vztahuji slova „kdyžby mohlo býti“ k tomu, že hradský komorník pojímá komorníka u krajské popravu t. j. že ho pojímá, „kdyžby mohlo býti“. Že případy byly, kdež to nemohlo býti, to ukazuje čl. 33. Tímto pořádkem slov odstraní se hlavní nesnáze tohoto místa a spojují se slova „toho purkrabie“ bezpro-

ský komorník, jmaje toho úřada s sobú komorníka, i požeň s jeho sbožie trhem v tom městě, kdež ot úřada komorníka pojal. A opět trhem vezdy oba komorníky i vsdy spolu požeňta v tom městě, ač které blíže trhem leží k tomu sboží město: proto, aby se neotpíeral pohnaný a řka: „nepohnal mne tu trhem, ježto moji lidé chodie na trh s toho sbožie, po nichž bych já pónon mohl zvědětí“. Což tak nepožene, tu pónon ztracen ¹⁾).

30. Proto kdyžby s purkrabstvie pónon prošel a s jeho dědiny, jakúž má, neprošel, že nepohoneno ²⁾ proto, že žena sedí na hradě a na sbožíú nic: proto že se zbožie nepohoneno, tehda pónon sšel, že s cizieho zbožie pohnáno a cuzie

středně se slovy „sbožie nedakteré“, kamž, podlé běhu dodání pónonu, jen náležeti mohou, a slova „nebo jest“ vztahují se pak na komorníka hradskeho, jenž dříve s druhým komorníkem toho, jenž pohnán býti měl, s purkrabství pohnal.

¹⁾ Ženatý vládyka, který purkrabím na nějakém hradě byl, musel tedy hnán býti i s toho hradu, kdež jsa purkrabím s ženou bydlel, i se statku dědičného. Když byl hnán s hradu, vzal komorník hradský s sebou druhého komorníka té popravu, ku které hrad náležel a oba jej pohnali trhem v tom městě, kdež hradský komorník druhého komorníka pojal, a pak opět trhem v tom městě, kteréž hradu nejbližší bylo. Tak bylo pohnání vykonáno s hradu, načež přišlo pohnání se statku, kterýž vládykovi, purkrabím jsoucím, dědičně náležel. Tu opět přibral sobě hradský komorník druhého komorníka a sice té popravu, ku které dědičné sboží vládyky purkrabí náleželo a oba hnali jej pak trhem v tom městě, kdež hradský komorník druhá si vyprosil; pak jej pohnali opět trhem v tom městě, kteréž statku nejbližší bylo a kam lidé s toho statku na trh chodili.

²⁾ Smysl tohoto místa jest: když na ženatého vládyku na purkrabství s ženou sedícího pónon prošel, původ ale, domnívaje se, že podlé hlavního pravidla, že ženatý tam se hnáti má, kdež s ženou svou sedí, dosti činil pohnav jej s purkrabství, jej se statku dědičného více nepohnal (že nepohoneno), ten pónon byl neplaten, poněvadž mimo to, aby každý ženatý tam hnán byl, kde s ženou sedí, žádalo právo, aby také s vlastního statku hnán byl, na kterýž, když prohrál, soudní exekuce se vésti mohla. — Pro snadnější smysl dolož k slovům: „že nepohoneno“ slova: „*od původu s dědiny*“.

sbožie nemóž zvodu vésti. Ač ¹⁾ se na vysvědčení pónona brání, tak je ne s právem pohnán; pak-li se zamešká pónonu otpierati, ale tehda pónon prošel.

31. Pak-li pohonie s jeho sbožie a dějí komorníkom „nesedí sde s paniú, sedí na purkrabství“; proto sšel pónon, že ho také ottad nesehnal ²⁾, kdež s ženú sedí, že die ³⁾ na vysvědčovaní pónona: „pohnal mě holomkem a já paniu jmám“. Pak-li se zamešká, pónonu otpierati, ale tehdy pónon prošel ⁴⁾.

32. Kdež komorníky tepú u kterého pána dvora a komorníci žalují: tehdy komorník najvyšší a sudí jmáta právo kázati ve dsky vložití, že je kmety nalezeno ⁵⁾, aby jej pónonili jako holomka, ⁶⁾ že k jeho dvoru nesmějú komorníci choditi pro bitie.

33. Kdež komorníky sženú ⁷⁾, že jich nenie v kterej popravě, neb úřad nechce ho komorníka dáti: ale hrazský komorník požen týmž právem, jako by byl s druhým komorníkem a je pónon prošel, že ⁸⁾ na vysvědčení pónona die: „nedán mi komorník“ nebo die: „nenie komorníkov“.

¹⁾ t. j. brání-li se pohnaný na vysvědčení pónonu tím, že sice byl hnán s purkrabství, avšak že nebyl hnán s dědičného statku svého, pak přivedl pónon na zmar a muselo se znova hnáti; nebránil-li se, tu podlé zásady: júra vigilantibus et non dormientibus — uznal soud pónon za platný.

²⁾ t. j. původ.

³⁾ t. j. pohnaný.

⁴⁾ Viz pozn. 1.

⁵⁾ Na takovou žalobu komorníků stal se vždy nález od kmetů, aby budoucně ten, který komorníky bije, hnán byl jako holomek a nález ten vepsán býval do desk.

⁶⁾ Viz čl. 48.

⁷⁾ t. j. když všichni již rozesláni byli, tak že při ouřadě, když hrazský komorník žádal, již žádného pro ten pónon nebylo.

⁸⁾ Některé exempláře mají zde: *pak* „neb *pak-li*, nejstarší neklade ani toho; my jsme položili slovice *že* podlé análogie k. př. čl. 25: „pónon prošel, že die“; čl. 26. „a je pónon sšel, že die .“; — čl. 38.: „pónon ztracen . že pohnaný die “.

34. Kdež holomkem sženú dva póhony ¹⁾ a do tretieho póhona se ožení: kdež žena sedí, právo tretí póhon sehnati, jako ženatého, kmeté nalezli ²⁾).

35. Kdež komorníci pohonie a dějú jim: „pani jest u mše, nebo na hodech, nebo na přebyvciech“: a je póhon s právem prošel; to nenie otpieráno ³⁾, že se domov brzo vrátí a čeled' doma jest ⁴⁾).

36. Pak-li kdež komorníci pohoní a otpierajú, že dějú: „nesedí sde s ženú“ a povědie, že sedí na ciziej dědině u podružství: ale právo sehnati ottadž, kdež s ženú sedí. Což by kterého neučinil ⁵⁾, a je póhon sšel.

37. Kterýž komorník kterého pána prosí, aby mu přijal za póhon, aby k nemu v dóm nechodil: když chce ⁶⁾ přijeti za sehnaný póhon ⁷⁾, rok jmá dáti komorník přiveda pána před úředníky, nebo před písařem ⁸⁾, ať ve dsky vloží ⁹⁾, že „osvědčuji, ¹⁰⁾ že on N. ¹¹⁾ komorníku přijímá za póhon ot onseha Jindřicha ot tadto ¹²⁾.“ Kdežby jinak přijal za póhon a tak neosvědčil: a je póhon ztracen a komorník u vině, že na vysvědčení póhona pohnaný die: „nepřijal jsem za póhon.“ Tehdy s prá-

¹⁾ t. j. když koho v prvních dvou púhonech jako holomka pohnali.

²⁾ Slova „kmeté nalezli“ podle našeho způsobu psaní a mluvení měla by státi na čele toho článku: „kmeté nalezli: kdež holomkem . . . jako ženatého“.

³⁾ t. j. není odpíráno, že paní zde stálého sídla má, poněvadž jen na krátký čas jest pryč; viz čl. 26: „když u dvora otpierajú, že pan tu nenie“; — čl. 28: „když otpierajú, že tu pani nesedí“.

⁴⁾ Slova „a čeled' doma jest“ mají vyjádřiti, že pohnaný s paní svou tam stálé hospodářství má.

⁵⁾ t. j. když by komorník něčeho opominul neb neučinil, čeho právo v takové příčině žádá.

⁶⁾ t. j. pohnaný pán.

⁷⁾ t. j. když onen chce žádost komorníkovu považovati tak, jakoby púhon úplně podle práva vykonán čili sehnán byl.

⁸⁾ Jest to instrumentál jako při časoslovu „postaviti“.

⁹⁾ t. j. písař.

¹⁰⁾ Viz podobnou vazbu v listu 1446: „a on řekl že *chci* svědomím dovesti.“ Ač. III. 38.

¹¹⁾ t. j. pohnaný.

¹²⁾ t. j. od původa.

vem komorníku lež dáti ¹⁾, že zameškal pohnati. Pak-li vyzná, že jest za púhon přijal, tehda púhon prošel.

38. Pak-li pohnaný na se osvědčí před úředníky, před nimiž púhon svědčie ²⁾, nebo ve dsky na se vloží a před najvyšším písařem osvědčí, že přijímá rok státi za všie púhony, jakoby jej sehnal: tak jej je s právem sehnal.

39. Když komorník potká paní i se pánem jedúc na cestě, nejma práva pohoniti, ledno vesda u dvora, kdež bydlem sedie.

40. Když který púhon s kterého sbožie nebo otkad projde, že na vysvědčení púhona neotpíeral, by tu s ženú neseděl: viec nemóž v druhém nebo i v třetiém púhoně otpíerati, že je juž prvý púhon ottad nebo s toho sbožie sehnán, an na prvém púhoně neotpíeral, že tu jeho žena nesedí, že ottad právo ostatek púhonóv dohnati. Ale jiným móž otpíerati ³⁾, ledno pani nemóž otpíerati z té pře.

¹⁾ t. j. když v deskách nebylo v takovém případě osvědčení zapsáno, že pohnaný za púhon přijal, a když komorník pravil, že pohnaný přijal, nepomohlo to komorníkovi; mluvení jeho považováno za lež a vina mu dána, že púhon odevzdati zameškal, a púhon byl pro původa ztracen, který tudíž znovu hnáti musel.

²⁾ t. j. komorníci. — Vydání Palackého a Jirečka mají po slově „svědčie“ větu: „a je púhon prošel“. My tuto větu vynecháváme za těmi příčinami. Nechá-li se ta věta zde státi, pak naznačuje jen totéž, co poslední věta čl. 37 bez toho již pověděla; avšak pojislovce „nebo“ bezprostředně následující naznačuje, že také předešlé věty čl. 38 se vztahují k tomutéž smyslu, který ve větě, s pojislovcem „nebo“ začínající, obsažen jest, a jenž jest ten, že pohnaný, jsa pohnán k jednomu roku, hned přijímá roky k dalším púhonům, aniž zvláště k druhému a k třetímu roku poháněn býti má. To jest, on přijímá jeden púhon za všechny tři, jakoby skutečně třikráte pohnán byl. V takovém případě byl pohnaný s *právem sehnán* t. j. považovalo se to tak, jakoby všemi třemi púhony sehnán byl. — Viz Emmler Reliq. I. p. 24. N. 76: „recepit pro trina citatione“.

³⁾ t. j. každým jiným nedostatkem, který se při púhoně stal, mohl púhon na zmatek přivesti, jen tím se více proti druhému a třetímu púhonu brániti nesměl, že na tom statku, s kterého v prvním púhoně hnán byl, s ženou nesedí; neučinil-li této námitky hned při svědčení prvního púhonu, již ji ani v druhém ani v třetím púhoně činiti nemohl.

41. Když komu kto oteprí sě pónonóv, že tu s ženú nezastúpen na tom sboží, s nebož sehnán, že proto pónon sšel: ale zvěz, těž pónon pohnaného na vysvědčení pónona, nebo na otpieraní pónona, otkad sě velí pohoniti, s kterého sbožie, nebo kde sedí s ženú? A když povie, s kterého sbožie se káže pohoniti, že jmá právo povédieti ¹⁾, jakž ho poprvé potieží: „vlož ve dsky, že sě ottad kázal sehnati.“

42. Když poženú ottad, s něhož sě kázal sehnati sbožie: a je proto pónon prošel, ač i tu panie, ženy jeho, nenie; že sě nemóž tiem otpierati, by s ženú tu neseděl, proto že tiem na drevniem pónoně neotepřel ²⁾ a ottad sě kázal sehnati, že ³⁾ sě kryje s ženú ⁴⁾.

43. Když poženú koho s té dědiny, júž dědinu dětem svým vložil ve dsky, tak že sstúpil a sám otec sedí s ženú na tom sboží, jež dětem ve dsky vložil a vládne tiem: však pónon sšel, že Plichta otpieraje sě řekl: „sudí! *vztiež* ⁵⁾ na kmetiech, jest-li pónon prošel ⁶⁾, že mě ottad sehnal, jež má

¹⁾ t. j. původ.

²⁾ t. j. tázán jsa, s čeho a odkud chce pohnán býti, řekl nějaké zboží své a když pak s toho hnán byl, nemohl více odpírati, poněvadž to místo nevyjmul z těch, s kterých poháněn býti nechtěl.

³⁾ Tato věta, jakož i předešlé s pojislovcem „že“ začínající, jsou závislé od věty: „proto pónon prošel“.

⁴⁾ Ač význam „kryti se ženou“ úplně vyjádruje to, co naše „záborka“ a německé Vorwand, předce jest v právnické řeči neobyčejným a zdá se, že spisovatel zde měl zření k případu tomu, kde muž skutečně od ženy kryt byl. A sice vražedník, o čemž Ordo jud. ter. praví: „ten pohnaný, když by byl u své ženy oddané nalezen a ona jej objala, anebo rúchem svým *přikryla*, že ot ní nemá vzat býti, ani které žalosti trpěti“.

⁵⁾ Některé exempl. mají „zvěztež“, nejstarší píše „viztež“. My jsme přijali čtení podlé analogie s čl. 250 a to proto, poněvadž zde slovo „sudí“ může znamenati jen jednotný počet a sice úředníka, jenž sudím byl, jelikož on to má vzněsti na kmety, z čehož jde, že skutečně jen osoba sudího se miniti může.

⁶⁾ Vydání Palackého a Jirečka píší: *sšel*; poněvadž ale zde *otázka* od pohnaného se klade, zdá se nám přiměřenějším býti, klásti čtení *prošel*.

dědina nenie, ledno synóv mých, že jsem jim dal v Rožďalovicích? A dokládaji se desk, že se ot jinavad píšu u póhonicích, s jiného sbožie, jež sem sobě ostavil.“ Proto sšel póhon.

44. Tehda póvod vztázal na pohnaném: „pověz, kde je ta dědina, s niež se velíš pohoniti nebo pohnati, jiež si sobě ostavil?“ Tehda jmenoval dědinu. Když ottad sehnán, otnadž svú dědinu pověděl, tehda povědie ¹⁾, že tu Plichta s ženú nesedí; a nepohnal-li k tomu z Rožďalovic, jež s ženú sedí: proto póhon sšel, že je věděl, kde s ženú sedí. Tiem se dřeve otpieral, že s jeho dědiny nepohonil ho a juž se otpierá, že ho nesehnal, kdež s ženú sedí ²⁾.

45. Když poženú komorníci a dějú jim: „pani nenie doma“ a komorníci dějú: „ a kde jest“? „U dceře přebývá nebo na hodech jest, neb u přietelev bydlí“—s právem póhon prošel, proto že se na své sbožie vrátí s cuzieho chleba a póhon zvie, kdy státi ³⁾, že na svém hospodářství nenie ⁴⁾.

¹⁾ t. j. ti, kterým komorník púhon ohlašoval, tedy někdo z čeledi pohnaného, nebo poddaní jeho.

²⁾ V článku 43. a 44 ustanovuje na zvláštním případě spisovatel všeobecně platné pravidlo obrany proti púhonu. Když totiž kdo nějaký statek dětem svým postoupil, nicméně ale na něm s ženou bydletí nepřestával a pak s toho statku pohnán byl, mohl púhonu brániti tím, že to není více statek jeho. Když pak původ se ho tázal, odkud hnán býti chce a když jej hnál pak s toho statku, bránil se pohnaný zase, že na tom statku s ženou nesedí, a v obojím případě byla obrana platná. Z toho jde tedy pro takový případ pravidlo, že pohnaný hnán býti musel i se statku, který jmenoval i s toho, kde s ženou bydlel. Srovn. čl. 36.

³⁾ t. j. zví púhon a tím i rok, kdy státi má.

⁴⁾ To řečeno jest vzhledem k tomu místu, kde paní, když púhon dodán byl, na nějaký čas jen se zdržovala jako host a odkudž se tedy brzo na své vlastní hospodářství navrátila. — Ostatně poslední věta závislá jest od věty: „s právem póhon prošel“; viz pozn. 3. str. 43, — Srovn. čl. 35.

46. Ale což by bydlila na cuziem sboží svú ztravu jmajúci, neb hospodyní jsúci, to již na svém bydlí, že již nepřebývá; což by tak pověděl, že tam bydlem bydlí ¹⁾, a je pónon ²⁾.

III. Znamenáno, kak je kterého pohoniti, jenž ženy nemá.

47. Ktož holomka pohonie, najprvé právo jej v hradě ³⁾ trhem pohnati jedniem hrazským komorníkem; a potom komorník požen s jeho sbožie, kdež najblíže chce ⁴⁾, a trhy. Ač ku Pražsku sbožie popravú slušie, hrazský komorník ⁵⁾ sám, a trhy, k kterému trhu sbožie leží najblíže. Proto požene sám, že je s toho sbožie pohnal, ježto menšieho úřada tu nenie ⁶⁾, nebo komorníka nenie.

48. Pak-li jmá pohoniti hrazský komorník holomka s toho sbožie, jež je dále Pražské popravu v jiném kraji a jest úřad ⁷⁾, že móž s toho sbožie pohoniti v tej popravě k súdu:

¹⁾ t. j. kdyby ona pohnána jsouc na svědčení pónonu se bránila, že není pohnána s vlastního statku, pak mohl původ tvrditi, že ona stálým bydlem jest tam, kde živnost svou má a pónon byl platen. Totéž mělo místa, když muž její pohnán byl.

²⁾ t. j. prošel, platný.

³⁾ t. j. na hradě pražském.

⁴⁾ Při holomku komorník nebyl vázán na jisté sídlo, jako při ženatém, kteréhož hnáti musel tam, kde s ženou bydlel.

⁵⁾ t. j. požen.

⁶⁾ Se sboží totiž, které v pražské popravě leželo, v níž mimo veliký soud zemský župních nebo menších soudů a tudíž ani komorníků župních nebylo.

⁷⁾ t. j. a jest-li tam úřad, následkem čehož k soudu té popravu pohnati mohl komorník.

tehda hrazský komorník, *jmaje* ¹⁾ toho kraje ot úřada komorníka s sobú tovaříšem, a požeňta tu trhem v tom městě, kdež úřad, ot nehož pojal komorníka; : a s jeho dědiny potom požeňta, ač i tu nesedí dvorem, ledno dajta tej vsi kmeti věděti, že pohonita k tomuto roku; a potom opět požeňta trhem v tom městě, k nemuž sbožie najblíže trhem leží. Tak póhon prošel.

49. Holomek nemóže na svědčení póhona otpierati tiem, že nepohnán ottad, kdež dvorem sedí, proto že móž dvorem neseďeti, ani čeledi jmieti.

50. Pak-li holomka trhy nepožene jako ženatého ²⁾, ale tiem móž otpierati jako ženatý, že ho právem ³⁾ nesehnal.

51. Holomka móž pohoniti k každému úřadu, kterémuž jmá sbožie příležiec, že je všady domem, kdež jezdí, ač i dvorem na jednom sboží sedí hospodářem. Proto jej móž pohoniti, kde *nesedí* ⁴⁾, menším úřadem, kdež ledno dědiny nebo

¹⁾ Vydání Palackého a Jirečka piší podlé rukopisů: *jma*, přechodník totiž od: *jíti*, *jmouti*. Poněvadž však K. R. nikdy neklade: *jíti* komorníka, nýbrž vždy složené: *pojíti*, položili jsme čtení: *jmaje* na základě analogie s čl. 29: „hrazský komorník *jmaje* s sobú druhého komorníka ot úřada toho kraje v němž sobě komorníka pojal“.

²⁾ Viz čl. 29.

³⁾ t. j. jak právo předpisuje.

⁴⁾ Rukopisy mají: *sedí*; avšak má zde státi sloveso záporné z těchto příčin. Z článků 47—51 jde, že holomek mohl s každého statku, který měl, býti pohnán; bylo lhostejno při tom, zda-li o něm známo bylo, že na tom neb onom statku stále sídlí čili hospodářem jest. Poněvadž se praví, že holomek všude mohl býti sehnán, nebylo by zapotřebí zvláště vytknouti, že také tam může býti hnán, kde sedí t. j. kde stálé sídlo má, an na něm hospodářem jest. Poněvadž pak pohnání s toho statku, kde kdo neseďel, bylo výjímkou ze všeobecného pravidla, proto se zde zvláště uvádí a jaksi odůvodňuje. Že čtení „*nesedí*“ jest správné, jde také z toho, že se dále praví, že holomek může býti sehnán menším úřadem, *jen když má vůbec statek k té popravě neb k tomu úřadu náležející*, at na něm sedí neb neseďel. Dále správnost čtení „*nesedí*“ jde z toho, že se praví

sbožie leží, že móż s právem ot úřada popravovati zvodem k každému úřadu ¹⁾; póhon prošel, kterýchž dědin je hospodář ²⁾).

52. Pak-li je holomek ot otce syn neotdělený: a jej právo pohnati ot jeho otce dvora ³⁾ a dohnati jako svobodného; proto že tu jmá, že u otce chlebí a jinde mu ješče dielu nedal, protože, když syn právo ztratí, že na otcovo sbožie zvedú, jakoby sám otec právo ztratil, že ješče otcov společník.

53. Ale ⁴⁾ holomka, ot otce syna nedielného, toho nemóż pohoniti jinak, ani k jiným úřadóm, ani s jiného sbožie k menším úřadóm, s toho sbožie, ješto k tej popravě leží ⁵⁾, a otec v jinej popravě sedí dvorem a syn u něho na spolce: ten póhon s právem ztracen, protože že otec móż toho póhonu otpierati a řka: „syna mého pohonie sém s toho sbožie, a

at jest holomek pohnán kdekoli, že právní následky púhonu, totiž zvod atd., vždy se vztahují k tomu statku, na němž on hospodářem jest. Viz pozn. 1, 2.

¹⁾ t. j. exekuce mohla býti od jednoho úřadu přenešena na úřad druhé popravý: „notandum, quod quando in beneficiis provincialibus in talibus traditionibus devenitur ad punctum illarum probationum pro hereditatibus, in quibus fiunt hujusmodi traditiones: tunc tales probationes ad beneficiarios Pragenses cum ipsius causae informatione deducuntur et ibi coram eis terminantur; et postquam terminatae illae probationes fuerint, *ad ipsos beneficiarios provinciales per executionem juris terminando finaliter deducuntur et transmittuntur*“. Ord. jud. ter. §. 60.

²⁾ t. j. odkudkoli pohnán byl, vždy šel zvod s toho púhonu na ten statek, kde holomek hospodářem byl, ač měl-li vůbec stálé sídlo.

³⁾ Poněvadž takový holomek žil v rodině u otce, musel hnán býti podobně jako ženatý s toho statku, kde stále sídlel; avšak púhon byl proveden a vykonán čili holomek byl dohnán tak, jak čl. 48 ustanovuje, jen s tím při tom obmezením, kteréž v čl. 53 obsaženo jest.

⁴⁾ Pojislovce „ale“ stojí zde, poněvadž tímto článkem se obmezuje výrok v čl. 52 obsažený ve slovích: „a dohnati jako svobodného“. Viz pozn. 3.

⁵⁾ Smysl jest: Když syn od otce nedílný byl hnán z nějakého statku otcova, který nenáležel k té popravě, v níž syn u otce bydlel na společném hospodářství, byl púhon na zmatek.

to je sbožie mé, že sem mu na tom nic nedal; pohoň jej ottud, kdež se mnú sedí.“

54. Vdovce právo sehnati jako holomka, týmž právem, že se nemóž otpierati, ledno jako holomek, že ženy nejmá. ¹⁾ Vdovec mohl by se otpierati lépe než holomek, že ho nepohnal u dvora jeho, kdež s dětmi sedí. Vdovce nebylo by s právem k každému menšiemu úřadu pohoniti jako holomka, že *sedí* ²⁾ ustavičně dvorem s čeledí, jako ženatý.

55. Paniu vdovu právo pohnati ottad, kdež vdova dvorem sedí a potom jako holomka trhy dohnati ³⁾; ale nemóž se otpierati, by řekla: „nezastúpil mne doma,“ že je jako holomek. Taktéž se otpieraj každá vdova ⁴⁾.

56. Kmetě ⁵⁾ vdovce móž taktéž pohoniti i týmiž činy, jako holomka; ač je i pani, že jmá též otpieranie jako holomek ⁶⁾.

¹⁾ t. j. poněvadž nemůž proti dodání pŕihonu ty námítky činiti, které ženatý činiti mohl.

²⁾ Rukopisy a vydání Palackého a Jirečka mají: „nesedí“; my jsme přijali kladné čtení: *sedí* za těmito příčinami. Patrně bije smysl celého článku na to, že by vdovec neměl býti úplně tak hnán, jako holomek, poněvadž má stálé sídlo to, kde s dětmi svými bydlí. Přijme-li se čtení „*nesedí*“, pak se to neshoduje s dřívější větou, kde se praví: nepohnal u dvora jeho, kdež s dětmi *sedí*“. A mimo to má poslední věta vyjádřiti vadu a příčinu, proč vdovec nemá hnán býti jako holomek ke každému menšiemu úřadu, která, poněvadž vdovec oproti se staví holomkovi, nemůž býti jiná, než ta, že vdovec stálé sídlo má ono, kdež s dětmi sedí. Nechá-li se čtení „*nesedí*“, pak jest místo bez smyslu; přeložme to: „vdovec nemělby hnán býti jako holomek, proto že nesedí ustavičně dvorem jako ženatý“ t. j. vdovec nemá proto býti hnán jako holomek, poněvadž nesedí ustavičně dvorem právě tak jako holomek; neb nesedění na stálém sídlo bylo právě znamením holomka a příčinou, že jinak hnán byl než ženatý. A proto jedině čtení: „*sedí*“ se sem hodí.

³⁾ t. j. v pŕihoně jmenovalo se to místo, kde stále bydlela, ale pŕihony se vykonaly jako na holomka. Viz čl. 48 a pozn. 3. na str. 47.

⁴⁾ t. j. i ta, která stavu panského nebyla.

⁵⁾ t. j. přísežného soudce zemského, neb člena stavu panského vůbec.

⁶⁾ Poslední dvě věty patrně se vztahují k čl. 33; když totiž kmet vdovec prvním pŕihonem hnán byl jako holomek a potom se oženil, pak musel již druhým neb třetím pŕihonem hnán býti jako ženatý.

57. Pannu, jež jest děvečka, právo pohnati ottad, kdež chlebí, a potom dohnati jako holomka.

58. Služebníka králova právo pohnati před dvorského sudieho k dvoru listem sudieho, jenž mu rok dává před sobú státi že všeho, což vadí. Tehda právo rok dáti, ač móż stihnúti, najbližší, za dvě neděle ¹⁾).

59. Tkáče právo pohnati trhy třmi: když do hradu za tkáče pohonie koho, právo pohnati trhem prým ²⁾); tehda druhým trhem právo pohnati v tom městě, kdež naň druhého komorníka k sobě pojal ³⁾ ot menšieho úřada, jej s ním pohnati ⁴⁾); tehda vzdy oba komorníky jmáta opět pohoniti třetím trhem v tom kraji, kdež najblíže město příleží k malému úřadu.

60. Když tkáče pohonie, právo jej takéž svědomě pohoniti trhy i týmž právem, jako jiné domovité lidi pohonie: ale proto jej trhy třmi pohonie tkáče, že svého nikde nej má domu ani sbožie, ledno tká se, že není zasědlý a proto je „otnikudž“ ⁵⁾ sehnán.

61. Biskupa právo pohnati kmetem zemským v hradě ⁶⁾ v jeho dvoře, kdež dvorem sedí. Jest-li biskupa zastúpil kmet, v jeho dvoře pohoně, tehda pónon prošel.

62. Pak-li nezastúpil biskupa dvorem v hradě pohoniv: ale vesda daj prvé věděti domovníku nebo starostě jeho v jeho dvoře v hradě, že pohoníš; a potom vesda, kdež biskup dvorem sedí na zemi, ⁷⁾ opět požeň jej komorníky, jako zemenína na zemi.

63. Vyššie úředníky právo pohoniti kmetem, ale menšie jako zemenína.

¹⁾ Dvě neděle byly totiž nejmenší lhůtou k rokům. Viz OzD. §. 6.

²⁾ t. j. právo jej hradským komorníkem pohnati na hradě Pražském.

³⁾ t. j. hradský komorník, srovn. čl. 18, 29, 48.

⁴⁾ t. j. aby s ním pohnal.

⁵⁾ Viz glossar.

⁶⁾ t. j. na hradě Pražském.

⁷⁾ t. j. krom Prahy na pozemkovém statku.

64. Purkrabi z Prahy právo pohnati kmetem na jeho dvoře na hradě, leč buď s ženú nebo nebuď tu: ale potom právo vezda dohnati komorníky, jako jiného zeměná, s jeho sbožie, kdež s ženú sedí nebo bývá.

65. Opata právo pohnati komorníky v klášteře, a potom jako holomka dohnati z dědin. Když opata ze č'se¹⁾ pohonie, právo pohnati opata prvního, převora jménem druhého, probošta neb klíčnicka jménem třetího; k tomu řeci: „a ves konvent“²⁾.

66. Abbatiši právo pohnati jako opata nebo probošta, ježto nad jeptiškami.

67. Kanovníky právo pohoniti jako neženaté nebo vdovce. Kněží právo pohoniti jako vdovce.

68. Ktož jmá ve dskách sbožie, a v jiné zemi sedí, tehda právo pohoniti ty z dluha, což více deseti hřiven, nebo což trój pónon³⁾: tehda právo pohnati s jeho sbožie dvěma pónonoma jako holomka nebo vdovce, nebo jakoby v zemi seděl; ale třetím dožena, jako dřéve⁴⁾, tehdy tíž komorníci jděte do jiné země v dóm, kdež s ženú sedí, neb dvorem, dajž věděti ledno třetí rok u dvora.

IV. Znamenáno, kak se v slubnie řeči ze č'se⁵⁾ zpravití.

69. Z plena právo se zpravití zemským právem, jemuž vinu dávají, samému třetímu. Ale bylo-li by pravějšé, aby pónod přísáhl napřed z své škody: tehdy právo bylo by ot-

¹⁾ Viz pozn. 5. a srovn. VI. pak čl. 97. 209.

²⁾ Příčinu toho viz Právník 1869 str. 197.

³⁾ t. j. když má pohnán býti z dluhu většího desíti hřiven neb z věci, pro kterou tři pónony jíti mají. Viz str. 19.

⁴⁾ t. j. jako v prvním a v druhém, a když třetí pónon vykonán jest, odebrali se komorníci k němu do ciziny a ohlásili mu tam, kde bydlel, pouze rok, který dán byl při třetím pónonu, aby k soudu se postavil.

⁵⁾ Rukopisy mají čtení: „ze co“, kteréhož mluvnicko nikterak připustiti nemůže, poněvadž zde patrně genitiv státi musí. Jest tedy pravdě

poviedači otpřisieci sě; potom za vodu dva pomocníky otpřisetzta, že je nevinen, z nehož popřisiežen ¹⁾).

Z lúpeže takéž, z zlodějstva takéž, z přeboje takéž, z lesa posěčenje takéž.

70. Ježto svědci sě vedú ²⁾ z dluhóv, nebo z dědin, nebo což ve dsky slušie: též právo jako v úředě; ³⁾ ledno voda sešla mezi nimi s toho, ale ledno za vodu vrci hřebjé ⁴⁾). Tehda, když svědka postavie před křížem, rciž: „svědek, nebo svědci, právo vezmú.“

71. Z ohně právo sě zpraviti, komuž vinu dávajú, samému sedmému. Ale bylo-li by pravějšé, pówod popřisež napřed svú škodu: tehda otpovídáč otpřisiehá sě také a za železo šest pomocníkóv otpřisetzte, že nevinen.

Z výboje takéž, že sveřepic takéž, z hlavy takéž, z příhlavného dobytka takéž, z chromoty takéž.

podobno, ze v původním rukopisu stál starý genitiv: *čese* neb *č'se*, kteréhož pozdější opisovatelé, an ze zvyku přišel, již neznali a nevidouce před sebou tehdáž užívaného genit. *čeho* napsali *co*, jelikož forma tato počtem písmen více se hodila k nesrozumitelnému jim slovu *č'se*, než forma *čeho*. — Srovn. VI. pak čl. 65, 97, 209.

¹⁾ Jde z toho, že z plena obviněný obyčejně přísahal sám třetí: Když ale také původu byla uložena přísaha ze škody, kterou utrpěl, tu v starší době pohnaný se musel podrobiti ordálu vody, na místo kterého pak přišla přísaha dvou pomocníkův, kteří za nevinu pohnaného přísahali.

²⁾ Nejstarší exemplář píše: „svědky za vodu“, jeden „zavadie“, ostatní pak: „zavodie“. Avšak ani jedno, ani druhé čtení sem se nehodí. Neb svědci na místě ordálu vedeni nebyli, nýbrž pomocníci, a že se zde jedná o svědky, to dokazují slova „jako v úředě“, kterážto slova se vysvětlují z čl. 148—151, kdež se praví, že ten, který se dovolával svědectví úřadu a jeho pak nepřinesl, nebyl připuštěn k přísaze, nýbrž při ztratil. Tak i zde. Kdo totiž při svou věsti chtěl svědky a jich, nebo potřebný počet jich nepřivedl, ten k přísaze připuštěn nebyl, a při ztratil.

³⁾ Viz čl. 149.

⁴⁾ Tyto dvě věty zakrývají smysl tento: když svědci obou stran na přísaze prošli, pak museli oba soupeři nastoupiti ordál vody, kterýž ale později zrušen byl a nahražen metáním losů; komuž padl šťastný los, toho svědci považováni jsou za pravější a poněvadž lepší pravdu pověděli, proto vyhrál ten při, kterému byli svědčili.

72. Ježto se zpraviti samému svú rukú. *Z rady* ¹⁾ právo se otepřieti samému svú rukú, jemuž vinu dávajú; sirotčie právo. Pak-li by žaloval z toho pówod a odpoviedač jemu nebránil, na odpovědi pówodovi vésti právo za vodu ²⁾; z přivedenie takéž, z žítie, z přijetie takéž.

73. Ježto vypřisieci z ran z modrých právo popřisieci samému svú rukú pówodu, zjevě co jej ran bolelo neb dáno; z otvořitých ran i z siných takéž.

74. Z podávenie dievky právo se otepřieti samému sedmému. Z hanby ženské též právo, jako z dievky ³⁾.

V. Znamenáno, kak je koho v pówonieh dlúho držeti ve dskách, ač chce, aby jeho nepohonili, nebo uteci se pówonem. ⁴⁾

75. Když pojmeš komorníka na koho, tehda vlož jej ve dsky ⁵⁾ z té pře, z niež trój pówon, a rok ⁶⁾ do šesti neděl státi, jež pówon svědčiti ⁷⁾; a když pówon svědčie, tehda pówon kaž zmiesti prvý.

76. Tehda druhý pówon, vše na jednu při ⁸⁾. Opět požen k roku do šesti neděl svědčenie ⁹⁾ pówona ot toho

¹⁾ Viz glossar sub *rada*.

²⁾ Když pówod někoho vinil z rady, musel dřive pravdu svého tvrzení dotvrditi ordálem vody; později ale na místo vody přišla přísaha pomocníků.

³⁾ Čl. ten čte se jen v nejstarším rukopisu; ostatní jej nemají.

⁴⁾ Viz glossár sub *Držení*.

⁵⁾ Jmeno každého komorníka, jenž pówon roznesl, zapsáno do desk.

⁶⁾ t. j. také rok vlož do desk.

⁷⁾ t. j. na kterém roku pówon se svědčiti měl.

⁸⁾ t. j. když pře náležela k těm, z nichž tři pówony bráti se musely. Viz čl. 154—192.

⁹⁾ jest to dativus bez předložky *ke*; srovn. čl. 81: požen pówon do šesti neděl najdalšíemu roku“.

dne ¹⁾, jež pŕhon dřeve byl svĕdĕen. Kdyŕ pŕhon budŕ svĕdĕiti druhŕ, tehda kaŕ komorníkŕm opĕt pŕhon druhŕ ztratiti ²⁾).

77. Tehda tŕetŕ pŕhon, vŕe na jednu pŕi. Opĕt poŕeň k roku do ŕesti nedĕl stŕti, jeŕ pŕhon tŕetŕ svĕdĕiti, ot toho dne, jeŕ pŕhon druhŕ byl vysvĕdĕen, aby nebylo mezi rokoma viece ŕesti nedĕl dŕle jedniem dnem; coŕby bylo dŕle, to pŕhon ztracen. Kdyŕ tŕetŕ pŕhon ztracen pospolu, tehda ta pŕe ztracena, ŕe dŕ ³⁾ na to pamŕtnĕ, ŕe tu pŕi ztratil a z tĕŕ pŕe tomu pŕvodu nelze ⁴⁾ pohoniti.

78. Proto pŕhon tŕetŕ kdyŕ budŕ svĕdĕiti, tehda kaŕ komorníkŕm, ati provedŕ tŕetŕ pŕhon. Tehda bude z tĕ pŕe tepruv sehnŕno prvŕm pŕhonem a jeŕĕ bude pohoniti vŕe z tĕ pŕe dvakrŕt; to bude pĕtkrŕt pohoneno, vŕe z jednĕ pŕe.

79. Kdyŕ spolu tŕie ⁵⁾ ztratie, ŕe sĕ pohnanŕ jim otepŕŕ na vysvĕdĕovŕnŕ nebo na odpovĕdi, ŕe sĕ v jednĕj pŕi tŕem pŕhonŕm otepŕel, ŕe jsŕ tŕie pŕhoni naň ztraceni: tehda pohnanŕ viece tĕ pŕe prŕzden, ŕe dŕ pamŕtnĕ, ŕe jsŕ tŕie pŕhonovĕ v tej pŕi ztraceni, aĕ i ne spolu, *neda* ⁶⁾ kdy ztraceni, nebo je v jednĕj pŕi tŕikrŕt pŕhon ztracen ⁷⁾).

¹⁾ t. j. ĕŕtaje od toho dne, kterĕho prvŕnŕ pŕhon svĕdĕen byl.

²⁾ t. j. vymazati, zniĕiti, neplatnŕm uĕiniti.

³⁾ t. j. pohnanŕ.

⁴⁾ doloŕ: *viece* t. j. ŕe o tu pŕi viece jiŕ ŕalovati nebo pohnati nesmĕl pŕvod.

⁵⁾ t. j. pŕhony.

⁶⁾ Rukopisy a vydŕnŕnŕ pŕŕŕ: „nehda“; my jsme vzali svrchupoloŕenĕ ĕtenŕ podlĕ analogie ĕl. 29. „sboŕie nedakterĕ“ a ĕl. 88. „troje pŕe pŕeŕla neda kterŕ“, a ĕl. 97: „neda ze co“. *Neda kdy* znamenŕ *leđa kdy*, kdykoli t. j. ne jeden za druhŕm, nŕbrŕ mezi pĕti tŕi, pŕi ĕemŕ se ĕŕtaly takĕ ty pŕhony, kterĕ pŕvod sŕm vymazati kŕzal, aby pohnanĕho dĕle v deskŕch pŕi pŕhonech drŕeti mohl.

⁷⁾ Klademe zde vysvĕtlujŕcŕ pŕeklad: „kdyŕ pŕvod spolu tŕi pŕhony ztratŕ tŕm, ŕe se pohnanŕ jim odepŕe pŕi vysvĕdĕovŕnŕ nebo pŕi odpovĕdi na ŕalobu, tehda jest pohnanŕ, ponĕvadŕ v jednĕ pŕi tŕem pŕhonŕm se odepŕel a tŕi pŕhony na nĕho ztraceny jsou, tĕ pŕe jiŕ prŕzden a ŕn dŕ pamŕtnĕ na to, ŕe jsou tŕi pŕhony v tĕ pŕi ztraceny. Pŕi tom nenŕ zapotŕebŕ, aby tŕi pŕhony po sobĕ ztraceny

80. Když dva pöhony ztratíš v kteréj při, třetieho pöhona nelze ztratiti, proto aby nebyla ta pře ztracena.

81. Když kto chce koho ve deskách pöhonem držeti v hradě, požeň jej z té pře, což trój pöhon z jedné pře ¹⁾. Požeň prvý pöhon do šesti neděl najdalšiemu roku ²⁾, že nenie právo jedniem dnm dále šesti neděl k roku přihnati ³⁾, pöhona svédčiti ⁴⁾. Když prvý pöhon, tehda *změť* ⁵⁾.

82. Potom opět, vše z též pře, požeň druhý pöhon k šesti nedělem ot vysvědčenie pöhona prvého až do vysvědčenie pöhona druhého, aby mezi rokoma šesti neděl neminulo jedniem dnm vice. Jakž pöhon svédčen, když druhý pöhon, tehda opět *změť* ⁶⁾ pöhon.

83. Potom opět třetí pöhon, vše z též pře. Ot vysvědčenie pöhona druhého k roku požeň, jakžby do vysvědčenie roku pöhona třetieho mezi rokoma přes šest neděl rok neminul; jedniem dnm vice ten pöhon ztracen i z desk tiem vypustí pohnaného.

84. Když pöhon třetí svédčie, tehda proved' pöhon. Když's ten pöhon provedl, tehda jest proto prvým teprv sehnáno pöhonem z té pře. Tehda požeň druhý pöhon i třetí, jako prvý pöhon prošel, týmiž nedělmí i týmž činem sžeň, nezmatuje těch pöhonóv. To bude pět pöhonóv v tej při a třidceti neděl bude minulo u pöhoniech v tej při.

byly; pře jest pro původa ztracena, když tři pöhony v kterémkoli pořádku se ztratí, poněvadž ztráta tří pöhonů v jedné při má za sebou ztrátu pře celé.“

¹⁾ Z toho jde, že držení pöhonem v deskách bylo jen možné v těch přech, v nichž tří pöhonů zapotřebí bylo.

²⁾ Viz pozn. 9. str. 52.

³⁾ Smysl jest, že, poněvadž nejdelsí rok vyměřen jest na šest neděl, nesmí původ si jej ani o den prodloužiti.

⁴⁾ t. j. na němž pöhon se svédčiti má.

⁵⁾ Rukopisy a Palackého vydání píší: *kmeť*. My jsme již v „Právníku“ na r. 1869 str. 629 pozn. 30 dokázali, že se má čísti: *změť* a že čtení *kmeť* jest jen lapsus calami opisovatelův, jak dokazují slova čl. 75: „kaž *zmiestí* prvý“ a čl. 84: „*nezmatuje* těch pöhonóv“.

⁶⁾ Viz pozn. předešlou.

85. Když pónoni projdú tej při, tehda otved' se ku pokludu, jakž najdále můžeš. Když to mine, tehda žaluj a zbav v kaple, neb *εmēt*¹⁾ na žalobě. Ale pówod vesda stávaj na rociech nebo poručník, ať pohnaný pomocné dává, ač sám práva nemóžeš obdržeti.

86. Když prvá pře sejde, tehda z druhé pře opět týž pówod požeň, z nehož²⁾ trój pónon, nepropústije neděl ot toho dne, jež se prvá pře dokonala³⁾, že je některému dáno za právo, nebo pówodu, nebo pohnanému, jakžby⁴⁾ mezi rokoma⁵⁾ neprošlo šesti neděl do vysvědčenie prvého pónona z druhé pře; držiž pónony i vše právo týmiž činy i nedělemi, jako z své pře.⁶⁾

87. Když druhá pře sejde, že je již dáno za právo: tehda týž pówod opět požeň z třetie pře, z niež trój pónon, téhož, jehož drží ve deskách, ot toho dne, jež druhá pře konec vzala, jakžby do vysvědčenie pónona prvého z třetie pře neprošlo šesti neděl mezi rokoma; ⁷⁾ držiž jej v téj při pónony i týmiž činy, jakož můžeš držeti u svéj při.

88. Když třetie pře přejde, že je již z nie dáno za právo, tehda juž pówod vypustil z desk toho, jehož držal v pónoniech, že⁸⁾ je již troje pře přešla neda která, že⁹⁾ nemóž více držeti ijednoho u pónoniech, ledno do třetie pře.

89. Tehda, jehož u pónoniech drželi, ten již móž také pónoniti i v pónoniech držeti téhož, jenž jej dřeve ve deskách

¹⁾ Viz pozn. 5. na str. 54.

²⁾ t. j. původ požeň z toho, z čeho, čili z té pře, při které jest zapotřebí tří pónonů.

³⁾ t. j. dokonala se tím, že . .

⁴⁾ Věta ta závisí od věty druhé: „opět týž pówod požeň“ t. j. tedy, aby původ pohnal tak, jakžby atd. Srovn. čl. 87.

⁵⁾ Stojí zde dual, poněvadž se míní dva roky t. j. třetí rok dřívější a první rok nastávající pře.

⁶⁾ t. j. poklidem, přísahami v kaple.

⁷⁾ Viz pozn. 5.

⁸⁾ t. j. proto, že .

⁹⁾ t. j. a proto, že .

držal, takéž i týmiž činy i takéž prodliti, jakož bylo prodleno, ač chce naň ¹⁾, proto že je jiz z desk vypuštěn ot toho pívoda.

90. Pak-li jenž vypuštěn z desk, proto že tři pře zdržal na sobě, a propustí šest neděl ot toho dne, ot nehož z desk vypuštěn, nepohnav toho, jenž tě držal dřéve v pívonech: tehda již opět tě mívž pihoniti, jenžto dřéve pihonil téhož, proto že jsa z desk vypuštěn i nepihonil až neděle prošly, že tě opět mívž ve dskách držeti jako dřéve ²⁾.

91. Když koho poženú, ano mezi rokoma ³⁾ šest neděl dále jedniem dnem ⁴⁾, tehda ten požen toho, jenž tě neprávě sehnal, proto že ty neděle propustil a tady tě z desk vypustil; když šest neděl mine, tehda požen ⁵⁾.

92. Když který pívod pihoní nebo upomíná z kterého práva, nestana na rociech ani poručníci, ani se nemocen klada, ani na tej potřebě byl jest ⁶⁾, jiež-by mu dali požití: tady jest z desk pihnaný vypuštěn, proto že se vymaže z desk toho dne, jehož dne proti nemu nestáli, i mívž pihoniti toho, jenž jej z desk vypustil, ač chce se naň utéci pívonem.

93. Když koho držíe ve dskách v pívoniech, proto

¹⁾ t. j. má-li úmysl jej pihnati a v pívonech držeti. Dolož zde: „se utéci pívonem“ (viz čl. 92).

²⁾ klademe zde překlad: pak-li ten (ku př. Jan), jenž vypuštěn byl proto z desk, že tři pře zdržel na sobě, propustí šest neděl čítaje od toho dne, kteréhož z desk vypuštěn byl a nepožene-li toho, který jej dříve držel v pívonech (ku př. Bartoše): tehda již opět může jej pihoniti ten, který ho dříve pihnal (t. j. Bartoš Jana) proto že onen (t. Jan) jsa z desk vypuštěn nepihonil až neděle prošly, čímž jej (t. Bartoš Jana) opět může v dskách držeti jako dříve“.

³⁾ Viz pozn. 5. před. str.

⁴⁾ Viz čl. 81.

⁵⁾ t. j. čekej, až uplyne od toho dne, jenž byl více šesti neděl, nových šest neděl a pak požen.

⁶⁾ t. j. když žádal za odklad roku praviv, že pro nějakou práci ku př. odjezd, neb cokoli jiného, k němu státi nemůže a když pak to nevykonal, pro co odkladu žádal, měl zmatek a vypuštěn jest soupeř jeho z desk.

aby on jeho nepohonil, ažby léta dědině minula ¹⁾, ale jehož drží ve deskách, ten rci: „proto mě pohoní i ve deskách mě drží, abych jeho nepohonil z své dědiny, v níž mi se jest uvázal, až by dědinná léta prošla, a já chci jej sehnati z dědiny, aby léta neprošla; když mě vypustí z desk, tehda budu žalovati z dědiny, z níž budu pohonil.“

94. Pak-li chce odpoviedati ten, jehož drží ve deskách, proto aby jej spíše vypustil ²⁾, na prvé póně rci: „jáž chci odpoviedati, z nehož ³⁾ na mě žaluješ.“ Póvod nemóž se brániti, by naň nežaloval, když jest ten na súde, jenž móž odsúdiť; ⁴⁾ pak-li tehda není toho, jenž móž odsúdiť, tehda móže se brániti.

95. Když chceš, by tě spíše z desk vypustil, vstup mu v odpověď *tří pónův*; jakž *tři póni* projdú, tak tě musie z desk vypustiti ⁵⁾.

¹⁾ t. j. až by terminus praescriptionis minul, čímž by pohnaný právo své promlčel. Byl to tedy ouskok původa, poněvadž on pohnaného v pùhonech držeti usiloval, ažby léta dědinná minula, po kterých žádný více s toho statku poháněti nemohl. Proti tomuto ouskoku opatřil se pohnaný ohlásíc soudu, že původ jej drží pod zlým úmyslem v deskách a že jej proto předce požene, i kdyby léta dědinná minula.

²⁾ ten totiž, který jej drží, t. j. původ.

³⁾ t. j. z čehož.

⁴⁾ To se řídilo podlé povahy pře; když co náleželo před sudí dvorského, musel přítomen býti sudí dvorský; taktéž purkrabí, když pře před tohoto náležela a úředníci i kmeti, když věc na soudě zemském byla, zkrátka, když příslušný soud byl osazen a zahájen: „tu pak, ač páni súd osadí, má žaloba jíti“. (OzD. čl. 7.) Viz čl. 108, 109.

⁵⁾ Článek ten nalezá se jen v nejstarším rukopisu, ostatní ho nemají. Přijímajíce jej položili jsme na místě: „v odpověď *tří pří*“ čtení: „*tří pónův*“ a na místě: „jakž *tři pře* projdú“ vzali jsme čtení: „*tři póni* projdú“. Čtení „*pře*“ sem pro smysl se nehodí; neb podlé čl. 88. bez toho žádný déle tří pří v pùhonech držen býti nesměl a nemůže se tedy říci, aby kdo odpovídal ve třech přech proto, by dříve z desk vypuštěn byl, jelikož právě zde říci se chce, co činiti má, chce-li dříve tří pří vypuštěn býti. Klíč k této opravě od nás položené dáva čl. 94, kdež se pohnanému, jenž dříve tří pří z desk vypuštěn býti chce, radí, aby na prvním pùně hned se ohlásil, že chce odpovídati a muselo se mu odpovídání dovoliti, byl-li přítomen ten, jenž mohl souditi. To opakoval pohnaný na druhém

96. Když kto chce, by jeho nepohonili, vlož ve dsky příteli svému dědiny své, nebo svým dětem, že jim dáváš i sstupuješ, a ostav sobě málo dědiny k dědině¹⁾, aby tebe tkáčetem nepohonili.

97. Ale kaž se příteli pohnati z té dědiny, jižtos²⁾ dal i ve dsky vložil, neda ze č'se³⁾; a ten, jemuž dědina dána, ten na vysvědčování otpieraj, že pohnaný nejmá tu nic, že je tvá⁴⁾ dědina, žeť ju dal, a v tom se dokládaj desk a ved⁵⁾ ke dskám ludi přived' to, by to ležalo ve dskách⁶⁾, že je⁷⁾ otepřel svědky právem, že mu je⁷⁾ dal.

98. Tehda viec nemóž pohniti toho, jenž dal ot sebe dědiny synóm neb přátelóm, proto že to leží ve dskách, že to zpraveno právem i otepřeno, že mu⁸⁾ dány ty dědiny, ač by tu seděl i s ženú i vládl tiem sbožím, že móž utracovati toho sbožie ten, jehož sbožie⁹⁾ a to nevadí.

půhoně; na druhém nebyl původ povinen svoliti, nebylo-li toho přítomného, který souditi mohl; avšak neměl původ toho vůli, když pohnaný po prvé a po druhé k odpovědi se hlásil, první dva půhony zmařiti, nýbrž musel hned na třetím roku žalovati. (Viz čl. 84.) A na takový způsob byl pak pohnaný dříve tří pří z desk vypuštěn.

- 1) Něco z toho statku (dědiny) zůstav sobě k vlastnictví (dědině = dědictví = vlastnictví).
- 2) Rukopisy i obě vydání mají zde slovo: *jemu*; my však jsme je vynechali, poněvadž zde podlé smyslu státi nemůže. Neb kterak mohl původ pohnati z dědiny a pak sám na vysvědčování tvrditi, že ta dědina není pohnaného? Přítel tedy, který podlé rady K. R. hnáti má, jest jiný, než-li ten, komu dědiny dány byly a půhon byl jen zdánlivě podán proto, aby se veřejně ohlásilo, že pohnaný z té dědiny více hnán býti nemůže, poněvadž již jeho není.
- 3) t. j. z leč čeho; srovn. IV. pozn. 5, str. 50. pak VI. i čl. 65., 209.
- 4) Toto a podobná místa, kde druhá osoba se střídá s osobou třetí, dají se takto vysvětliti: „a *ty*, jemuž dědina dána, na vysvědčování otpírej, že pohnaný nemá tu nic, že jest to dědina tvá“ atd.
- 5) Vydání píše imperativ: ved'.
- 6) Dá se vysvětliti buď kladením pojislovce: „kdyby to ležalo atd.“; neb lépe: „přived', by se zapsalo a leželo zapsáno v dskách, že . . .“ čemuž také nasvědčuje čl. 98.
- 7) totiž: jest.
- 8) totiž: příteli neb synu.
- 9) Smysl jest, že ten, který zboží daroval, nemohl s toho sboží hnán

99. Pak-li nesmieš otepřieti svědky, že ti je dáno ¹⁾:
tehda *jenž* ²⁾ pohoní, móż projíti póhon ³⁾, že móż dáti na
své právo památné nebo pomocné, že móż zvésti ⁴⁾, proto
že vložil ⁵⁾ dědiny ve dsky, aby na ty dědiny nezvedli a jsa
sám těm dědinám hospodář ⁶⁾, proto že neleží ve dskách
otepřenie svědky, že pohnaný na tej dědině nic nejma, ani
smie jie právem otepřieti, by beze lsti dáno jemu bylo ⁷⁾.

100. Pak-li to ve dskách leží, že je právem otepřieno,
že tu nejma: tehda viac nemóż pohoniti toho jistého ottad ⁸⁾.
Pak-li kdy poženú opět z té dědiny, tehda rci: „pohonie
mě ottad, ano zpraveno, že to dědina má nenie, v tom se
dokládaji desk“; viac nemóż jeho pohoniti.

101. Když kto chce utéci se póhonem na koho,
móż to učiniti i mimo hrad ⁹⁾, ač jest v hradě lepšíe

býti, ač jím vládl a s ženou tam seděl, poněvadž přítel, kterému
dáno bylo deskami, považován byl za vlastníka a ten tedy mohl
zboží utráceti, jak chtěl.

1) t. j. když komu, jenž statek příteli nebo synovi dal a pohnán byl,
od soudu nepřipuštěno, aby přítel jeho dokázal, že mu statek dal,
tehda .

2) Rukopisy mají: *jehož*; musí ale státi: *jenž*, jelikož se míní ten
původ, který pohnal toho, jenž statek dal příteli proto, aby poháněn
býti nemohl.

3) t. j. může provesti při tím, že může dáti .

4) t. j. původ.

5) t. j. proto že pohnaný vložil statek jiným do desk, aby naň žádný
zvod jíti nemohl.

6) t. j. může se zvod na ten statek vésti, poněvadž pohnaný statek jen
zdánlivě daroval a skutečným hospodářem na něm zůstal.

7) Poslední dvě věty vysvětlují začátek tohoto článku; odepřeli se totiž
svědkové od soudu, když podezření bylo, že pohnaný jen proto
statek dal, aby původa o právo exekuce připravil.

8) t. j. s toho sboží, o kterémž svědky před právem dosvědčeno a do
desk zapsáno bylo, že ho dal příteli neb synu.

9) Významně tištěná slova nejsou v rukopisech, my je zde klademe,
poněvadž smysl jich žádá. Následující komparativ: „ač jest v hradě
lepšíe právo . . .“; když jest v hradě lepší právo, tážeme se, jaké
jest to právo, kterého právo v hradě lepším jest? To ale v pře-
dešlé větě se neklade a patrně tudíž, že zde v rukopisu mezera

právo¹⁾ komorníka prositi na pòhon u komorníka²⁾, nenie-li toho³⁾, ale u sudieho, nenie-li toho, ale u komorničieho druha⁴⁾, pak-li toho nenie, ale u toho, komuž poručeno komorníky rozdávatí⁵⁾, že jiný nemóž rozdávatí⁶⁾.

102. Tehda ktož napřed komorníka pojal u toho, jenž nejlepší právo jměl dáti⁷⁾, toho jest pòhon napřed, ač toho dne pòhon ve dsky vloží.

103. Pak-li by pojem⁸⁾ napřed komorníka i nevložil pòhonu ve dsky toho dne, ale sen⁹⁾ nazajitřie¹⁰⁾; na nehož komorníka byl pojal¹¹⁾, pojmiž naň¹²⁾ komorníka u toho, jenž má moc komorníky rozdávatí a ve dsky jej inhed vlož; proto tvój pòhon napřed jde, že pojem on komorníka včera i ne-

jest. Mezeru tu vyplniti jsme s to dílem Všehrdovým, jež na str. 91 píše: „dvojím obyčejem útok bývá, jedním kromě súdu, druhým na súdu. Krom súdu bývá: když kto k starostovi přijda, *kdežkoli s samým u desk, doma, nebo jinde mluví* a žádá, aby jemu útok zapsán byl“. Tento způsob útoku zde v K. R. se jen míniti může; avšak tento způsob nebyl tak bezpečným (to znamenají totiž slova: *lepší právo*), jako když kdo na hradě samém útok kladl.

⁴⁾ t. j. bezpečnější pořádek právní.

²⁾ t. j. nejvyššího komorníka.

³⁾ t. j. není-li přítomen v hradě.

⁴⁾ t. j. místokomorník.

⁵⁾ t. j. starosta komorníků.

⁶⁾ t. j. poněvadž jiný žádný úředník, krom nejv. komorníka, jeho místokomorníka a sudího a starosty komorničieho, pùhončí stranám dávatí nemohl a nesměl.

⁷⁾ t. j. když dva současně na sebe se utýkali pùhonem, byl pùhon toho platným, který u vyššího úředníka komorníka žádal; a tu byl pořádek ten: nejvyšší komorník, pak sudí, pak místokomorník, pak starosta komorničí.

⁸⁾ Minulý přechodník = pojav.

⁹⁾ t. j. sjen od náměstky sjen, sja, sje = ten, ta, to. — „Sen den na zajitřie = zejtrěk, den následující po tom dni, kterého komorník prošen byl.

¹⁰⁾ Dolož zde: *tehda ten*, na nehož atd.

¹¹⁾ t. j. soupeř.

¹²⁾ t. j. na soupeře toho.

vložil jeho ve dsky. Proto tobě právo komorníka jmieti vedle desk, když rok na púhon vkládáš ¹⁾).

104. Když ²⁾ kto uteče se na koho púhonem, prvé vloží jej ³⁾ ve dsky, a posléz komorníka pojal: ten je nemohl s právem ve dsky položit, že komorníka nemohl s právem jmieti vedle desk ⁴⁾, kdež púhon vkládal.

105. Ale ktož uteče se na koho, *tomu právo* prvé komorníka na púhon pojieti u toho, jenž jmá moc komorníka dáti; *ač* posléz ve dsky púhon vložil *by* ⁵⁾, toho jest púhon napřed, že je mohl ve dsky púhon vložiti, že *mohl* ⁶⁾ komor-

¹⁾ Smysl jest: poněvadž souper v pravý čas púhon a komorníka nedal zapsati do desk, proto nemohl s komorníkem přijíti k deskám, aby rok první jeho púhonu zapsán byl, a již se nemohl dobývatí komorníka, kdežto druhý, poněvadž při púhoně zároveň komorníka zapsati dal, s ním ku kladení roku všim právem přijíti mohl. — *Komorník vedle desk* byl tedy ten, který zároveň s púhonem v deskách zapsán byl a púhon pak pohnanému donesti musel.

²⁾ Dolož: *ten*.

³⁾ t. j. púhon.

⁴⁾ t. j. nemohl komorníka vedle desk míti, poněvadž právní pořádek nezachoval, jenž předpisoval, aby komorník téhož dne pojat byl, kterého púhon ohlášen jest. Kdo tedy dříve púhon vložil do desk a pak teprvé pojal komorníka, sám si učinil zmatek.

⁵⁾ Celé toto místo zdá se býti korumpováno, píšíť totiž rukopisy: „ale ktož uteče se na koho, prvé komorníka na púhon pojieti a posléz ve dsky púhon vložil u toho, jenž má moc komorníka dáti“ což patrně smyslu nedává; věta: „jenž má moc komorníka dáti“ vztahuje se podlé analogie s články 101, 102, 103 k slovům: „na púhon pojieti“ kdež infinitiv „pojieti“ zase prozrazuje, že vynechána obyčejná sem náležitá fráza: „tomu právo“ (viz konec čl. 103.). Taktéž jest lepší čtení „*ač by* vložil“ než: „*a . . .* vložil“, poněvadž patrně má vyjádřeno býti, že, ačkoli púhon posléz vložil, předce jeho púhon jde napřed.

⁶⁾ Rukopisy mají „jměl“ — čtení to, které se sem nehodí z dvojí příčiny; za prvé odpovídá to čtení v čl. 104, kdež se záporně klade: „ten nemohl ve dsky položit, že komorníka nemohl s právem jmieti vedle desk“ — to, co v čl. 105 affirmative pověděno býti má: onen totiž nemohl ve dsky položit, tento ale mohl; onen nemohl komorníka míti, tento ale mohl. — Za druhé čtení: „jměl míti“, mohlo by jen tehdaž státi, kdyby se chtělo říci, že púhon toho nešel napřed.

níka vedle toho jmieti, kdež ve dsky rok pónonu vkládal, *ač* ¹⁾ i oba vše jednoho dne dala.

106. Lepšie právo jmá utek sě pónonem i ke dskám ten, jenž přijev sám k úřadu i chce koho pohoniti. Proto *ač* nedožene, ale na tom móż popraveno býti ²⁾, že jeho nedohnal a sám ve dsky vkládal.

107 Ale přijede-li posel ot kterého chtě sě utéci pónonem ot neho, nemóż sě s právem utéci; že je sám pówod nepřijel k úřadu, že nenie právo pónonu ve dsky klásti, proto, *ač*by nedohnal, žeby nemohl úřad popravovati z nedohnáníe ³⁾, žeby přel, že je sám nebyl u desk ⁴⁾.

108. Když koho u pónoníech držie a chce pohnaný spieše z desk aby jej vypustili, tehda na prvém roce pohnaný rci: „já chci odpoviedati, jakoby mě všemi pónony sehnal.“ Pówod musí žalovati, *ač* jsú ti, ježto mohú súditi, že odpoviedač móż v tom voliti ⁵⁾, že musí naň žalovati ⁶⁾.

109. Pak-li toho nenie, jenž jmá právo otsúditi: tehda pohnaný nemóż dobyti, by naň pówod žaloval bez své vóle, kromě *ač* by jsta oba svú dobrú volí chtěla sě súditi, to v niú stojí, že nemóż jeden druhého připuditi.

110. Ale pówod nemóż připuditi pohnaného, by mu odpoviedal bez své vóle a ješče ho nesehnal všemi pónony.

111. Kohož u pónoníech držie, ten kaž vezda znamenati každú přu, kteráž sejde.

112. Takěž i pónony, kteríž sejdú, kaž znamenati, že pónon naň sšel.

¹⁾ Nejstarší exemplár piše *yacz*, ostatní *ač*; Palacký a Jireček položili čtení: *jakž*, kteréž se nám nezdá býti úplně vhodným; neb má se vyjádřiti, že toho pónon šel napřed, kdož komorníka dříve pojal, *ač*koli oba soupeři jednoho dne i komorníka pojali i pónon do desk vložili.

²⁾ Viz čl. 107.

³⁾ „Každý ten, kdož utkna nedožene neb nepožene, má nález panský trpěti a dvě neděle v panské vazbě seděti v věži“. Vš. 92.

⁴⁾ t. j. jen posel jeho.

⁵⁾ t. j. vůli mítí.

⁶⁾ Viz čl. 94.

VI. Znamenáno po odpovědích co právo ze č'se.

113. Když otžalují z dluha, an odpovie, že se pozná v něvčem ¹⁾ a za ostatek práva prosí ²⁾: tehda v němž se poznal, to polož před křížem tehda, když rok příseze, dřeve než budeš přísahati. Pak-li nepoloží, ale za ostatek nelze práva činiti, jedno proto všiu při ztratil, z niež pohnán byl ³⁾.

114. Když odpovie, že jest jemu složil, tehda při ztratil, že ve při nebyl na jeho škodě ⁴⁾. Pak-li die: „po dskách zpravil jsem se proto ⁵⁾“ a když to dskami ukáže, že se zpravil, tehdy obdrží.

¹⁾ že se ne k celému dluhu, nýbrž jen k části zná. — Píšeme v něvčem místo v nívčem, poněvadž smyslu zde by neodpovídalo slovo *nic*, jakž také viděti lze z následující věty: tehda v *němž*. Ostatně pozorovati slušno zde zdvojování předložky *v*. A mimo to při čtení: *nivčem* státi by muselo záporné časoslovo: *nepozná*.

²⁾ t. j. že za ostatní část, ku které se neznal, přísahu učiniti chce na to, že jí dlužen není.

³⁾ t. j. když nepoložil tu část, ku které se znal, ještě před učiněním přísahy, pak za ostatek dluhu přísahati nesměl, že ho dlužen není, nýbrž ztratil při t. j. musel platiti celou sumu dlužní.

⁴⁾ t. j. když pohnán byl a dluh zaplatil ale nicméně k žalobě to přijíti dal, pak ztratil při proto, poněvadž původ, když pře se neprovedla, nemohl žalovati ze škod; byl by musel tedy původ outraty pře v takovém případě škodovati. Slova „*ve při nebyl na jeho škodě*“ znamenají tedy: „poněvadž při neprovedl, čímž původu škoda vzešla“.

⁵⁾ Nejstarší exemplár klade zde slovo „ztratil“; jiné exempláry píší: „tehda při ztratil, neb nebyl na při jeho; a když to dskami ukáže atd. — Slovo „ztratil“ zde buď státi nemůže, buď k němu se musí doložiti „když to neukáže“. My jsme slovo „ztratil“ vynechali, poněvadž pojislovce „pakli“ naznačuje, že těmito větami opak toho se vyjádřiti má, co v prvním odstavci vyjádřeno bylo: tam totiž byla vyjádřena ztráta pře, zde má vyjádřen býti zisk pře. Kladení slova „ztratil“ jest nelogické; praví se totiž, když pohnaný se pronáší, že po dskách se zpravil, že pro to při ztratil a když to dskami prokáže, že při obdržel; nemůže se za toutéž příčinou — t. j. dokládáním se desk — pře tatáž i ztratiti i zároveň získati.

VII. Znamenáno, komu se kak z které řeči zpravovati nebo postihati, nebo co právo.

115. ¹⁾ Když král žaluje na koho, že mu lovišče opustil, nebo ²⁾ na zeměnína nebo na pána: tehda král postihni svědky svými, dědici ³⁾, služebníky, jakž právo z většího dluhu ⁴⁾. Také brání-li se proti tomu ludmi, tehda veď svědky, jako z dluhu.

116. (O měščeniech v zemském právě svědky.) Měščenín, když koho viní z dluha, že přijal na se za koho zemění, že *ustúpil* ⁵⁾ platiti základu: měščenín proti každému ⁶⁾

¹⁾ Článek tento jest jedině v nejstarším rukopisu.

²⁾ Rukopisy mají: „neb“; my podlé analogie čl. 28: „nebo komorník hledal . . nebo nechtěl hledati“.

³⁾ t. j. lidmi usedlými.

⁴⁾ Větší dluh byl ten, který dosáhl neb převyšoval deset hřiven. (Viz čl. 170.) Jak se s něho hnalo, popisuje OzD. v čl. 14: jestli dluh nad deset hřiven, vždy trojí pónon a svědkův třeba sedmi zachovalých lidí a větší má jich strana býti z toho kraje, na kterouž dědinu pówod zří s očistú“. Avšak král mohl také za svědky postaviti své úředníky (lovčí), kdežto pohnaný, brání-li se, sedm svědků, zemanů usedlých, vésti musel.

⁵⁾ Vydání Pal. a Jir. píší: *vstúpil*. Avšak že zde státi má: „*ustúpil*“, to velí nejen smysl, (že totiž od placení ustoupil, že se platiti zdráhal), nýbrž to také ukazuje genitiv „základu“, jenž nemůže řízen býti od slovesa „platiti“, nýbrž řízen jest od slovesa „ustúpiti“; *ustoupiti základu* znamená totiž od placení základu ustoupiti. „Ustoupiti základu platiti“ jest vazba v staré češtině obyčejná a náleží k těm pádům, v kterých infinitiv časoslov přechodných, jest-li závislý na časoslově genitiv neb dativ řídícím, nemá předmětu svého v akusativě, nýbrž v tom pádu, jehož slovo řídící žádá. (Viz o tom poučný článek prof. Bartoše v Čas. Mat. Mor. 1870, str. 122.) — Mimo to přichází slovo „ustoupiti“ ve spojení se slovem „základ“ v čl. 119.

⁶⁾ t. j. proti tomu, kdo na sebe vzal dluh jiného, i proti tomu, který základ platiti se zbraňoval.

těž právo vedi, ¹⁾ jako zeměnin z *dluhov* ²⁾ ze všelikakých ³⁾, z nichž koho viní, nebo kto jej.

117. Takéž právo veď ⁴⁾, jako zemené právo jmajú vésti ⁵⁾: že ⁶⁾ škodu vzal pro dluh, že kázal *na dluh* ⁷⁾ vzieti ten, jemuž vinu dává ⁸⁾. Tehda když odpovídá proti měščenínu, že nekázal jemu vzieti, právo sirotčie, aby se otpřisáhl ⁹⁾, že nekázal vzieti. Pak-li odpovie, že die: „nevěři tomu, by toliko škody vzal:“ tehda měščenín popřísez sám svú rukú, co vzal škody. Ale *pak-li* ¹⁰⁾ odpověděl: „nejmáš více škody, ledno sto hřiven;“ tehda otpřisieže se ten, jemuž vinu dávajú, sám svú rukú ¹¹⁾.

1) Imperativ = veď.

2) Rukopisy mají: „dědin“; to slovo však se sem nehodí a může se jen zde rozuměti „z dluhů“; neb má se vyjádřiti, že měšťan může zemana z dluhu pohnati a přivesti, jako když zeman zemana pohání; vyjímky z toho udává čl. 117, 118.

3) t. j. ku př. dluh věnný, nebo zástavní, nebo obyčejná půjčka peněz, nebo dluh veliký, neb malý. (Viz pozn. 4. str. 64.)

4) t. j. měšťan.

5) Dolož: když koho viní měšťan, že .

6) Rukopisy i vydání mají zde slovo „na“; my jsme slovo to vynechali majíce za to, že jest opisovateli poroucháno. Za prvé přichází slovo „škoda“ ve spojení s časoslovem „vzíti“ v tomto článku ještě dvakráte, aniž se klade předslovce „na“. Za druhé se zde vyjádřiti má příčina, proč měšťan škodu bral, že ji vzal totiž pro dluh. Předslovce „na“ dostalo se asi sem tím, že v následující větě stálo „že kázal *na* dluh vzieti“ a opisovatelé chybně předslovce *na* položili do věty předcházející.

7) Rukopisy a vydání toho nekladou; proč jsme my tato dvě slova položili, viz pozn. před.

8) Smysl jest: měšťan žaloval zemana, že tento někomu kázal bráti u něho na dluh; měšťan pak se nadržel toho, který kupoval, nýbrž toho zemana, jmenem kterého onen věci u něho na dluh bral.

9) pohnaný zeman totiž.

10) Slovo to není v rukopisech; poněvadž pak místo bez slova toho smyslu nedává, doložili jsme je podlé analogie s větou tohoto článku: „pak-li odpovie, že die . . .“

11) t. j. pochyboval-li zeman žalovaný o výšce summy, pak musel měšťan přísahou ztvrđiti, že skutečně za tu summu zboží na dluh prodal; udal-li však žalovaný zeman určitou summu, nad kterou výše kupo-

118. Měščenín, když viní z dluhu za kupiu ¹⁾, nebo za stravu, že jemu samému věřil ²⁾, zač kolivěk dlužen, že u něho vzal nebo bral cožkolivěk, právo sirotčie. Také za rukojemstvie, že k měščenínu ručil za koho, právo sirotčie ³⁾.

119. ⁴⁾ Měščenín, *že ustúpil základa*, též právo jmá, jako zeměnin. Měščenín z dluhu též právo jmá jako zeměnin; měščenín z nárokův jako zeměnin.

120. Man, v Čechách sedě, též právo jmá se otpřiseci, jako zeměnin, zemským právem.

121. Když opovie před odpovědiú zprávce ⁵⁾ N. od tudto: „toho jsem jměl tej dědině zprávcu, ten mi jest umřel, proto muši sám sobě zpraviti:“ tehda proti tomu die-li: „nebyl to zprávce“ nebo „nevěři tomu,“ ale právo o zprávci jako z dluhu ⁶⁾.

vati nekázal, pak musel žalovaný pravdivost udané summy přísahou ztvrditi.

¹⁾ t. j. za koupené věci krámské; totéž praví OzD. v čl. 14. „kromě ačby pówod byl měštěnin králův (t. j. z královského města) a žaloval ze ztravy, neb krámné věci co dotekl, tu jest svědkův netřeba, než sámé ot pohnaného přísahy“.

²⁾ Těmito slovy staví se tento článek oproti čl. 117, v němž se jednalo o to, že zeman kázal někomu u měštana kupovati, v čl. 118 však se jedná o to, že měštan zemanu samému uvěřoval za koupené věci i za ztravu.

³⁾ t. j. i v rukojemství platila přísaha obžalovaného, když rukojemství se odpíral, když žalobník byl měštan a rukojmě pohnaný zeman.

⁴⁾ Článek ten jest jedině v nejstarším rukopisu obsažen. Palackého vydání píše a interpuntuje: „měščenín základa též právo jmá, jako zeměnin; že ustúpil měščenín z dluhu, též atd.“ Avšak genitiv „základa“ ukazuje, že řízen jest od časoslova „ustoupiti“; a protož jsme položili svrchudotčené čtení, při čemž jako na mnoha jiných místech ku př. v čl. 117 doložiti jest větu: (měščenín), „když se viní“. — Jirečkovo vydání píše: „měščenín základa též právo jmá, jako zeměnin, že vstúpil. Měščenín z dluhu . . .“. — Rapsodickému slohu K. R. by ovšem nevadilo čísti: měščenín základa . . . jako zeměnin, že ustúpil“, avšak snadnějšímu porozumění k vůli přijali jsme čtení svrchupoložené.

⁵⁾ t. j. první jistec čili prodáváč nějakého statku.

⁶⁾ Článek ten vztahuje se ku zprávcům (Gewährsleute) zboží prodá-

122. Když žalují na paniu z *úroka* ¹⁾, ana ve vdovství jest: tehda před odpovědiú zvie, kdy se stalo? Odpovie: „dřeve za muž sem nešena ²⁾, to se stalo“. Právo ludmi ³⁾ dolíčiti, že je dřeve toho času za muž šla, těmi svědky, jakž na peníze.

123. Když sirotek odpovídá za otcov dluh, že die: „ani vědě, ani mi přikázal platiti:“ tehda jemuž vinu dávají ⁴⁾, ten otpřisieže se sám svú rukú. Z toho viece práva nenie, to je sirotčie právo.

ných. Když někdo prodaný statek něčím nařknul a první zpráve (prodavač) pravil, že ten, jenž s ním byl zprávcem nebo rukojmím po léta dědinná, umřel a druhý, který nárok k tomu statku jakýkoli činil, tomu věřiti nechtěl, pak musel zpráve první přísahat, že jeho spoluzpráve umřel, a sice přísahal jako z dluhu t. j. svědky, poněvadž přísaha jeho samého v tom nepostačovala.

¹⁾ Ač většina rukopisů má čtení „nároka“, kteréž také vydání Pal a Jir. přijaly, klademe zde předce čtení „úroka“. Neb nebyla žádná paní, pokud vdána byla a muž její živ byl, prosta žaloby ze *všech* nároků; pokud muž její byl živ, nemohla ona hnáti ani pohnána býti ze škod, z věna a z dluhu. Když pak musela za živobytí muže vejíti v nějaký závazek, nebyla povinna, jej po smrti mužově plniti, nýbrž odmítla to od sebe pravíc: byla jsem věznem muže svého a musela jsem činiti, co mi kázal“. (Viz Právník na rok 1870 str. 766.) — Na tento poměr bije čl. 122; když vdova totiž žalována byla z úroku, v který byla uvedena byvši věznem muže svého, odmítla to a potřebovala jen dokázati, že tehdaž, když v povinnost tu vešla, již vdána byla, a nebyla více povinna, ji plniti. Že čtení „z úroka“ lépe se odporučuje, dokazuje také poněkud ta okolnost, že paní výrok svůj dotvrditi měla svědky tak, jakž pořádek to velel ve při o peníze.

²⁾ Vydání Pal. a Jir. kladou „než“ v závorce v první větě, písíce: „dřeve (než) za muž jsem nešena, to se stalo“. Avšak slovo „než“ na tom místě, totiž za slovem „dřeve“, dalo by opácného smyslu, než-li jest ten, který zde vyjádřen býti má; má se totiž vysloviti, že to, z čeho jest žalována, se stalo teprv, když již za muž nešena t. j. vdána byla, což dokazuje věta: „dřeve toho času za muž šla“ — Vazba, vedle které slove „než“ tam, kde se nyní klade, v starších spisech se vynechává, přichází zde onde v starých památkách našich.

³⁾ t. j. svědky.

⁴⁾ t. j. sirotek sám nebo jeho poručník.

124. ¹⁾ Když kto na koho zmluvi rovně na rovni ²⁾, že jest královi nevěrný, že jsa s ním ³⁾ i byl v boji, nebo jeho lidé jeho kázaniem, na královu škodu ⁴⁾, a chce životem líčiti ⁵⁾: tehda proti tomu odpověď ⁶⁾: „nevinen jsem, a chci se zpraviti, jakž mi kmeté naleznú.“

125. Komuž vinu dávajú, by za příměřiem ⁷⁾ škodu učinil, právo se otprisieci sirotčiem právem; takéž ⁸⁾, by koho zabil; za vieru též právo.

126. Ježto jeho panoše za příměřiem ⁹⁾ učinil: tehda právo panošu postaviti, ať se zpraví, což jej vinie, by učinil; právo sirotčie. Pak-li by přel, že jeho panoše nenie dřeve příměrie ¹⁰⁾, pán pokaž sirotčiem právem. Takéž die-li, že jeho nebral u příměrie ¹¹⁾, též právo.

127. ¹²⁾ Jindřich ze Bečvář mluvil nebo pravil jemu ¹³⁾

¹⁾ Tento čl. jest jedině v nejstarším rukopisu.

²⁾ t. j. pán na pána, rytíř na rytíře atd.

³⁾ Slova „jsa s ním“ naznačují, že v době záští při té neb oné straně stál zde tedy, že obžalovaný ku straně králově náležel.

⁴⁾ Viz Maj. Carol. čl. 45, 47, 48.

⁵⁾ t. j. že žalobník jest hotov v souboj se dáti.

⁶⁾ t. j. obžalovaný.

⁷⁾ Instrumentalis temporis jen zřídka přicházející ku př. v kap. 12 u Dalem.: „za příměřím pozvachu jich na hrad“. — Nyní se klade genitiv.

⁸⁾ dolož: komu vinu dávajú.

⁹⁾ viz pozn. 7.

¹⁰⁾ t. j. když pán pravil, že ho přijal za panoši, když již příměří uzavřeno bylo, tak že jej zároveň s sebou a s jinými panošemi do příměří položiti nemohl.

¹¹⁾ Smysl jest ten. Jan z Lúže ku př. byl panošem pana z Pernštejna; tu někdo vinil pana z P., že jeho panoše mu v čas příměří škodu činil. Pan z P. neupíral, že Jan z Lúže, nynější panoše jeho, té škody se dopustil, když pan z P. se žalobníkem v příměří byl; avšak pravil, že tehdaž, když J. to učinil a vůbec pokud příměří trvalo, nebyl ještě jeho panošem a pravdu tvrzení svého musel pan z P. pak dolíčiti přísahou osobní.

¹²⁾ Článek ten jest jedině v nejstarším exempláru.

¹³⁾ t. j. Mikšovi ze Lhoty, který na to mluvení Jindřicha z Bečvář žaloval Jana z Dobročic.

že jeho ¹⁾ Jan z Dobročic chtěl Mikše ze Lhoty zabiti, nebo toto učiniti, toho chce životem dolíčiti; tehda když odpovie: „nemluvil sem nebo nepravil sem, a chci se toho zpravití právem ²⁾“, ale právo, otpřiseci se sirotčím právem, že toho nenie ³⁾.

128. Když kto slíbí rukojmě své vypraviti ⁴⁾, v němž je zastavil ⁵⁾ a pro chudobu nemóž, že jmá ledno dědinu a statka ⁶⁾ nejmá: tehda přisez, že jiného nejmá, jímž by je vypravil, ledno což jim postupuje; ani učinte nad tiem, což jim lubo, nebo držte k zástavě, nebo k dědině, prodajte za svůj dluh, což jsú zaň ostali dlužni a tady svú vieru vypravuje ⁷⁾ Dvorské tehda právo ⁸⁾, přiseci samému svú rukú.

129. Když rovně na rovni vzmluví, by mu co učinil za věrú, nebo komu: tehda právo podlé odpovědi ⁹⁾; nebo nelze ijedné nevěry ničímž postihnúti ludmi ¹⁰⁾ na dobře schovalého člověka, ni pro hospodu ¹¹⁾, což k sedání neslušie ¹²⁾. Ledno jenž se praví nevinen, ten se otpřisez sám svú rukú, to je sirotčím právem, jakž se v odpovědi zpravuje; nebo nelze ijednomu ničiež cti zbaviti přísahami. Ale ten, jemuž jde

¹⁾ t. j. Mikše ze Lhoty.

²⁾ t. j. Jindřich z Bečvář a všeobecně, odľednouc od tohoto speciálního pádu, každý, o němž před soudem žalováno bylo, že o někom to, co cti se dotýkalo, mluvil.

³⁾ t. j. že toho nemluvil.

⁴⁾ t. j. vyvaditi, jak se všudy ve všech pramenech píše.

⁵⁾ t. j. zavadil.

⁶⁾ t. j. majetek movitý, peníze, nábytek, dobytek, klenoty atd.

⁷⁾ t. j. dlužník, který rukojmě vyvaditi nemůže.

⁸⁾ Před dvorským soudem musel přísahati proto, poněvadž tam se vsecky pře o dluh soudily. — Viz Jir. Cod. jur. Boh. II. 2. pag. 404

⁹⁾ t. j. odepřal-li se žalovaný, pak nemohl žalobník důkaz svého tvrzení vésti, nýbrž pohnaný vyvrátil žalobu sirotčím právem.

¹⁰⁾ t. j. svědky.

¹¹⁾ Viz čl. 130.

¹²⁾ t. j. žalný, který z nevěry koho vinil, nesměl mu to svědky dokazovati; a nevěra mohla dolíčena býti na koho jen v těch případech, v kterých soupeři soubój podniknouti museli. — Viz Maj. Carol. čl. 88 – 92.

na jeho čest, ten jmá lepšie právo ¹⁾ bráuiti právem sirotčím své cti za všelikakú vinu, což neslušie k sedání.

130. Prvá nevěra, *hospodú svú lháti* ²⁾; druhá nevěra, chtěl hospodu zabiti ³⁾; třetí nevěra, jež hospodu zradí na bezživotie ⁴⁾.

131. Když odpovie po deskách ⁵⁾, že je psance zahubil ⁶⁾: tehda se právo doložiti popravce toho kraje, ktož

1) „lepší právo“ zde znamená, že obžalovaný může vinu odvésti přísahou sebe samého, kdežto žalobník v případě, v němž komu o čest šlo, přísahati nesměl, poněvadž podlé práva žádnému nebylo lze někoho přísahami cti zbaviti.

2) Všichny rukopisy a obě vydání píší: „s hospodú svú léhati“; to by se tedy vztahovalo na to, že někdo cizoložství se dopustil. Avšak nehledě ani k tomu, že v cizoložství byl jiný běh práva, nemůže zůstatí čtení rukopisů za těmito příčinami. Za prvé znamená v staré češtině slovo „hospoda“ vždy jen pána a nikdy *paní*, jakož také tam, kde pojem *domina* vyjádřiti se má, K. R. vždy klade *paní*, a ty dva příklady, které Jungm. Slovník klade, že hospoda znamená *domina*, jsou nemístné, poněvadž znamená i tam slovo hospoda tolik co *princeps*, *dominus*. Nemůže-li tedy *hospoda* zde znamenati *paní*, pak ovšem znamená jen „pána“ a nemůže tedy zde na cizoložství pomýšleno býti, nýbrž musí čtení státi „*hospodú svú lháti*“; neb slovo *lháti* ve starší češtině spojeno bývalo s instrumentálem (viz Kn. Tov. kap. 173: „mnú lže“; srovn. Čas. Mat. Mor. 1870 str. 45) a neznamenalou pouze *mentiri*, nýbrž jako starosl. *ЛѢГАТН* také *calumniari*, kdež také s instrumentálem spojeno bylo ku př. *онъ тобожу лжет*. (Mik. Lex.) *Hospodú svú lháti* znamená tedy: *calumniari dominum*, *pána osočiti*, *pomlouvati*, *křivě jeho cti se dotýkati*. Opisovatelé neznajíce již buď staré vazby s instrumentálem vysvětlili místo podlé domyslu ovšem svého, buď čtouce *léhati* místo *lháti*, důsledně pak v chybě pokračovali předloživše předslowce s. — Ostatně možná, že ve starém rukopise nějakém stála ještě roztažená forma „lehati“ (jako posud na Slovensku se říká *lehota* místo *lhota*) a opisovatelé, znajíce jen formu *lháti*, brali to ve smyslu *léhání*; neb vymýťování samohlásky *e* jest původu mladšího a tvrdý *jer* v staroslovanštině ukazuje na samohláskovou povahu písmena *l*.

3) Když úmysl měl sám neb pokus učinil, pána zabiti.

4) Když oukladníkům dal příležitost, aby útok na život pána učiniti mohli.

5) t. j. na žalobu v deskách zapsanou.

6) Když kdo viněn byl, že někomu škodil na statku neb osobě, bránil se praviv, že to psanci učinil.

jej jmá na svých listech ¹⁾). Pak-li popravce umřel: tehda nemóž své viny na ijednoho přivesti ijedniem právem, proto že jemu jde samému na šiju ²⁾).

132. Když *opovie* ³⁾ před odpovědiú: „jest-li mi s právem které právo ⁴⁾ jmieti s ním, an se zná, že tiem ⁵⁾ vinen nebo obúzen, nebo psán, nebo v tom nalezen, móže-li na mě svú vinu přivesti kterým právem“? *Tehda je pohnaný beze všeho práva té pře prázden* ⁶⁾).

133. Ze psa když žaluje, že ukradl strážu, schovav sbožie: nenie právo přísahati, ale vzieti na svú vieru, že nevinen, jakž odpověděl ⁷⁾).

1) Ti, kteří veřejných zločinů a násilí se dopouštěli, zapsáni jsou do seznamu u popravního ouřadu (odkudž sluli psanci) a mohli pak zhubeni býti bez trestu.

2) Článek ten patrně se vztahuje k tomu. Nekdo žaloval, že mu škoda byla učiněna na majetku i na osobě; pohnaný pravil a bránil se tím, že žalobník jest psancem, že tedy měl právo na jeho osobu sáhnouti; nyní ale byl pohnaný povinen dokázati, že žalobník skutečně psancem jest. K tomu účelu dovolával se popravce toho kraje, ku kterému žalobník náležel, aby registra, v nichž psanci zapsáni byli, prohledl a řekl, zda-li v nich žalobník zapsán jest. Když ale popravce umřel, nemohl důkaz veden býti, poněvadž bylo k platnému důkazu zapotřebí, aby vedle popravce toho ještě dva jiní to dosvědčili, že někdo psancem jest. (Viz Maj. Carol. čl. 82.) V takovém případě tedy musel pohnaný od žaloby odstoupiti a nesměl přísahati, poněvadž kdy by byl stál aa žalobě a důkaz platný nebyl provedl, sám hrdlo propadl. — Viz OzD. čl. 84.

3) Rukopisy píší „*otpovie*“; poněvadž ale pohnaný ještě neodpovídal na žalobu, nýbrž se tázal, má-li vůbec na cti zmařlému odpovídati, odporučuje se čtení „*opovie*“.

4) t. j. při.

5) t. j. zločinem, pro který nařčen a u popravce zapsán byl.

6) Větu tuto, které v rukopisích není, dokládáme podlé analogie s čl. 255. Že ona sem náleží, jde z toho, že platila zásada u práva, že tomu, jenž česť svou zmařil, žádný před právem odpovídati povinen nebyl. — Viz Záp. Žer. I. 189: „že jemu jakožto osobě na poctivosti zmařilé odpovídati nemá“. — Srovn. Kn. Tov. kap. 124. a OzD. čl. 84: „a má býti jako psanec a *práva nemá mítí s ižádným*“.

7) Viz čl. 176.

134. Když žalují, že mu dal kurvy syn: na to ludi ¹⁾ vésti právo, jimiž to postihne. Pak-li se bránil ²⁾ právějšími ³⁾ svědky, tehda právo s ⁴⁾ toho. Ale znal-li by to odpovídač ⁵⁾, že řekl a chce toho dolíčiti, že je kurvy syn: tehda pohnaný právo j má vésti devět svědkův na prvé lože kde je jeho máte ležala s nepravým mužem; tolikéž vedi na též ⁶⁾ na druhé lože; takéž veď *na též na třetie lože* ⁷⁾ devět svědkův, že je ležela máte jeho s nepravým mužem. Také móż syn brániti mateře, že ta nenie, svědky svými.

To je nové právo ⁸⁾. Ale staré právo bylo, že na prvé lože vésti devět svědkův, ukázat ⁹⁾; tehda na druhé lože osminádstě, tehda na třetie lože sedmimězidcietma svědkův.

135. ¹⁰⁾ Když žaluje z dědin a po žalobě prosí práva ¹¹⁾, že j má zpravc a proto lidí nevedl.

¹⁾ t. j. svědky.

²⁾ t. j. upíral-li pohnaný, že to neřekl.

³⁾ t. j. takovými, kteří buď počtem převýšovali svědky soupeře, neb urozením nad nimi vynikali, neb vůbec svědectví dávali, ježto soudu se zdálo býti podstatnějším než to, které přiváděl žalobník. — Viz Právník 1869, str. 672.

⁴⁾ Vydání Pal. a Jir. píší: *z.* My jsme raději položili s ponevadž zde se má vyjádřiti, že, kdo vedl právější svědky, ten při vyhrál: neb „právo s toho“ znamená zde, že právo přemohlo žalobníka, jako ve výrocích: „kdo s koho“ — „moc s sebe samého míti“ atd.

⁵⁾ Přiznal-li se pohnaný, že žalobníku přezdíval „kurvy syn“, ale že to na něho dokázati chce svědky.

⁶⁾ t. j. na důkaz toho, že matka jeho cizoložila.

⁷⁾ Rukopisy píší: „takéž veď na třetie lože třetí devět svědkův“; my jsme na místě prvního „třetie“ položili podle analogie s předcházející větou „na též“, a druhé „třetí“ před slovem „devět“ jsme vynechali pro neobyčejnost, ano i nesprávnost způsobu mluvení.

⁸⁾ t. j. důkaz jen devíti svědky při každém loži.

⁹⁾ Rukopisy mají: „ukázati“; vydání píší „(a to) ukázati“; patrně má zde státi *supinum*, jako by se latinsky řeklo: *ex antiquo jure novem testes ducere debet demonstratum* či *ut demonstraret*.

¹⁰⁾ Článek ten jest jen v nejstarším rukopisu.

¹¹⁾ Článek tento totiž se vztahuje k pořádku práva českého, vedle kterého žádalo, že každý musel si ohraditi právo t. j. udati právní prostředek, kterým při svou vésti chce. Chtěl-li pohnaný právo své

136. Biskup právo jmá též z dědin nebo z dluhóv, jako zeměnin.

137. *Kanovníku* ¹⁾ z dědin též právo, jako zeměninu; takéž z dluhóv.

138. Opatóm též právo z dědin, jako zemanóm ²⁾; ale z dluhóv opat sám zprav se sirotčiem právem ³⁾ na čtení ⁴⁾, jakž rotu vydadie, leč za drevnieho opata dlužen klášter nebo za neho.

Ale dřéve bylo právo opatu za klášterský dluh dváky pravú rukú na svých prsiech položití i vzieti na svůj zákon, jakž rota vydána.

139. Abbatyši též právo z dluhóv, jako opatu; takéž z dědin.

140. ⁵⁾ Když nevěří úrad,, by jeho dobytek byl, jenž praví: „zajeli ⁶⁾ jste mi pro mého súsěda nevinně:“ tehda vypřisez na kříži sirotčím právem, že jeho jest, což pokázal nebo vyručil a ničíž jiný ⁷⁾.

141. Když žaluje z žitie s póvody ⁸⁾ a odpoviedač

věsti svědky a nepravil-li „mám lidi proti lidem“, ztratil při. (Jireč. Cod. II. 271. č. 103). Měl-li však zpravce toho statku, pro který žalován byl, ohlásil se před soudem, že má zpravce a proto že svědky zvláštní nevede, poněvadž zpravci tři léta a 18 neděl statek naproti každému zpravovati a očisťovati museli.

1) Rukopisy a vydání Pal. mají: „komorníku“, což ovšem sem se nehodí; jest to podobný lapsus calami jako v Kn. Tov. v kap. 88.

2) t. j. svědky věsti.

3) Zemané však museli také z dluhů svědky věsti: „když kto pohnán jest pro který dluh a žalobě odpoviedá bez svědčenie lidského, ztratí právo své“.

4) t. j. na evangeliu.

5) Čl. ten jest jen v nejstarším rukopise.

6) ε jest přehláska písmena α, na místě zajali.

7) Pro vysvětlení pravíme toliko: když komu zajat byl dobytek, anť jinému zajat býti měl, a když on dobytek pak vyručil, musel přísahou ztvrditi, že skutečně jen svůj dobytek vyručil. Ostatní viz v glossáři pod slovem: zájem.

8) Viz glossář pod slovem: *púvod*.

před odpovědí neobránil: tehda též právo, jako z plena ¹⁾. Pak-li brání před odpovědí, že die: „s právem-li mi odpoviedati, když s pówody na mě z toho žaluje?“ Tehda pówodi sešli a právo sirotčie ²⁾, jako by řekl: „práva proši.“

142. Když žalují, že mu se škoda stala na mirnéj cestě, an příjem ³⁾ i žive: tehda odpověď, že je popravicí v ty časy byl, jako i dnes, což jest otjal, to mu je vše vrátil a jinak je nevinen. Tehda právo postaviti svého tovařiše své popravky v kaple za časa. ⁴⁾ Vezmetaž oba popravicí na své kmetstvo, jakž rotu vydadie, že vše vrátil. Ale doniž neprojdú, dotud vezdy beřta na své kmetstvo, dváky zdvihnúce, bez kříže, že nelze ztratiti přísahu proto. ⁵⁾ Pak-li nepostaví druhého k sobě popravce, svého tovařiše, ale sám vezmi na své kmetstvo, do třetice se opravuje, nebo na kříži zpravuj se, doňuž neprojdeš, dotud se zpravuj.

¹⁾ t. j. ordal vody; viz čl. 155.

²⁾ t. j. bránil-li se pohnaný, že neměl žalobník ve při o užívání žalovati s pówody, pak měl právo, přísahou sirotčí vinu od sebe odvésti.

³⁾ Jest to přechodník minulý od: „přijíti“; *příjem i žive* = *přijal a užívá*, jest stálá loquendi formula v pùhonech z příjmů. — Viz glossář pod slovem: *příjem*.

⁴⁾ t. j. k přísaze, poněvadž se přísahy v kaple všech svatých na hradě odbývaly; — *za časa* t. j. v pravý čas, když zvonili primu. Viz Právník 1869 str. 706.

⁵⁾ Smysl jest ten: oba popravicí nečinili přísahy zmatečné na kříži, nýbrž čtena jim formula přísahy vztahující se k přísaze té, kterou co kmeti zemští učinili; zmátli-li přísahu, opravovali se potud, pokud přísahy neprovedli. Z toho jde, že vlastně popravicové vinění z příjmu zmatku v přísaze nikdy míti nemohli a protož také ustanoveno později, že oni bez zmatku slova po písaři říkati mají, jak OzD. v čl. 26 praví o přísaze z příjmu: „ti páni, jižto popravu mají a jsou kmetové, po tej žalobě na kříži přísahati nemají, než jedno na své kmetstvie neb na svú popravu, dva háky na prsy vloziec, vzieti *bez zmatku*. Ale jiní všickni musie na kříži přísahati se zmatkem“. — Srovn. Právník 1869 str. 706—709, pak 739; pak Jir. Cod. jur. boh. II. 2 str. 268 č. 90. 91; pak Řád pr. z. čl. 79. 80. — To bylo v době pozdější; avšak za doby K. R. mohl v případě, že jen jeden popravce přišel k přísaze, tento od soudu připraven býti také k přísaze na kříži.

143. Když pówod žaluje, cožkolivěk ¹⁾ že je vzchoval na svém hnoji i živo i mrtvo: tehda právo postihnúti pówodu svědky, jakž draho zceněno; ²⁾ právo jako z dluhu na kříži.

144. ³⁾ Pak-li proti tej žalobě odpověď taká, že ⁴⁾ die: „ten kón (nebo cožkolivěk), jehož se Mikeš z Unhošče u mne jal, ⁵⁾ ten se je rodil na mém hnoji i živ i mrtev, na to jmám pravějšie ludi“: tehda právo o to hřebjé, čím se svědkóm právo dostane; ⁶⁾ ale voda neslušie.

145. Pak-li odpovie, ⁷⁾ že die: „ tento kón, jehož se Mikeš z Unhošče jal, ten mi je takto přišel“ ⁸⁾ a nevěří-li, by se u neho rodil: ⁹⁾ tehda právo na pówodových svědciech ledno. ¹⁰⁾

¹⁾ Palacký interpunktuje: „když pówod žaluje cožkolivěk, .

²⁾ Poněvadž svědci přísahati museli, musela býti cena udána; neb při věci v ceně méně 10 hřiven potřeboval tři svědky; což byla větší cena, musel vésti sedm svědků.

³⁾ K snadnějšimu porozumění čl. 143—153 podáváme toto vysvětlení. Někomu (ku př. Mikši z Unhoště) byl odcizen kůň nebo vzata kterákoli věc jiná. On hledal tedy a doptával se stopy věci odcizené a když ji našel, šel k úřadu a žádal za komorníka, by tento s ním šel a věc ohledal. Když vlastník s komorníkem tam přišel, kde odcizená věc byla, *jímal se jí vlastník* t. j. dotýkal se jí rukou; byl-li to dobytek, uřezal mu komorník kus ucha, byla-li to věc dřevěná, vyřízl třísku atd. a schoval při sobě, by při soudě znamenáno býti mohlo, že jest to skutečně ta věc, která ohledána byla. Kterak pře se vedla, to vidno z K. R. — Viz Řád. pr. z. čl. 89.

⁴⁾ t. j. pohnaný.

⁵⁾ t. j. ten, který se kladl vlastníkem a věci se jímal, tedy žalobník.

⁶⁾ t. j. v tom případě metány jsou losy, které strany svědci mají k přísaze připuštění býti. Viz čl. 149.

⁷⁾ t. j. pohnaný.

⁸⁾ Pohnaný udal způsob, na který k tomu koni přišel, ku př. kupem, darem atd.

⁹⁾ t. j. vyjadřuje-li pohnaný pochybu, že kůň ten se neurodil na hnoji žalobníka nebo pówoda.

¹⁰⁾ t. j. v tom případě měl pówod právo svědky svou pravdu provésti a pohnaný přísahati nesměl.

146. Pak-li púvod žaloval, že jeho nevzchoval na svém hnoji, ledno že mu jinak přišel, ale pohnaný brání, že jej vzchoval mrtva i živa na svém hnoji: tehda právo na odpoviedačových svědciach. ¹⁾

147. Když púvod žaluje, že kůň nebo cožkolivěk kúpil, nebo kak mu jest přišel, pověděl: ale odpovie-li, ²⁾ že die: „nevěři tomu, by byl tvój“ tehda právo púvodu vypršieci, ³⁾ jehož se jal, samému svú rukú na kříži a púvodovi svědci sešli; více práva nenie.

148. Když púvod žaluje, jehož se jal, koliko let jměl dřéve, ⁴⁾ než jej ztratil: odpovie-li, že je méně let jměl, než púvod pověděl: tehda právo na púvodových svědciach ostalo, ⁵⁾ *nebo vypierajú to, že převýšil léta púvod,* ⁶⁾ *u nehož se jato,* ⁷⁾ *a svědci pohnanému* ⁸⁾ sešli, že ponížil let.

¹⁾ t. j. pravil-li púvod, že kůň, kterého se jímal, vychován nebyl na jeho hnoji, nýbrž že jinak k němu přišel, a odpovídal-li pohnaný „to jest kůň můj, neb jsem jej vychoval na hnoji svém“, pak se pohnaný ke koni táhl právem vlastnickým vyjádřiv implicate, že žalobník drží věc jemu t. j. pohnanému odcizenou. A protož v takovém případě přísahali jen svědci pohnaného. — Ostatně zde doložití sluší slovo „ostalo“ podlé analogie s čl. 148.

²⁾ t. j. pohnaný.

³⁾ dolož: z tohož koňa nebo toho předmětu, jehož. — Měl přísahati, že jest to předmět jeho.

⁴⁾ t. j. toho koňa nebo kterýkoli předmět.

⁵⁾ Smysl vyvedeme snad nejlépe takto: púvod řekl na žalobě: toho koňa, jehož jsem se jal u pohnaného, měl jsem, než se mi ztratil (ku př) 4 leta“. Pohnaný na to odpověděl: „od té doby, co púvod praví, že se mu ztratil ten kůň, uplynul rok a já sám mám toho koňa teprv půl roku; kterak tedy púvod může praviti, že já toho koňa mám rok celý?“ Tím chtěl pohnaný žalobníku učiniti zmatek, že zvýšil dobu, kterou pohnaný toho koně měl. V tomto pádě, když púvod léta převýšil, nalezl soud, aby svědci púvodovi připuštění byli k přísaze (ostalo na nich právo) a svědci pohnaného byli odmítnuti.

⁶⁾ Dolož: *tomu*.

⁷⁾ Tak jsme postavili na místě čtení ve vydáních méně srozumitelného: „tehda právo na púvodových svědciach ostalo, že převýšil léta púvod, u nehož se jato, nebo vypierajú to“.

⁸⁾ Doložili jsme, poněvadž smysl toho nutně vymáhá, podlé analogie s čl. 147.: „a púvodovi svědci sešli“.

149. Pak-li by otpierač převýšil pódovovi, by vice let jměl, než pódod jměl, doniž neztratil: tehda hřebjé mezi svědky o léta. ¹⁾

150. *Ježto se úřada doloží:* ²⁾ tehda právo úřadu vyznati saměmi sobú, nebo listem, že je to, jehož se jeli, ³⁾ že se jemu bylo s právem dostalo a ot nich dále nebo jemu podáno; ⁴⁾ a to berú na svú duši i na vieru.

151. Pak-li toho svědectvie nepřinesl ⁵⁾ nebo nepřivedl: ⁶⁾ tehda, ktož se *je* ⁷⁾ doložil úřada, ten bude ztratil bez přísah.

152. *Ježto se popravce doloží, tomu* ⁸⁾ vyznati samiem

¹⁾ To se vysvětluje takto. Žalobník pravil: „Měl jsem koňa 6 let a co se mi ztratil, tomu jsou dvě léta“. Na to odpověděl pohnaný: „já již toko koňa mám tři leta; proto se žalobníku musel před třemi lety již ztratiti“. Tím tedy převýšil pohnaný počet rokú od původa udaný o jeden rok a v tom případě metaly se losy, které strany svědci mají k přísaze připuštění býti.

²⁾ Doložili jsme tu větu, poněvadž nutně sem náleží, podlé analogie s čl. 152. 153. Na předcházející čl. 149. tento čl. vztahovati se nemůže, poněvadž co právní prostředek tam udáno metání losú a svědci. A že v tomto článku ten, jenž se jal, se svědectví úředníků dovolával, jde také z čl. 151.

³⁾ Přehláskou místo: *jali*. — Úřad mohl zajatý dobytek dále odprodati, když ku př. někdo úroky za dluh neplatil. — Viz o tom Všehrd 328.

⁴⁾ t. j. že úředníci toho koně nebo ten dobytek buď bezprostředně pohnanému prodali nebo jinému, od něhož pak na pohnaného přešel.

⁵⁾ t. j. když úředníci dali svědomí písemné listem.

⁶⁾ t. j. když úředníci osobně šli k svědčení.

⁷⁾ Rukopisy píší: „tehda je, ktož . . . ten bude“ etc. Buď zde státi má starožitná avšak posud v češtině nedoložená forma pronom. *demonstrativi*: **jen**, anebo jest to lapsus calami a má: *je* náležití k časoslovu „doložil“, jakož jsme my to také pojali a do textu položili. — Příkladů, kde zájmeno ukazovací před potažným se klade a po něm se opakuje, jest v staré češtině dost; viz na př. čl. 144. Kdybychom pak zde takovou konstrukci si mysleli, museli bychom klásti místo *je* slovo *ten*, poněvadž, jak již řečeno, *demonstrativní* forma *jen* posud doložiti se nedá.

⁸⁾ t. j. popravci.

sobú nebo listem svým, že to béře na své kmetstvo, že mu ¹⁾ se je s právem dostal u provinění a ot neho nebo ot jeho tovařiše ²⁾ dostal se jemu, ³⁾ nebo u něhož se jato: tehda když tak vyzná, bezprávně- se jal. ⁴⁾ Pak-li tak popravce nevyzná, tehda jest propřel. ⁵⁾

153. Ježto se desk dokládá, tehda právo přinesti list, kak dsky svědčie, s právem-li se jemu dostalo, nebo dsky uslyšte, s právem-li mu dáti jich užiti.

VIII. V rozličných nárocích které právo.

154. Z plena jeden pónon; právo k roku pohnati, když chce k najbližšiemu, do čtyr neděl; ⁶⁾ což rok blížie jedniem dnem, to pře ta ztracena; jest-li rok dále čtyr neděl, že neprojde roku šesti neděl a je s právem sehnáno z té pře.

155. Pak-li chce ⁷⁾ z té pře přihnati k najdalšiemu roku, to móż do šesti neděl; což by rok byl dále jedniem dnem šesti neděl, *to pře ta ztracena; jest-li rok blížie šesti*

¹⁾ t. j. popravci, který ten dobytek nebo toho koně někomu pobral, jenž se rušení veřejného pokoje dopustil (u provinění).

²⁾ t. j. od tovaryše popravcova.

³⁾ t. j. buď někomu, který jej pak tomu, u něhož zajat byl, prodal, buď pohnanému bezprostředně.

⁴⁾ t. j. žalobník.

⁵⁾ t. j. pohnaný, u něhož zajato bylo.

⁶⁾ t. j. při pónonu z plenu byl nejkratší rok čtyrnedělný, kdežto v jiných přech dvounedělný.

⁷⁾ Rukopisy kladou zde slovo: *vše*; v článku 82. 83. přichází sice: *vše z též pře*; tam ale jsou tři pónony; kdežto zde jen jeden; protož jest lépe toho slova vynechati.

neděl,¹⁾ že nenie méně k roku čtyr neděl, a je s právem z té pře sehnáno. Právo voda.²⁾

156. Ze zlodějstva, což *pomnienie*,³⁾ jeden pónon; též právo pohoniti jako z plena; právo voda.

157.³⁾ Z lúpeže jeden pónon; týmž právem pohoniti jako z plena; právo voda.

158. Z lesa porubánie jeden pónon; jako z plena; právo voda.

159. Ze vzebránie úroków jeden pónon; takéž pohoniti jako z plena; právo voda.

160. Z jetie jeden pónon; právo pohoniti jako z plena; právo voda.

161. Ze zlata jeden pónon;⁵⁾ právo pohoniti jako z plena; právo železo; nemóž pohoniti k malému úřadu.⁶⁾

¹⁾ Významně tištěná slova přijímáme podle návrhu Palackého a odůvodňujeme takto. Podle celého znění čl. 154 a 155 lze uzavřít, že při pónonu z plenu hlavně na tom záleželo, aby rok jemu byl dán ku svědčení nejméně čtyrnedělný; byl-li rok kratší čtyr neděl, byla pře ztracena, avšak delší čtyr neděl rok mohl býti, nebyla-li lhůta šesti neděl, která nejdelším vůbec rokem byla, překročena. Protož překročil-li původ nejdelší možnou lhůtu šesti neděl, byla ztracena pře; hnal-li k roku šestinedělnému a nevydržel-li šest neděl, neztratil pře, jen když roku uplynuly čtyry neděle, tedy ona lhůta, která co nejmenší pónonům z plenu určena byla.

²⁾ Pónon z plenu proto zde zevrubně se popisuje, poněvadž v následujících člancích téměř při každém k němu se ukazuje.

³⁾ Vydání píší: *pomění*; my položili jsme *pomnienie* verbale od *pomnieti* = upomínati; neb *pomění* od poměni (= stále se proměňovati) sem k smyslu se nehodí. Položili jsme čtení *pomnienie* na základě čl. 92: „když pónod . upomíná z kterého práva“ — a zvláště čl. 226: „opoviedá pán mój svú škodu; račiž *pomnieti*, vzeptá-li se, kto sú mu učinili, chce rád na nich dobývati právem“. A v čl. 227 dále se vysvětluje, proč to pomnění při opovědi zlodějstva místo mělo. — „*Zlodějstvo, což pomnienie*“ znamená tedy: zlodějství, kteréž sice opovězeno bylo, při kterém ale teprv hnáno býti mohlo, když poškozený zloděje se doptal.

⁴⁾ Článek ten jest jen v nejstarším rukopisu.

⁵⁾ OzD. čl. 13 udává ze zlata tři pónony.

⁶⁾ To se zde vytýká zvláště proto, poněvadž věci, z nichž jeden pónon

162.¹⁾ Z věchóv zavíuutie násilím požetie jeden póhon; ²⁾ z ohně jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; o tu při právo železo.

163. Z výboje jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo železo.

164. Z žitie jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo sirotčie.

165. Z kázanie jeden póhon, pohoniti jako z plena; právo sirotčie.

166. Z přivedenie jeden póhon; právo pohoniti jako z plena; právo sirotčie.

167. Z přijetie jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčie.

168. Z *rady*, cožkolivěk *radil*, ³⁾ jeden póhon; právo sehnati jako z plena; právo sirotčie.

169. Ze vzoranie dědiny jeden póhon; právo voda.

170. Z dluhu z kakéhož kolivěk, ⁴⁾ což méně lotem desieti hřiven, ⁵⁾ jeden póhon; právo svědky vésti.

171. Z ran modrých, z mála nebo ze mnoha jeden póhon; jako z plena právo sehnati o tu při; právo póvodu přísieci, což jmá ran ot neho, jenž bit; ⁶⁾ více práva nenie.

172 Z ran otvořitých jeden póhon; právo jako z plena pohnati; právo póvod přisez.

byl, také k malému úřadu hnány býti mohly. Poněvadž však ze zlata jen jeden půhon byl a předce jen k velikému soudu se hnáti mohlo, proto nařízeny později *tři* půhony ze zlata.

¹⁾ Tento článek jest jen v nejstarším rukopisu.

²⁾ t. j. když někdo na místě, kteréž majitel věchem opatřil, násilně neb svévolně trávu neb co kolvěk požal. Píšeme „požetie“ proti čtení vydání „požitie“ poněvadž „žiti“ má v K. R. zcela jiný smysl (viz glossar), a zde se myslí na sžetí obilí. Přehláska písmena *a* v *i* jest novějšího původu a nebyla ještě v době té, když K. R. psána byla.

³⁾ Viz glossar sub *rada*.

⁴⁾ Viz čl. 116. pozn. 3. na str. 65.

⁵⁾ t. j. což jest o lot méně než 10 hřiven.

⁶⁾ vztahuje se k slovu „póvodu“.

173. Z ran z siných jeden pónon; právo sehnati jako z plena; právo pónod přisez.

174. Z ran krvavých jeden pónon; právo sehnati jako z plena; právo pónod přisez.

175. Z lovu, jež v ciziem loví, jeden pónon, že je zlodějstvo; právo sehnati jako z plena.

176. ¹⁾ Ze psa neda z kakéko i ze všelikakého jeden pónon, že to zlodějstvo; právo za přísahu vzieti na svú vieru, rci: „to беру на мú vieru i на мú duši, sem-li ten pes ukradl, bóh daj bych opsěl, jako ten pes“.

177. Když pónoní ze sveřepic, to je trój pónon sehnati; právo železo.

178. Ze šcepón uškozenie trój pónon; z toho právo železo.

179. Ze včel trój pónon; právo železo.

180. Z hlavy trój pónon; z chromoty trój pónon; právo železo.

181. Z očí vynětie trój pónon. Z jazyka užezanie trój pónon.

182. Z podávenie ženy trój pónon; právo otprisieci sě samému sedmému, že nevinen.

183. Z děvojstva otjetie trój pónon. Z únosby trój pónon.

184. Z hlavy trój pónon; právo s meči sědati. Z příhlavného dobytká trój pónon; právo za kyje sědati.

185. Z otboje trój pónon, staré právo; ale nové jeden pónon.

186. Z dědiny uvázanie trój pónon, právo svědky. V zástavy uvázanie trój pónon; právo svědky.

187. Z ssutie dědiny z přívuzenstva trój pónon; právo svědky. Z vyplacenie dědin trój pónon; právo svědky.

188. Z sirotka přívuzného, chtě ho chovati, trój pónon; právo svědky.

189. Z purgretné dědiny trój pónon; právo svědky.

¹⁾ Čl. ten iest ien v neistarsím rukopisu.

190. Z dědiny, otpierajúce panie věna, trój póhon ; právo svědky.

191. Z dluha kakéhož kolivěk, což více desieti hřiven jedniem grošem, trój póhon, právo svědky.

Z základa, což více desieti hřiven jedniem grošem, trój póhon ; právo svědky. ¹⁾

192. Z opravy ²⁾ dědiny trój póhon ; právo svědky.

Z rozdiela troj póhon ; právo svědky.

IX. Při póhoniech co právo.

193. Když chce póhon prvý najbližšiemu roku položití, móż položití do dvú nedělí ; což jest rok blíže dvú nedělí, jedniem dnem méně a je póhon ztracen ; ale což jest póhonu rok dále dvú nedělí, jakžby šest neděl neminulo, a je s právem póhon prošel ³⁾.

194. Pak-li chce prvý póhon k najdaljšiemu roku, móż položití do šesti neděl rok ; což jest rok šesti neděl jedniem dnem dále, a je póhon ztracen ; ale což jest póhonu rok blíže šesti neděl, jakžby méně dvú nedělí nebylo jedniem dnem dále ⁴⁾, a je s právem póhon prošel ⁵⁾.

195. Když chce druhý i třetí póhon s právem dohnati, týmž činem, jako prvý póhon řečeno, *kaž* ⁶⁾ sehnati.

¹⁾ Tak píše nejstarší exemplár ; některé mají : „z základa též jako z dluhu“ ; pře o dluh i základ vedla se skutečně stejné.

²⁾ Některé exempláry píší : „z zprávy“, což jest totéž, jak souditi možno z toho, že „disbrigator“ v K. R. se jmenuje „zprávce“ i „opravce“. (Viz čl. 135. 282. 283.)

³⁾ Srovn. čl. 23. 24. 154. 155.

⁴⁾ t. j. kdyby dvě neděle a jeden den minuly.

⁵⁾ Srovn. čl. 154. 155.

⁶⁾ Vydání Pal. „kak“, Jirečka : „tak“ ; my podlé analogie s čl. 75. 76. položili jsme „kaž“.

196 Když pohonie z té pře, z niež troje pöhony, právo proměnití v druhém nebo v třetím pohoně komorníky hrazské, že nemóž jeden komorník hrazský všech tří pöhonóv sehnati, že móž hrazský komorník dva pöhony sehnati; a druhý hrazský komorník, jenž bude proměněn, ten sžeň pöhon jeden ¹⁾).

197. Když sžene tři pöhony z jedné pře dvěma komorníkoma hrazskýma nebo třemi ²⁾), tehda je s právem sehnáno, že jest u pöhoniech hrazský komorník proměněn, právě sehnáno.

198. Pak-li vše tři pöhony sženu, že projdú, jedniem komorníkem hrazským: tehda jest ta pře ztracena, protože komorník hrazský neproměněn v druhém nebo v třetím pöhoně.

199. Ale menšieho úřada komorníka, ač chce, netřeba proměňovati, že móž vše tři pöhony jedniem komorníkem sehnati.

200. Když tři pöhony v kterej při zmatú, ta pře jest ztracena, že se tiem oteprí v odpovědi, že neprávě sehnal. ³⁾

201. Když kto koho jmá v pöhoniech, že jej jmá dohnati, ot vysvědčenie pöhona propustí-li šest neděl, že ho opět nevložil k roku pöhona druhého nebo třetieho: a je tu při ztratil, z niež počal pohoniti, proto že jej z desk vypustil. Proto pak on jej pohoní po šesti nedělách, ač chce, vymaže ⁴⁾ se z desk ⁵⁾).

¹⁾ Všehrd sice na str. 436 praví, že když třikráte hnáno bylo „vždycky jedním toliko, jiným však a jiným komorníkem“. Avšak také Řád. pr. z. čl. 3. i zříz. Vladisl. potvrzují zprávu K. R. — Viz Právník 1869. str. 232. — Viz otatně čl. následující 197.

²⁾ t. j. mohl pro každý pöhon dán býti zvláštní komorník, ale méně než dva komorníci nesměli býti, když trojí pöhon z jedné pře byl.

³⁾ Viz čl. 77. 79. 80.

⁴⁾ Přechodník přítomný.

⁵⁾ Viz čl. 91. 92

X. Kterak měščenínu právo pohoniti zeměnína.

202. Měščenín v hradě obú městú právo jmá pohnati, ač chce, z hospody¹⁾; v hradě móż pohoniti z dluha bez lota z desietí hřiven, a z věčšie nemóż pohoniti z hospody, ani z jiného²⁾.

203. Pak-li by pohnal blížie třetieho dne³⁾, tehda pónhon ztracen; ale k dalšímu roku móż pohnati, jakož jest v suché dni, nebo snem zapovědný; ale jinda nemóż pohnati.

204. Když pohoní z hospody měščenín, právo jedniem komorníkem hrazským pohnati, před polednem zastihnúti i pohnati k najbližšiemu roku do třetieho dne. Pak-li pohnal po poledni, tehda pónhon ztracen.

205. Ale z jiného města měščenín takéž nemóż pohoniti, jako Pražský měščenín.

206. Když zapovědný snem zemský, tehda měščenín móż pohoniti každého zeměnína na každý ten snem⁴⁾; ale jinda nemá práva pohoniti z hospody, jakž ten snem mine, ani u pónhonu nemá státi. Ale na každé suché dni takéž móż s právem pohnati z hospody, ač móż sehnati za časa, že by zastal v suché dni pónhon svědče, že z hospody sehnal⁵⁾. Pak-li snem minul, nebo suché dni pónhon svědče: ten pónhon jest ztracen, že neprávě sehnal.

207. Když pohoní z hospody, právo pohnati z té hospody, ježto v niej stojí a koně rozsedlal. Když ottad šzene, z té hospody, potom požen v oči⁶⁾, kdež jej potkáš, jehož si pohnal z jeho hospody; tehdy budeš právě pohnal.

¹⁾ Viz čl. 207.

²⁾ t. j. čím koli zemana viniti chce.

³⁾ Viz čl. 204.

⁴⁾ t. j. v ten čas, když snem jest.

⁵⁾ t. j. jen tehda mohl měštan pražský platně zemana pohnati, když mu bylo lze, tři dni v pónhonu vydržeti; přišel-li zeman ku př. na snem, nebo na soud (suché dni) dva dni před ukončením sněmu neb soudu, nemohl jej měštan více hnáti, poněvadž tři dni pónhonu nemohly více minouti.

⁶⁾ t. j. zemanu osobně púhou ohlásiti.

208. Pak-li budeš pohnal z jiné hospody, než on koně rozsedlal, tu stoje hospodů: a je pónon ztracen, proto že jeho z hospody z jeho nepohnal za časa. Pak-li sehnal z hospody právě a jeho v oči nepohnal, a je pónon ten ztracen.

XI. Tuto znamenaj o rozličném běhu řeči, o opoviedání i o jiných kusiech.

209. Prvé, co opoviedati které škody i vše opověd. Potom co kto jma proč plniti. Potom o stavování to vše, což potřeba. Potom nač komorníka přivesti než pohoní ze č'se; ¹⁾ nebo v který čas s posly bývati na dědině, pohoniec se oč kolivěk. Potom jmajúce posly komorníky, co před nimi mluviti, pohoniec se z nároka, vrátiece se před úřad co řeči. Potom kak se je s právem vdáno, vše právo o vdanie, co před nimi řeči. Potom o kobylém poli všeckno. Potom o obci. Potom o meziech. Potom o vynězdě ²⁾ všeckno. Potom o letiech ³⁾ všeckno. Potom o dědinách. Potom kak dáníe ukládati. Potom což móż komu dáti, kdy dáti dědin, nebo co, nebo sstupek. Potom o jetí koně nebo což kolivěk. Potom o jetí svého člověka ⁴⁾, nebo což kolivěk. Potom vše obtvrzování i otvedení ot úřada. Potom o svodu ⁵⁾, jež zprávece ⁶⁾ koně nebo což jiného kolivěk. Potom o zprávecu dědin i

¹⁾ Viz IV. pozn. 5. a srovn. čl. 65. 97. 203.

²⁾ Viz glossár.

³⁾ t. j. o promlčení i o plnoletosti i nezletilosti. Viz glossár.

⁴⁾ t. j. poddaný.

⁵⁾ Viz glossár.

⁶⁾ t. j. kde ten, u něhož odcizený kůň neb jiná věc odcizená nalezena byla, jmenoval toho, od něhož to dostal; a ten slul zprávece (Gewährsmann), poněvadž na něm bylo, aby dále ukázal, od koho on

všeho. Potom aby postavil, jehož se ručil ¹⁾, nebo o rukojemství všecko. Potom o dědině k dědině zemským právem svědectví. Potom ke deskám svědectví. Potom na stav svědectví. Potom na purgretní dědinu svědectví. Potom do života ²⁾ svědectví. Potom s králem nebo s královú o dědinu svědectví. Potom s biskupem svědectví. Potom s kláštery, s mnichy i s jeptiškami svědectví. Potom s měšťany svědectví. Potom, že pohnaný tu nic nemá, ottadž pónon prošel. Potom člověka jemše ³⁾ svědectví. Potom pro dluh všelikaký k každému ⁴⁾; také ze všelikakých základov, i vše což ludmi právo. zpravití. Potom o zavržení svědka svědectví. Potom z hlavy i z příhlavného dobytka pomocníky zpravití se, kaké přivesti. Potom ženského podávenie kaké přivesti svědectví. Potom kak svědectví vésti nebo pomocníky všech řečí, vin i všech nárokov zpravití se. Potom kto móż svědkem býti čím, nebo ze č'se jich kak vésti. O jetiú svědka.

XII. O opoviedání.

210. Opoviedati právo ⁵⁾ plen, výboj, lúpež, zlodějstvo, vzebranie úrokov, oheň, i to vše, což právo ⁶⁾ voda i železo z toho.

tu věc má. Svod šel tedy vždy na zpráve, až věc svedena byla na toho, který více žádného zpráve neměl a tudíž za odcizovatele právem považován byl.

¹⁾ Bylo to rukojemství na postavení; když kdo totiž ručil za někoho, že ten v jistý čas a na jisté místo se postaví.

²⁾ Viz glossar.

³⁾ Když člověk zajat byl.

⁴⁾ t. j. svědectví; jaké totiž svědectví, kolik svědků v každém dluhu, buď velikém, neb malém, věnném atd. vésti se má.

⁵⁾ t. j. právní pořádek.

⁶⁾ t. j. průvod před soudem.

211. Opoviedati právo, že kázal škodu učiniti, že přijal i žil, *radil*,¹⁾ i to vše, což právo ke čtyřem nedělům přihnati, a z té pře, z níž se právo otpřisieci samému svú rukú.

212. ²⁾ Opoviedati právo chromotu i všelikaké ohavy, rány modré i krvavé i všelikaké.

Opoviedati právo z hlavy i z příhlavného dobytká.

Opoviedati právo sveřepice, včely, ščepy a to vše, což jest nárok, trój pónon, právo voda i železo.

Opoviedati právo z podávenie ženy, z unosby, z děvojstva odjetie.

213. Tehda právo opoviedati škodu komorničíemu druhu a podsudku v hradě proto, zda-li by kdy chtěl do hrada z toho pohoniti, atby prošla *otpověď*³⁾ před tiem úřadem.

214. Takéž opověz k menšíemu, nebo u malého úřada, škodu, proto, zdať by se událo k menšíemu pohoniti *toho*,⁴⁾ jenž jmá odpoviedati z toho.

215. Což opoviedá kto plen, nebo což právo voda neb železo, nebo žitie, nebo což ke čtyřem nedělům právo přihnati, nebo z nehož budeš pohoniti: tehda to vše, což k úřadu opovieš, právo dáti, komuž opoviedáš,⁵⁾ dva haléře opovědčieho, což za časa opoviedáš.⁶⁾ Pak-li druhému opoviedáš úředníku, ale také jemu právo dáti dva haléře opo-

¹⁾ Viz glossar sub *rada*

²⁾ Článek ten jest jen v nejstarším rukopisu.

³⁾ Vydání píší „*opověď*“; my jsme přijali podle nejstaršího a několika jiných exemplarů čtení „*otpověď*“ za těmi příčinami. Mluví se zde o tom, kdyby ten, který opoviedá, pohoniti chtěl; pónon ale musela předcházeti opověď; když opoviedáno nebylo, nemusel pohonaný žalobníku odpoviedati; protož směřuje smysl k tomuto: opověz poškozený škodu na hradě; kdyby pak z té škody pohnal, aby odpověď prošla t. j. aby pohonaný odpoviedati musel. — Na tentýž smysl bijí také slova čl. 214. „jenž odpoviedati má“.

⁴⁾ Vydání a rukopisy: *tomu*, což se k smyslu nehodí.

⁵⁾ Viz čl. 213.

⁶⁾ Viz čl. 219.

vědčieho.¹⁾ Ale již berú groš opovědčiemu,²⁾ to nenie právo.

216. Pak-li čas minul,³⁾ že neopověděl a potom opoviedá: tehda *opovědci*,⁴⁾ jakž móż, milost na nich nalezti, ježto opověd jmajú,⁵⁾ že na duši berú opověd.

217. Když se otvedú na zemské právo v rok, tehda právo opovědci táhnúti se,⁶⁾ jak v úředě *opověděl*.⁷⁾

218. Tehda právo úřada *ot opovědce*⁸⁾ tázati, staré

1) Viz čl. 220.

2) Dativ na místě genitivu.

3) Viz čl. 219.

4) Vydání: „opovědčie“; avšak slovo to znamená taxu, která se za opověd platila a nehodí se k smyslu, který jest: minul-li čas k opovídání vyměřený, bylo (na) opovědci, žádati úředníky, by opověd opozděnou přijali. — V čl. 217 přichází skutečně „opovědce“.

5) Viz čl. 213. 214.

6) t. j. vztahovati se, sich beziehen.

7) Článek ten patrně jest korumpován. Rukopisy mají: „právo opovědce táhnúti, jako v úředě“ čtení kteréž smyslu nedává; protož již někteří opisovatelé se pokusili o opravu, psavše: *jako úřad die*. Avšak ani toto čtení nedává smyslu, jenž zde patrně má býti: když v takovém případě strany přišly před zemské právo a pohnaný se původu tázal, zda-li řádně opověděl, byl původ čili opovědce povinen, vztahovati se na úřad, aby tento osvědčil, kterak opovídáno bylo. A protož jsme položili: *opovědci* (dativ) a doložili při časoslovu *táhnúti* zájmeno *se* a doplnili druhou větu časoslovem *opověděl*.

8) Vydání píše: „tehda právo ot úřada opovědčieho tázati“. Toto čtení nezdá se nám býti přiměřeným; předně nespojuje se sloveso „tázati“ s předložkou „od“ nýbrž řídí jednoduše genitiv, anebo se spojuje se slovesem „na“ jako ku př. v čl. 44 K. R.; dále se v čl. 215 a 216 nepraví „úřad opovědčie“ nýbrž se opisuje „komuž opoviedáš“ a „ježto opověd jmajú“. Protož máme za to, že „ot opovědce“ znamená zde tolik co „jmenem opovědce“, jako v čl. 29: „kto sedí purkrabí ot kohož kolivěk“, anebo jak se mluvilo: „pohoním tě od paní Markéty“ (Emler I. č. 130); — „přítel, který by od něho mluvil,“ (Záp. Žerot. II. 26.) atd. — Smysl tedy, jak také následující věty tohoto článku dokazují, jest: zemské právo se táže jmenem opovídače úřadu, při kterém opovídal, zda-li v pravý čas a jak opovídal? Později netázáno více úřadu, nýbrž opovědce opatřil se dvěma svědky.

právo; ale již *opovēdci*¹⁾ právo, jmieti za žalobu²⁾ na roce miesto úřada dva človeky, ježto vysvědčíta, kak jima známo, nebo kak jest to opovēděl.

219. Právo opovēdieti plen, nebo výboj, nebo což škody sě jmu stalo, ot toho dne, jakž sě škoda stala, do dvú nedělí; tak je s právem opovēdieno. Pak-li mineta dvě neděli, jakž sě škoda stala, a potom opoviedá tu škodu, tak juž ne s právem opovēdieno.

220. Když úředníka nového usadie, jemuž právo škodu opoviedati: tehda právo jemu opovēdieti tu škodu, již dřevniemu úředníku opoviedal, jež se mu byla stala za dřevnieho úředníka; ot prvých suchých dní, jakž je usazen, opověz mezi suchými dni, doniž by druhé suché dni neminuly; a je s právem opovēděl.

221. Pak-li by minuly druhé suché dni, jakž (sě) nový úředník uvázal a potom mu opovie tu škodu, což sě mu byla za dřevnieho úředníka stala, jemuž byl opoviedal: ale již ne s právem opoviedáno, že je juž čas minul.

222. Proto když vztieží: „opoviedáno-li jest?“ a úředník vysvědčí, že die: „s právem opoviedáno³⁾“: tehda odpoviedati s právem žalobě⁴⁾.

223. Pak-li die: „neopoviedáno za časa“ neb⁵⁾: „jakž jměl s právem,“ a je žaloba ztracena, že ne právo odpoviedati⁶⁾.

1) Vydání: „opovēdcie právo“.

2) t. j. když žaloba vedena byla; *accusativus temporis*.

3) Rukopisy píší: „*opovieda*“ vydání: „opoviedá(no).“ Čtení *opovieda* co aorist mělo by zde dobrého smyslu, tím více, ano v čl. 223. neutrum trpného přičestí „neopoviedáno“ přechází v následující větě „jakž jměl“ v určité pohlaví mužské. — Poněvadž ale K. R. aoristu neuzívá a trpné přičestí v čl. 222. a 223. přichází, přijali jsme též čtení: „opoviedáno“.

4) t. j. když úředník vysvědčil, že žalobník podlé pořádku práva opoviedal, pak pohnaný žalobě odpoviedati musel.

5) Doloz: *neopoviedáno*.

6) t. j. vysvědčili-li úředníci, že žalobník neopoviedal v pravý čas, neb že neopoviedal tak, jak právo předpisovalo, pak nebyl pohnaný povinen odpoviedati.

224. Plen, výboj i vše, což právo opoviedati, to móż opoviedati poslem svú škodu, ač chce; neb ¹⁾ sám ten, jemuž se stala škoda.

225. Ale z děvojstva otjetí, nebo z ženy podávenie, toho nemóż opoviedati poslem, ledno žena sama opověz svou hanbu.

226. Když kto opoviedá plen, nebo výboj, nebo což právo šlo, že je ztratil, tehda právo říci: „učiněna mi škoda.“ „Pověz, kterým nárokem? na kterej dědině? který den učiněna? pod kterým svátkem opoviedána ²⁾?“ Nebo říci ³⁾: „opoviedá pán mój svú škodu; račiž pomnieti, vzeptá-li se, kto sú mu učinili, chce rád na nich dobývati právem.“

227. Pak-li opověděl jménem, kto mu škodu učinil, ano ješče čas jistině ⁴⁾ vyníti ⁵⁾: s právem mohl staven býti, že jeho obúzie zlodějem; a poslati k tomu ⁶⁾, chce-li se zpra-

¹⁾ Dolož: *móż opoviedati svú škodu.*

²⁾ *Pověz . . . až opoviedána*, jsou otázky úředníků, jimž se opoviedalo. Z poslední otázky jde, že opovědce všecko sám udati musel i svátek, pod kterým opoviedal na př. čtvrtek před sv. Havlem, nebo úterý po narození Matky Boží. Zmýlil-li se, měl zmatek. (Viz čl. 223.)

³⁾ V tom pádě, že opovědce nešel sám, nýbrž poslal svého panoši neb sluhu.

⁴⁾ *Dativus loci* bez předložky, jako dřevu se kloně = k dřevu. *Jistina* znamená zde *species facti, corpus delicti*; viz glossár.

⁵⁾ t. j. vyjítí. Když totiž nebylo uplynulo ještě 14 dní, co škoda se stala. Jmenoval-li opovědce škůdce svého jménem při opovědi a byl-li ještě čas při opovědi žádati úředníky, aby mu dali komorníka, jenž by na místo škody (k jistině) vyjel a tam o všecko se vyptal, pak mohl u ouřadu zadržěn býti a poslalo se k tomu, jehož opovědce škůdce svým jmenoval, zda-li to nařčení od sebe odvésti nechce. Z toho však jde, že, když poškozený asi poslední den lhůty čtrnáctidenní opoviedal, škůdce jmenovati mohl, poněvadž již v té lhůtě nebylo času, k jistině t. j. na místo škody komorníka vyslati. — Podlé Statut Otonových bylo však dovoleno při *výboji* a *hrdosti* kohokoli co škůdce jmenovati: „*insuper si quis spoliatus fuerit per vyboj, incuset quos vult, et de hirdost nominet quos vult, et antiquae consuetudines conserventur*“. Jaké to byly starožitné obyčeje, o tom viz Řád. pr. z. čl. 52. 53. 77. 95.

⁶⁾ t. j. kterého opovědce jmenoval.

viti obúzstva. Chtěl-li by se zpraviti obúzstva ¹⁾, opoviedač musil by se súditi o šiju, že tak nemúdre opoviedal.

228. Když opoviedá která z podávenie, právo jie opoviedati jmajíc *zedraný šlojěr* nebo *krvavú rúchu*, a *na svej hlavě* úplet jeden rozpletši ²⁾ i rozmetavši prameny i řeci: „opoviedaju, že jsem podávena.“

XIII. O plnění.

229. Když kto komu slíbí co naplniti dřéve a potom jemu mýlí naplniti, posléz i nechce naplniti: ten, jenž dřéve slíbil naplniti, jmá plniti, a potom druhý jmá jemu také plniti, kdyžby jemu tak co slíbil. Ale ten, jenž dřéve slíbil,

¹⁾ Vydání interpunktují: „chtěl-li by se zpraviti obúzstva *opoviedač, . . .“ avšak věta ta se vztahuje na toho, koho úředníci vyzvali, zda-li se obúzstva zpraviti chce a to byl ten, kterého opoviedač jmenoval; neb opoviedač neměl se obúzstva zpraviti, nýbrž ten který jmenován od něho byl škůdcem a když ten se z toho vyvésti chtěl, pak musel opoviedač s ním v souboj se dáti.

²⁾ Rukopisy a podlé nich vydání: . . . „jmajíc krvavý šlojěr nebo rúchu na svej hlavě, a úplet jeden rozpletši“ — Místo to jest patrně korumpováno; neb patrně míní se zde znamení toho násilí, které se ženské stalo a sice při odjetí děvojestva. Kterak ale tu měl býti závoj (šlojěr) krvavý? A měla-li ženská na hlavě šlojír a krvavé roucho, pak byla hlava její tak zahalena, že nebylo viděti rozpleteného úpletu a rozmetaných pramenů. Protož jsme místo, jak svrchu položeno, opravili za těmi příčinami. K slovu *rúchu* připojili jsme slovo: *krvavú*, za jedno podlé analogie s čl. 246: „a krvavé rúcho ukázati“, a za druhé podlé povahy skutku; nebo tím zakrváceným rouchem měla dokázati, že děvojestvo jí odňato bylo. Jaké to roucho bylo — a nemohlo to jiné býti — praví Řád. pr. z. v čl. 88: „a má ukázati krvavú *košilku* neb zedraný šlojírík“; zedraný závoj měl býti totiž znamením, že se bránila a krvavá košile, že nicméně násilí na ní vykonáno bylo. Podlé tohoto místa opravili jsme tedy čtení, jsouce přesvědčeni, že ten, který Řád. pr. z. spisoval, toto místo Kn. Rožm. znal, což nápadná podobnost obojího místa dosvědčuje. — Slova „na svej hlavě“ položili jsme za spojkou *a*, poněvadž se patrně zde míní úplet *na hlavě* podávené.

ten, naplně dřeve, potom jmáš teprv upomínati, ať také naplní, což slíbil, jenž *jej* ¹⁾ napřed v slibě vězal.

230. ²⁾ Ktož se zná v rukojemství a tiem se brání, nechtě plniti, a řka: „jal si toho ³⁾, i obral's, což jměl ⁴⁾, jehož sem se ručil, v ty časy ⁵⁾, když mě jměl vypraviti, a to's učinil na mú škodu:“ tehda právo, vypravě se, nebo naplně rukojemstvo proto napřed a potom mluví nebo upomínaj, ač jmáš *z č'se* ⁶⁾, *toho*, jenž slíbil, nebo *jenž* byl jal ⁷⁾.

¹⁾ Nejstarší exemplář píše: *jej* místo: *jenž*. My slovo *jej* dokládáme, poněvadž sem pro snadnější rozum náleží, kterýž jest: ten který dříve slíbil, má slib svůj vyplniti a když naplní, pak teprvé má toho upomínati ze slibu, který *jej* byl dříve slibem zavázal. — Vězal = vězel.

²⁾ K snadnějšímu porozumění tomuto článku porouchanému podotýkáme, že se v něm jedná o rukojemství a o brání čili o zájem dobytka dlužníkovi, když úrok, jsa upomínán, z dluhu neplatil. Věřitel měl pak právo dlužníkovi dobytek zajímati a prodati a tím se za neplacené úroky hojiti. Když pak lhůta, v které dluh odplacen býti měl, vypršela a dlužník neplatil, pak se držel věřitel rukojmí; tu nepomohlo rukojmím se brániti tím, že řekli věřiteli: ty's právě zajímal tomu, za něhož jsem ručil, dobytek v té době, v které mne z rukojemství vyvaditi chtěl a tím jsi překázil, že mne vyvadil a to jsi tedy učinil mně na škodu, poněvadž tím jsem vyvazen býti nemohl; nýbrž rukojmě musel plniti to, več se zavázal a pak teprv mohl upomínati svého jistce, nebo toho věřitele, který mu t. j. dlužníku dobytek jal a tím také rukojmě ke škodě připravil.

³⁾ t. j. dobytka, nebo jiného, což dlužník měl.

⁴⁾ t. j. dlužník, za kterého jsem ručil.

⁵⁾ Vydání interpunktuji: jal si toho, i obral's což jměl, jehož jsem se ručil v ty časy, když mě jměl vypraviti“; naše interpunktace učiněna z ohledu toho, že „v ty časy“ patrně se vztahuje na dobu zajímání a obrání dobytka dlužníkovu skrze věřitele.

⁶⁾ Viz IV pozn. 5.

⁷⁾ Toto místo jest patrně korumpováno. Vydání obě píší podlé nejstaršího a pěti jiných exemplárů: „upomínaj, ač jmáš ze co onli nebo byl jal;“ jeden rukopis musejní píše: „onli je byl jal;“ jiný rukopis musejní (od r. 1448): „on byl-li by co tobě slíbil nebo jal“ a ve čtyřech jiných exemplářích to místo úplně schází. — My jsme opravili čtení podlé smyslu, na který toto místo bije. Nemůže

XIV. O stavování.

231. Měščené nejmajú právo staviti pro dluh pána, ani jeho lidí, v jiné hospodě, ne ¹⁾ v svém domu: proto, kdaž mu směl věriti, tehdy jedno dobývaj jeho viec právem.

232. Ale v svém domu hostě svého móż staviti v tom, což protrávil, jehož mu nevěřil ²⁾: proto, zda-by host protrávě i chtěl přeč vyníti bez hospodářovy vóle. Pak-li mu věří v svém domu, viec nelze staviti ³⁾ v němž věřil.

233. Hospodář svého hosti ⁴⁾ v svém domu móż ⁵⁾ základ staviti ve stě hřiven, nebo v čemž chce, ve stravě ⁶⁾:

se zde totiž k jinému směřovati, než k tomu: rukojmě musí platiti za dlužníka, za kterého ručil; pak měl právo upomínati dlužníka, jenž slíbil, že jej vyvadí z rukojemství, anebo mohl pohnati věřitele, když myslel, že on mu jakou škodu zajímáním dobytka v té době, když jej dlužník z rukojemství vyvaditi chtěl, učinil. Že slovo od nás doložené: „slíbil“ sem se hodí, to nedokazují pouze listy, jež ujištění rukojmí, že vyvazeni budou, se dotýkají a v nichž vždy se praví, že dlužník *slíbí* vyvazení rukojmím, nýbrž to dokazuje také čl. 128. K. R.

¹⁾ Tak píše nejstarší exemplář, ostatní: *ani*. My jsme podrželi čtení *ne* podle analogie s čl. 235., ač povstati by mohla omýlka, ano *ne* zde by mohlo znamenati *leč* (nisi), což však neznamená, poněvadž poslední dvě věty toho článku vyjadřují, že člen stavu panského nikde staven býti nemohl, nýbrž že dluh na něm jen právním během dobývati se musel. Později obdrželi také rytíři toho práva, leč se v listu pronesli, že věřiteli dávají právo, je neb lidi jich stavovati.— Viz AČ. V. 427. 452. Kn. Tov. kap. 112.

²⁾ Viz čl. 233. t. j. když mu nevěřoval, mohl jej staviti za tu sumu, kterou protrávil; uvěřoval-li mu v jisté sumě a host protrávil více, pak jej předce mohl jen staviti v té sumě, kterou mu uvěřil.

³⁾ Dolož: *než*.

⁴⁾ Accusativus, který v K. R. již se klade roven genitivu, a poněvadž host má v genitivu *hostě* i *hosti*, protož se klade zde i v čl. 234. 235. accus. *hosti*, jakož v čl. 232. *hostě*.

⁵⁾ Dolož: *ve*.

⁶⁾ Viz čl. 232.

ale za kúpiu ¹⁾, nebo zač za jiné ²⁾, móż staviti v svém domu bez lota pod pěti hřiven, viac nic sám ³⁾).

234. Když hospodář v svém domu hosti základ staví za stravu: tehda právo v hospodářově rucě ⁴⁾, vypřisieci, co dlužen ⁵⁾; takéž za kúpin.

235. Hospodář když staví za stravu hosti, ne v svém domu ⁶⁾, kdež kolivěk: nemóż ho staviti v věčši, ledno pod pěti hřiven. Ale právo u hostě rucě ⁷⁾, otpřisieci sě samému, že ne dlužen.

236. Vladyky nemóż staviti na tržišči, kromě domu, doňudž nesěde ⁸⁾, ale nedědinného ⁹⁾ móż staviti na tržišči. Pak-li zabie ¹⁰⁾, bráně sě, ale prázden hospodáře ¹¹⁾).

237. Tkáče, když právo ztratí nestáním, tehda móż jej staviti, ktož jej přemóż kolivěk, tak v městě, jako na cestě, nebo všady. Ale poslati po komorníka ¹²⁾ póvodu k tomu úřadu, kdež naň právo ustál i dáti tkáče jemu, aby komorník jej s ním přivedl, kdež naň právo ustál ¹³⁾).

¹⁾ t. j. za kupecké zboží, krámské věci.

²⁾ k. př. za koné půjčeného neb koupeného a t. d.

³⁾ t. j. co bylo větší v ceně, s toho již stavovati nemohl měšťan, nýbrž musel pŕhonem a právem dobývati.

⁴⁾ t. j. když hospodář někoho stavil v základ za stravu nebo za krámské věci, záležel právní důkaz na přísaze hospodáře; neb *právo v hospodářově rucě* (t. j. lokal) znamená podlé analogie s čl. 235 tolik co *hospodář měl sám přísahati*, nepotřebav jiných ještě svědků vésti, tedy tolik co: hospodář se zpravil v té věci sirotčím právem.

⁵⁾ t. j. ten, kterého hospodář stavoval.

⁶⁾ Dolož: *nýbrž*.

⁷⁾ t. j. v ruce hostě; přivlastňovací adject.

⁸⁾ t. j. pokud se nesesedne, či v hospodě nepřistojí.

⁹⁾ t. j. toho, který pozemkového statku neměl.

¹⁰⁾ Zkrácená forma místo: *zabije*, kteráž také v Žaltáři Klement. přichází.

¹¹⁾ t. j. nemohl pro to trestán býti; srovn. čl. 255. a glossar sub *prázdný*.

¹²⁾ *Po* stojí zde na místě: *pro*, jakož se také čte: posly *poň* a po jeho bratřici poslal. — Viz Výbor starč. lit. I. pag. 112. §. 86.

¹³⁾ Co se s tkáčetem v takovém případě dělo, jde z jedné zprávy v Cod. jur. boh. II. 2. pag. 99.: . má jemu (j. t. pŕvodu) dán býti list

XV. O vzetí komorníka na ohledání⁴

238. Přivesti komorníka právo na škodu, když se škoda stane, výboj, plen, oheň i vše nároky, což je právo voda i železo. (Takéž právo komorníka přivoditi ke všem ranám ¹).

239. Když prosíta poslův před odpovědí na ukázaní škody nebo dědiny: tehda právo póvodu jako pohnanému nebo poručníkóm bývati toho dne na dědině, jakž ve dskách vložen, jenž ²) ot úřada dán, vezdy do pòledne a s *těm* ³) každý ⁴) svým komorníkem, jenž který póvodu ⁵) jeho leží ve dskách, že mu dán s ním na dědině býti: nebo takéž odpoviedači s svým komorníkem býti ⁶) jako póvodu, vzdy do poledne. Ale s jiným komorníkem proměniec nelze býti, ledno jenž ve dskách leží ⁷).

od úřada pražského pod pečeti úřednicí ke všem popravnóm, purkrabím i vladařuom, purgmistruom i rychtářóm, aby jemu jej jali a v ruce dali za pravého jistce zatkaného i otsúzeného pravým zemským právem a on má zaručiti králi i pražskému úřadu, že nemá jemu životu nic učiniti, ale chovati jej, ani tepla ani studena, ani syta ani lačna až do své vuole nebo do smlúvy o své právo. — Vedení tkáčete k úřadu, kteréž K. R. udává, mělo tedy účel, aby soud osobu tkáčete původu přiřknul a zároveň aby původ slíbil, že tkáčeti na životě v ničem neublíží.

¹) Poslední věta jest jen v nejstarším exempláru a jest téměř lépe, jí vynechat; neb podlé čl. 171.—174. byl právní průvod z ran přísaha původu a nikoli právo a železo. Také Řád pr. z. v čl. 65. nepraví ničeho o vedení komorníka k ranám.

²) t. j. den.

³) Nechali jsme zde starší instrumental: *těm*, který ještě přichází v Mastičkáři, poněvadž se tím snáze vysvětluje čtení rukopisů: *těmi*, kteréž jen s velikým nucením zde do smyslu by se vpraviti dalo. Muselo by se totiž doložiti: „a s těmi *komorníky*, jež ot úřada dáni, každý“ .

⁴) Dolož: bývaj na dědině.

⁵) *Póvod* neznamená pouze *actor* nýbrž také *conductor*; viz glossář.

⁶) t. j. na dědině.

⁷) t. j. každý směl jen toho komorníka vzíti sebou, který jemu v dskách zapsán byl a nemohl jiného na místě toho na ohledání přivesti.

240. Pak-li by pówod, nebo pohnaný, nebo poručníci ¹⁾, nebyl který toho dne do poledne na dědině, jakž rok ve dskách, ten své právo ztratil.

241. Takéž ačby čí komorník nebyl za časa, jakoby sám nebyl ²⁾, proč svého komorníka nepřivedl s sobú.

242. Pówod nebo jeho poručník svým komorníkem jmá napřed ukázati, kde se mu škoda stala, nebo oč se při. Tehda když napřed ukáže, potom pohnaný pověz, co chce.

243. Pak-li by odpovídač s svými přátely ³⁾ chtěl co mluvit s pówodem, aby neukázal ⁴⁾, ažby poledne bylo nebo minulo: toho se pówod střež, vezdy ukaž do poledne. Takéž odpovídač střež se, zdaby pówod, ukáže ⁵⁾ do poledne i chtěl s odpovídačem co mluvit, ažby poledne bylo, nebo minulo, zdaby za tím neotpověděl nic proti jeho ukázaní ⁶⁾.

244. Jenž nesmie pro súpere nebo pro jeho moc s posly na dědinu dojíti: tehda pošli svého komorníka, ať dá bezpečenstvo před sobú i před svú mociú příměrie, jakž bezevšie překazy svého života *potřebuješ* ⁷⁾.

245. Pak-li nedá, že die: „nejmám s ním ijedné nepřiezni“ a nedie: „dávám všecko přímerie životu beze vsie zlé lsti, jakž potřebuje“; tehda komorník, jenž slán, osvědčí komorníku jeho, jenž s jeho strany ⁸⁾, kak mu odpověděl,

¹⁾ t. j. poručník žalobníka nebo pohnaného; kdo sám nešel a na místě jeho nepřišel poručník, ten ztratil při.

²⁾ Když komorník jednoho soupeře nepřišel v pravý čas (obyčejně při východu slunce), mělo to právě ten následek, jako by soupeř sám nebyl přišel v pravý čas, t. j. soupeř ten ztratil při.

³⁾ Mimo soupeře mohli také přátelé jich na ohlédání přijíti; také se nazývali přátely ti lidé, kteří ve prospěch soupeře vypovídali.

⁴⁾ t. j. aby jej zdržoval řečmi, až by poledne přišlo: neb pak již pówod ničeho vésti nemohl, poněvadž každé takové ohlédání dopoledne skončeno býti muselo.

⁵⁾ Přechodník přítomný.

⁶⁾ t. j. aby žalovaný nic vésti nemohl proti žalobníku, jelikož po poledni žádný výkon právní předse vzat býti nesměl.

⁷⁾ Dokládáme podlé slov čl. 245: „jakž *potřebuje*.“

⁸⁾ t. j. se strany toho, jenž příměří dáti měl.

a proto na dědině nebyl ¹⁾). Tehda když vysvědčíta před úřadem, že nedal přímeřie, tehda ztratil právo, že ho nerodil ubezpečiti života, že jej othrozil ot práva.

246. ²⁾ Z hlavy ³⁾ komorníka právo přivesti a krvavé rúcho ukázati. Pak-li nemóž k hlavě ⁴⁾ přivesti komorníka, ale opověz, že zabit i ukraden; ale k kostem nebo na rov komorníka přivesti.

XVI. Co mluviti před komorníky na ohledání.

247. Když z žitie žalují, před odpovědiú móż ⁵⁾ poslów prositi, z které by dědiny nebo dvora, nebo z kterého miesta by škodu přijal ⁶⁾).

248. Póvod řekl poslóm : „slyšta komorníky ⁷⁾, že mi se je škoda stala ot Mikše z Dolan plenem nebo výbojem nebo tiemto nárokem, z niež škody sem jej pohonil ku Pražskému úřadu, na mej zástavnej dědině.“ ⁸⁾

249. Tehda pohnaný k tomu odpověděl a řka : „jeho je zástava, a mé jest dědictvo ; což sem učinil, to sem učinil

¹⁾ t. j. ten, jemuž příměří dáno nebylo takové, jakž právo předpisovalo.

²⁾ Tento článek jest jen v nejstarším rukopisu.

³⁾ t. j. kdo opovídal, že přítel jeho zabit jest, kdo tedy opovídal vraždu přítele.

⁴⁾ t. j. k mrtvole, poněvadž již na tom místě, kde vražda se stala, neležela, nýbrž od vražedníků někam uschována byla, kdež později teprv se našla.

⁵⁾ t. j. pohnaný.

⁶⁾ Smysl jest: pohnaný má žádati posly, než-li v odpovídání se dá, aby ohledali, z jakých polí nebo z jakého dvora to užíval, což žalobník sobě za škodu klade. — Viz glossar sub *žiti a příjem*.

⁷⁾ Klade se dual, poněvadž byli komorníci dva, jeden žalobníkův a druhý pohnaného.

⁸⁾ Slova: „na mej zástavnej dědině“ vztahují se k větě: „že mi se škoda stala ot atd.

na mém dědictví, což mimo jeho zástavu zbývá mého úroka na tej dědině, nebo mého práva.“

250. Když posli před úřadem vyznali takéž¹⁾: tehda pówod řekl: „vztiež²⁾ kmety, s právem-li mi bów pomohl, že odpovéděl, na svém dědictvíu učinil a za mú zástavu nic neotpovéděl, jež se mi škoda stala.“ Kmetie našli³⁾.

251. A nebo rci: „a které právo jměl učiniti, znaje zástavu a ode mne jie ješče nevyplatil?“

252. Když se pohoniec ze škody, by ná dědině učinil, a pojme posly, aby pokázal, kde se škoda stala a když se oba súpěre budeta držeti dědiny té, na nižto ukazuje, by se škoda stala a řka: „to je dědina má, ač sem co, nebo což sem učinil, to sem učinil na své dědině, že to dědina má takáto“⁴⁾:

253. Tehda když se oba vdáta, tehda se právem oba dědiny držita na tej dědině, jež se vdala. Tehda pohnaný ze škody nebude odpoviedati, že se dědiny drží⁵⁾.

254. Ale pówod pohoň z dědiny, ač chce škodu obdržeti, z niež dřéve pohonil. Tehda když pówod dědinu obdrží na tom, jehož ze škody pohonil: tehda bude škodu obdržal,

¹⁾ t. j. když výpověď poslů s řečí původovou se srovnávala.

²⁾ t. j. sudí. Srovn. čl. 43: „sudí, vztiež na kmetiech.“

³⁾ Zde buď schází něco, neb se tomu má rozuměti, že kmeti ve prospěch původa našli. Srovn. čl. 34. 43.

⁴⁾ t. j. při tom jmenoval titulum possessionis k. př. zástavná, zděděná, koupená atd. -- Srovn. čl. 282. 283.

⁵⁾ t. j. původní pře, která byla o škodu činěnou, proměnila se ve při o *právo vlastnické* tím, že pohnaný tvrdil, že nečinil žádnému žádné škody, poněvadž to, co činil, činil na svém vlastním majetku. Následkem toho musel původ, jak čl. 254. praví, dříve provésti důkaz, že ten statek, s kterého o škodu pohnal, jest jeho a ne pohnaného, jinak by náhradu škody nebyl mohl obdržeti; neb neprovedl-li původ, že to jest majetek jeho, pak odpadla sama sebou žaloba ze škody. Provedl-li však své právo vlastnické původ, pak získal i půhon, který dříve o škodu byl učinil; neb dokázav své právo vlastnické dokázal zároveň, že pohnaný na cizím t. j. na původově majetku škody se dopustil.

z niež byl dřéve pohonil, proto beze všeho práva, že i z dědiny i ze škody pohoneno.

255. Pak-li púvod z dědiny nepohonil, nebo propřel: tehda je pohnaný škody té prázden i beze všeho práva té pře prázden ¹⁾).

256. Pak-li se oba držíta dědiny před posly, že oba vzýváta svú dědinu, a nevdáta se na tej dědině: tehda právo o dědinu beze všeho púhona svědky vésti, jakoby z dědiny sehnal; jakž posly ²⁾ povieta, kak sobě dědinu vzýváta, o tu řeč nebo na tu řeč právo svědky vésti, jež sta se oba nevdala ³⁾).

257. A když púvod dědinu obdrží beze všeho púhonu, tehda teprv púvod žaluj z té škody, z niež byl dřéve pohonil nebo poslóm ukazoval, proto že je dědinu obdržal nepohoniv.

258. Pak-li odpoviedač dědinu obdrží bez púhona, tehda je té pře prázden ze škody, z niež byl dřéve pohonen.

¹⁾ Nepohonil-li púvod z toho statku, kterýž si pohnaný osvojoval, učinil sobě praejudicium; pohnal-li, ale propřel-li, pak pohnaný nemusel škodu nahraditi ani více odpovídati tomu púhonu, kterým o tu škodu původně hnáno bylo, z kteréhožto púhonu o škodu byla se vyvinula pře o právo vlastnické tím, že pohnaný pravil, že ta dědina, stran které o škodu hnáno bylo, jest jeho vlastním dědictvím. (Viz pozn. předch.)

²⁾ Nominativ dualis.

³⁾ Smysl jest: posli úřední vyznali před úřadem, jakými důvody každá strana nároky své na dědinu dovozovala. A na to, co strany před úředníky na ohlédání mluvily, vedly strany pak svědky a neměly více toho vůli, aby také ještě jiné důvody, které při ohlédání nepověděly, ve prospěch své pře přivozovaly. Vyznání komorníků zastávalo tedy v té příčině púhon, v němž každý již průvod (k. p. dsky, svědky, listy atd.) udati musel, kterým při svou vésti chce.

XVII. O vdánie.

259. Když sta pojala posly na ohledanie, kde se mu škoda stala, z niež pohoní: když se vzepříta, móż jeden vdáti druhého; pakli druhý proti tomu nevdá svého súdeře, *ten při stratil* ¹⁾).

260. Když jmáta súdeře s posly na dědině býti ukázanie ²⁾ škody, z niež pohoníta: jest-li póvod křiv, tehda jed po svej dědině po mezi, ač leží tvé pole podlé toho pole, na nemž škodu nebo pole ukazuješ; proto, zda tě vdá, že tě bude na tvém vdal, o něžto se s tobú při ³⁾; takéž odpoviedači právo ⁴⁾).

261. Vdánie prvé tři sta haléřov; druhé šest set haléřov; třetie devat set haléřov; vdánie v ohřeb to je, což na nem a pod ním málo nebo vele; nebo mnoho nebo málo ⁵⁾, to jide vše na úrad.

262. Pak-li řekl: „dávaju jej v ohřeb i šiju,“ bezprávně vdal; proto při ztratil, že život vdal.

¹⁾ Slova ta dokládáme, poněvadž bez nich celé místo smyslu nemá. Jaký smysl medle to má míti, když se praví: „móż jeden vdáti druhého, pakli druhý proti tomu nevdá súdeře svého.“ Za conditionální větu nelze považovati větu druhou vztahem ku první, poněvadž by tím tvrzení oné se zrušilo, což by bylo tím nápadnější, jelikož v první větě se klade všeobecné pravidlo při vdání platné. Protož jsme doložili svrchu psaná slova podlé analogie s čl. 262. 263., poněvadž tím zároveň se vyjadřuje zásada při vdání platná, kterou známe z Řádu pr. z., že ten totiž, který se vdáti nechtěl, při ztratil, poněvadž se mělo za to, že on sám žádné praesumptio juris sui nemá. Tím také odpadá ta nápadná okolnost, že K. R., která předce tak zevrubně o vdání se šíří, ničeho nepraví o tom, co se stalo, když jedna strana, an soupeř ji vdávati počal, zase ho vdávati nechtěla.

²⁾ Dativ bez předložky *ke*.

³⁾ t. j. v takovém případě bylo vdání na zmatek a tudíž neplatno.

⁴⁾ t. j. pohnaný měl právo v té příčině totéž učiniti, co původ.

⁵⁾ Vydání interpunktují: „což na něm a pod ním málo nebo vele, nebo mnoho nebo málo, to jide vše na úrad.“ My jsme položili po slově „vele“ znamení „;“, by se nezdálo, že následující „nebo

263. Ktož vdá prvé vdanie více než právo, ten při ztratil.

264. Když posli na dědině na dvoře, móż vdáti pówod prvé v tři sta; tehda opět pówod na prvém poli móż vdáti v šest set; takéž na druhém poli v devat set; takéž na třetiem poli móż vdáti v ohřeb.

265. Kohož vdadie več ¹⁾ s právem nebo bez práva ²⁾, to je s právem na úřad vdanie. Vdanie zpravte napřed, jakož komorníci vyznajú, že sta se vdala.

266. Kohož vdadie ořúc, nebo pasúc, nebo plot družiec, nebo jedúc kdežkolivěk, jakž jej kolivěk vdadie, když je bez pówonné řeči ³⁾, že jsta súdeře neprosila poslów, jmá se u komorníka vyručiti *u toho* ⁴⁾, jemuž vdán, v tom, v němž vdán, ač chce ten, jenž vdán ⁵⁾.

267. Pak-li nechce se vyručiti, že jmá zlý základ na

mnoho nebo málo“ jest zbytečným opakováním, kterýmž ovšem není. Neb míní se zde, že to, což v ohřeb dáno, budiž si mnoho nebo málo, všecko náleží ouřadu, kdežto peníze vdané náležely z polovice ouřadu a z druhé polovice tomu, který při získal. — Viz Právník na r. 1870 str. 842. 847. a glossář sub *ohřeb* a *vdání*.

¹⁾ Več = v co.

²⁾ t. j. buď si to vdání učiněno následkem pŕhonu nebo bez něho. — (Srovn. čl. 262. 263. a Právník 1870. str. 839.)

³⁾ t. j. když pŕvod dříve nepohnal. To se stalo tehdaž, když kdo pozoroval, že se mu na majetku škoda děje; v takové příčině vyžádal si komorníka u nejbližšího úřadu, který to místo, kde se škoda děla, věchem opatřil a v okolí trhem provolal, aby se žádný více neodvážil, na tom místě škodu činiti. Když pak majitel in flagranti zastíhl škŕdce, aneb když komorník, jsa k tomu od majitele ustanoven, aby majetek jeho střežil, sám škŕdce zastoupil, pak mohl škŕdce vdán býti, aniž dříve pohnáno bylo. (Viz Právník na 1870. str. 832. 837.) — Co *pówonná řeč* byla, praví čl. 284. „když u pówonné stojiec pojmeta posly . . .“

⁴⁾ Vydání píší: „*v to*:“ avšak odporučuje se lépe čtení „*u toho*“ jednak, že dává správnější smysl, jednak podlé analogie s čl. 269. . „na toho komorníka, jemuž vdán.“

⁵⁾ t. j. nemohl býti k tomu nucen; ale jaké následky to mělo, když se nevyručil, viz čl. 267. 269.

sobě ¹⁾, *jenž* vdán ²⁾, nebo nemóž, že mu nevěrie: ale daj základ ten, v němž vdán ³⁾. Pak-li základu nedáš, ani se vyručíš, tehda otbyls právo.

268. Ale což před odpovědí ⁴⁾ posly pojmu a vdadie se, v tom vdání netřeba základu bráti ani zaručovati, proto že se musie k úřadu vrátiti a dřeve vdanie zpraviti, než jim které právo naleznú.

269. Ale na komorníka když vdadie k úřadu koho ⁵⁾,

¹⁾ Smysl jest ten. Když kdo byl vdán in flagranti, musel buď se u komorníka vyručiti rukojmím, anebo základ dáti, že k úřadu se postaví a vdanou sumu položí; avšak nucen k tomu býti nemohl. A zbraňoval se vyručení t. j. postavení rukojmě, *když měl zlý základ na sobě*. Slovům těm nelze jinak rozuměti než takto. Když zastíhli škůdce in flagranti, mohl komorník (viz čl. 269.) jemu vzíti všechno, což na něm bylo, nebo což u sebe měl; měl-li škůdce, jenž vdán byl, na sobě vetché šaty, (viz čl. 270.), pak raději dal sobě vzíti šaty, než by byl se opatřil rukojmím, jemuž pak také by se byl musel zavázati, že mu dost učiní.

²⁾ Rukopisy: „v němž vdán;“ my jsme položili: *jenž* za tou příčinou. Praví se, že se nechce vyručiti, poněvadž má zlý základ na sobě, v němž vdán, anebo, že se vyručiti nemůže, poněvadž mu nevěří; zde tedy se vyjadřuje, že vdaný nechce se vyručiti, poněvadž má na sobě základ zlý, v němž vdán, a hned na to se praví, aby dal ten základ, v němž vdán. Jde tedy z toho, že to nemůže v obojím případě býti tentýž základ. A protož nelze tomu jinak rozuměti, než jak jsme pověděli v pozn. předch. Následkem toho nemůže také v první větě státi: „zlý základ na sobě, v němž dán,“ a protož jsme položili svrchu čtení „*jenž*“ t. j. „má zlý základ, ten, jenž vdán.“ Viz pozn. násl.

³⁾ Když se vdaný nechtěl, nebo nemohl vyručiti, musel dáti v základ tu sumu, v kteréž vdán byl a ne menší.

⁴⁾ t. j. v *póhonné řeči*, když totiž na základě púhonu žaloba před soudem pronešena byla a pohnaný, než-li v odpovídání se dal, o posly na ohlédání žádal. Viz pozn. 3. str. 101.) Protož také jest čtení několika rukopisů: před *opovědí* nesprávné, poněvadž takové čtení značí tolik jako: *bez póhonné řeči*. — Viz také Jir. Cod. j. boh. II. 2. pag. 237., §. 66: „et si ante responsionem quaerelae citatus nuntios postulaverit sibi dari, ut illam hereditatem, de qua fit quaestio, videant, sibi non debent denegari et procedetur in traditionibus, quod vdávání dicitur.“

⁵⁾ t. j. když majitel vyzve komorníka, aby in flagranti někoho vdal

poručníka-li nebo súdeře, z toho a na komorníka, jemuž vdán v čem, vejde v dobrém nebo ve zlém; má u neho nebo s něho vzieti až do hac; nedá-li, ale otbyl *právo* ¹⁾). Takéž na čemž by vjel ²⁾).

270. Proto, kdož jmá s posly býti na dědině, vzwlec na se což najhoršieho móžeš a pěš jdi.

271. Sveřepice nemóž vdáti, kteráž na sobě znamenie jmá na spasě, proto že chodí s znamením kobylím polem. Ale pohoň ze škody, což vadí ot sveřepic.

272. Pak-li která sveřepice chodí bez znamenie, ač jmá i kobylé pole, a ji móž vdáti na svej dědině, že chodí jako orné klise; takéž podkovaná sveřepice jako orné klise.

273. Kdež sveřepice nejmajú na obci obory, ty kobylly móž vdáti, že kobylého pole nejmajú.

274. Sveřepice ot svatého Havla ³⁾ mohú choditi kdež chtie po osení, kakž najdále nebo najblíže, bez pastvy, do svatého Juřie ⁴⁾ nemóž jich vdáti. Ale ot svatého Juřie do svatého Havla právo sveřepice pásti pastevcí nebo kobylníku, že nemohú choditi kudyž chtie, že móž s právem brániti ⁵⁾, že móž na škodě vdáti.

275. Staré právo: když pluh vdán, an oře na jeho dědině, prvé vdán i druhé, netbáno; proto nepojat pluh ani sveden; a když třetie vdán, tehda jel před úrad, a řka: „bezprávně vdal, prošu práva.“ Tehda kdož dědinu propří,

k úradu. Viz pozn. 3. str. 101; anebo když majitel, znaje již škúdce, komorníkem jej vyzval, aby na vdání přišel.

¹⁾ Dokládáme s několika exempláry podlé analogie s čl. 267. — Odebrání šatů a jiných věcí stalo se podlé čl. 267. jen tehdáž, když vdaný se buď vyručiti nechtěl, buď nemohl. Srovn. Právník 1870 str. 838.

²⁾ t. j. kůň, nebo vůz. Míní se tedy v tomto článku vdání v ohřeb. (Viz čl. 261.)

³⁾ t. j. 16. října.

⁴⁾ t. j. 23. dubna.

⁵⁾ t. j. majitel osení měl právo, sveřepice v tom času odháněti a je, kde škodu činily, vdáti.

o nižtø sú sè vdávali, ten vdánie k úradu zprav, že na nem ostalo vdávanie ¹⁾).

276. Ale již nové právo: jakž vďadie, tak ihned vďanie zpraviti, když komorník rok dá; ale pohoň z té škody toho, ktož tě bezprávně vďal ²⁾).

277. Takéž móż vdáti na cestě na bezpravnej ³⁾, nebo u pastvě na svém, i nezapovídav komorníky ani trhy ⁴⁾).

278. Když kto na ciziem plot postavil, móż komorníkem vdáti plot. Když vdán prvý kól, tři sta halěřóv a druhý minúti bez vdánie; a opět kól podlé tři sta; vše tak pořád vdávati, každý kól po třem stom ⁵⁾ a vždy jeden kól minovati; přídruhy vše pořád, neminujíc ižádné, vdáti móż ot každé přídruhy po šesti set halěřóv; veřeje po devieti stéech halěřóv móż vdáti.

279. Když kto jede neb jde bezprávnú cestú, nebo loví, nebo pase, nebo činí cožkolivěk na mém bez mé vóle: móż jej vdáti komorníkem k malému úradu nebo k věčšiemu ⁶⁾).

280. Ale súsěda, s nímž je nebo jsi v jednej vsi, toho

¹⁾ t. j. ztrátou pře zůstala na něm povinnost k záplatě peněz vdaných.

²⁾ Podlé starého pořádku placeno vdání pluhu teprv po rozsouzení pře; podlé nového práva musely se však peníze položit ještě před rozsudkem; když ale ten, jemuž pluh vdán byl, při vyzískal, pak mohl toho, který jej bezprávně vďal, že škody pohnati, která mu vzešla tím, že peníze položit musel, buď ze mu ušly úroky, buď že si je vypůjčiti a z nich úroky platit musel. Srovn. Právník 1870 str. 838.

³⁾ t. j. na takové cestě, kterou kdo jiným zapovídal; cesta taková sluje v starších spisích a diplomech: cesta *hájená*.

⁴⁾ K vysvětlení toho poslouží nejlépe čl. 77. Řádu pr. z.: „kdyžby kto komu v jeho mezích škodu činil na jeho dědinách pastvú dobytky svého, nebo sžetím obilé, nebo sěkáním trávy: tehdy ten, komuž sè škoda děje, přede vším póhonem má ty škody opovědieti úředníkom Pražským a má vzieti komorníka na ohlédanie. A když ten komorník tam přijde, má všem súsědom jeho *zapovědieti*, aby těch mezí v pokoji nechali a kól má vteknúti a zavíti jej; i má to *trhem* povoláno býti v najbližším městě od těch dědin v trhový den.“ — Takové hájení statku svého slulo později *zápovědi gruntů*, o čemž Arch. Čes. V. 513. a glossár sub: *zapovídati*.

⁵⁾ Dativ spojen s předložkou *po*, avšak níže také již spojen s ní lokal.

⁶⁾ Viz čl. 281.

nejmáš práva na planej ¹⁾ dědině vdáti, ledno na škodě móż vdáti, že máte obilé.

281. Přiece sě o dědinu, když sě oba sůpěře dědiny držíta: tehda nemóž se vdáti k malému úřadu, proto že sě nelzě o dědinu súditi před menším úřadem ²⁾).

282. Když pohnaný za odpověď dědiny ³⁾ řekl: „proši poslów,“ když s posly byli na dědině ⁴⁾, tehda pówod *vzejda na každý dvór* ⁵⁾ řekl: „v tyto dvory pokazuji“ a byv na dědině: ⁶⁾ „tito dvorové s tú dědinú, což k těm dvoróm slušie, pro něž sem pohonil, to je dědina má poslúpná po mém otci Petrovi z Boru někda řečeném, an ⁷⁾ mi sě uvázal.“ Tehda pohnaný proti tomu řekl: „a já té dědině sobě nedědi, ale drži ji k zástavě ve stě hřiven ot Oldřicha z Pacova.“ Když

¹⁾ t. j. na té, která nebyla polem; dědina obyčejně = nemovitý majetek vůbec, zde cesty, jež v mezích toho majetku ležely. — Tato zásada jest zajisté zbytkem starožitého zřízení, vedle kterého původně všechny pozemky jedné osady byly všem osadníkům společny, jelikož osada obydlena byla jedním rodem; když pak singulární majetek povstal, považovány aspoň cesty, které mezi jednotlivými polnostmi ležely, za společny k užívání. Protož také ještě r. 1499. se ustanovuje o vseh, kde více zemanů pány bylo: „když dva neb tři (páni neb zemané) mají lidi v jedné vsi, ti lidé aby pásli ze spolku jedni druhým bez škody, nehájíc sobě na gruntech té vsi.“ Arch. Čes. V. 514.

²⁾ Podlé čl. 59. 60. Řádu pr. z. mohli komorníci menšího úřadu t. j. té popravu, kdež dědina, kde vdání se dělo, ležela, vdání vykonati; ale vdání muselo ve při o dědinu jíti jěn na úřad pražský, který při o dědiny jedině rozhodoval.

³⁾ t. j. místo odpovědi; na místě totiž aby k žalobě odpovídal, žádal pohnaný, aby úřad vydal posly na ohlédání.

⁴⁾ Zde majetek nemovitý, o nějž totiž pře byla, který se skládal z dvorů a pozemků.

⁵⁾ Slova „a byv na dědině“ prozrazují vztahem na slova „v tyto dvory pokazují,“ že před těmito slovy něco vynecháno, co naproti se staví slovům „a byv na dědině;“ že tomu tak a že od nás položený doplněk jest potřebný, to dokazují články 284. 287. 290. 291.

⁶⁾ Dolož: *řekl*.

⁷⁾ — a on viz čl. 5. pozn. 3.

posli takéž vyznali; tehda pódvod chtěl tiem zjiskati: „zvěztež, že pověděl, jmaje k zástavě a nepraví, by jměl opravcu“¹⁾.

283. Tehda to mu nalezli, že mu nebylo potřebno opravce²⁾ jmenovati před posly, že je jedno věděti za kterou dědinu kak odpoviedati, kak mu jest která dědina přisla, z niež pohoní; že móż jmieti rozličné dědiny, proto posly vydávajú.

284. Když u pónoně stojéc pojmeta posly: tehda pódvod ukaž to, z nehož žaloval, ano vzdy vzejdi na každý dvór, o něž se příš; takéž na dědinu vzejdi, jež jest po těch dvořiech, z niež pohoníš, s³⁾ svým komorníkem a ukaž: „z této dědiny, jež k těm dvoróm slušie“⁴⁾.

285. Ktož na dědině s posly jmá býti, ten jmá vzjítí na tři pole, ukazuje, že je to jeho dědina. Tehda je juž vsiu⁵⁾ ukázal, jakoby na každém poli byl, z niež dědiny pohoní; že nemóž vsie⁶⁾ škody ukázati.

286. Pakli by pódvod byl méně tří pol, tehda je neukázal dědiny, že je nebyl⁷⁾ jakž právo; proto bude ot dědiny pustil⁸⁾.

1) Accus. sing. — Kdo statek v zástavu dával, musel zříditi zprávce, kteří ten statek, když od někoho právem narčen byl, zástavnímu držiteli očistovati museli. Při vdání však nebyl zástavní držitel povinen, zprávce jmenovati, to náleželo před soud samý; při vdání potřeboval pohnaný jen udati titulum possessionis, ale právo dovésti byl povinen jen po ohledání před soudem samým. — Viz Právník 1870 str. 836.

2) Genit. plural.

3) Dokládáme předložku *s*, poněvadž slova „svým komorníkem“ vztahují se patrně na větu „na dědinu vzejdi.“ Neb ohledání stalo se již po pónoně osvědčeném; a zde se míní ten komorník, který původu na ohledání dán byl. Viz čl. 239.

4) Jest to jen začátek řeči, kterouž podobně jako v čl. 282. původ učiniti měl a přimysliti sobě můžeme *ukazují škodu*, nebo *pohnal jsem atd.* — Viz čl. 285.

5) Klademe čistou starší formu, poněvadž nejstarší exemplár píše *vsw* (= vsiu).

6) Taktéž zde klademe čistou formu starší, poněvadž nejstarší exemplár píše: *wssie*.

7) t. j. na třech polích. — Srovn. čl. 290.

8) t. j. vzdal se nároku na tu dědinu.

287. Ale vyňmeta-li¹⁾, aby nevzchodila na tři pole, nebo nač kolivěk²⁾, ledno³⁾ na jednom místě, kdež stojíce kolivěk, kak j má kto k čemu právo, na každém⁴⁾ stála svým právem: tehda proto nic neztratila, ledno přide na svú prú⁵⁾.

288. Na obci⁶⁾ stoje ktož ukáže cokolivěk, ten to⁷⁾ propustil, že nestál na tom, o něž se přita, že to ztratil, ktož to učinil, že nevstúpil v to, o něž posly vzala, že bezprávně ukazoval, že s právem nedovedl.

289. Když dvory ukáže a dědiny nic a z obého žalováno: tehda je dědinu propřel; ale o dvory se sudte, že sú s právem ukázáni.

290. Pak-li na dědině stal, že byl jakž právo, tehda je vzchodil, a v dvořiech nebyl, jedno jinde stoje ukazoval: tehda dvory propřel, proto že ho nejmá práva vdávati, ledno na tom, o nemž posly pojeli⁸⁾.

291. Ale o dědinu se právo jmají súditi, že sta se směla držeti, že sta se mohla vdávati, a toho se právem držela.

¹⁾ Dual; místo vymieníta-li.

²⁾ k. př. dvory, louky, pastvy.

³⁾ Dolož: *aby*, závislé na: vyňmeta-li.

⁴⁾ t. j. na jednom místě, jež náleželo původu, a na jednom, jež náleželo pohnanému.

⁵⁾ t. j. když na základě obapolné úmluvy soupeři byli jen na jednom poli, nebo dvoru, místo na třech, neztratil proto žádný nárok na dědinu nebo dvůr, nýbrž věc se rozhodla ve při před soudem obyčejným během právním.

⁶⁾ Takový majetek, jenž nebyl soukromý, nýbrž všem osadníkům nebo více lidem společně náležel. Poněvadž k obci žádný právem soukromým táhnouti se nemohl, proto nemohl také při vdání žádný na obecním majetku nárok svůj dovozovati, a činil-li to, měl zmatek.

⁷⁾ t. j. to, oč byla pře; neb o obec pře soukromá býti nemohla.

⁸⁾ t. j. bylo-li žalováno z dědin i z dvorů a ukazoval-li původ jen dědinu a dvory ne, pak ztratil dvory; nemohl totiž před soudem více důkaz vésti, že dvory jsou jeho, ale o dědinu souditi se mohl.

XVIII. Znamenáno o kobylym poli.

292. Ktož kúpí kobylyé pole, právo jmá dědinných let za opravce ¹⁾ nepropustiti ²⁾, proto, zda-li by mu bránili ³⁾ kobylyého pole, aby mu zprávcé zpravili ⁴⁾.

293. Pak-li by se zameškal, že za opravce propustí ⁵⁾ a potom pustí kobyly, ač je vždy bylo kobylyé pole, ale potom musí sobě sám zpravovati; proto kobylyého pole neztratí ⁶⁾

294. Pak-li dřeve nebylo kobylyé pole, a ⁷⁾ kobyly chodily dědinná léta, *co to* ⁸⁾ kúpil s kobylym polem, juž je prodřžal kobylyé pole; tehda proč nebránil za opravce.

¹⁾ Genitiv (plur.) času.

²⁾ t. j. nemá dáti minouti tři léta a 18 neděl, v kteréžto době zprávcí zprávou statku ze všeho nároku byli povinni.

³⁾ sousedé totiž. Viz čl. 296.

⁴⁾ Smysl tohoto článku jest: kdo kobyly pole koupí, má v třech letech a 18. nedělích úplně v ně se uvázati a jím zavládnouti, buď je nechati kobylym polem, nebo jinak s ním naložiti. Kdyby léta dědinná promeškal, pak byli zprávcí prosti zprávy a on stál ve zprávě sám.

⁵⁾ t. j. let dědinných

⁶⁾ t. j. když kdo koupil kobyly pole a chtěl aby kobylym polem zůstalo, nesměl promeškati tři léta a 18 neděl a v tom času kobyly tam pustiti; promeškal-li a pustil-li tam kobyly teprv po uplynutí dědinných let, mohlo to nařknuto býti od sousedů. Avšak dokázal-li, že to pole bylo od jakživa kobylym polem, neztratil to, nýbrž měl jen tu nesnáz, že sám svým zprávcem čili očištníkem majetku koupeného býti musel.

⁷⁾ = *ale*.

⁸⁾ Rukopisy a vydání píší: a *ty*. K tomuto čtení nelze nám přistoupiti. Neb čtení *a ty* vyjadřuje, že by byl kobyly pole i s kobylymi koupil, což však býti nemůže, poněvadž by byl musel koupiti kobyly z celé vsi. Dále by z toho čtení šlo, že kobyly na to pole chodily tři léta, než on to pole koupil; kterak kupitel mohl ale brániti v oněch třech létech, když mu teprv po těch třech letech pole to nebo zboží to prodáno bylo? Neb chodily-li kobyly na to pole po tři léta, než to kdo koupil, pak již to bylo kobylym polem na základě promlčení a on tedy již koupil kobyly pole a nikoli dědinu úplně svobodnou. Praví-li se, že kupitel *prodřžal* kobyly pole, jest rozuměti tomu v ten smysl, že on po tři leta a 18 neděl trpěl,

295. Ktož kúpí kobylé pole a ve dsky vloží to: tehda dobuď hrazského komorníka, ati vysvědčí před úřadem ¹⁾, že tě od úřada ²⁾ pojem ³⁾, i zapoviedal na třech trziech okolniech toho sbožie ⁴⁾, že to kúpil s kobylím polem. Jmá-li kto co proti tomu mluvíti, tehdy toho do let brani ⁵⁾: on ⁶⁾ pro chudobu nemóž kobyľ po kobylém poli pustiti ⁷⁾ a proto trhy zapoviedá a k tomu ve dsky vloží.

296. Tehda proto kobylé pole bude jmieti, že je okolní súsěd nebránil za časa a za opravce kobylého pole i za let ⁸⁾ a v tom sě dokládá desk zemských, že je léta vydržal tři nebo dědinná.

XIX. Znamenáno o obci.

297. Obce neprávo měřiti podlé dědiny v kúpi, ač více súsědův jmá, než ten, jenž prodal ⁹⁾; protož že súsěd jmá též právo a móže obrániti rozoránie.

že kobyly tam chodily, a tím to pole stalo se za jeho držení polem kobylím, poněvadž on po tři léta a 18 neděl proti tomu se nebránil. — Protož jsme položili čtení: *co to* na základě čl. 295: „*toho sbožie*, že to kúpil s kobylím polem;“ při kterémžto čtení doložiti jest: „*co to sbožie* kúpil s kobylím polem.“

1) t. j. té opravy, v které onen statek ležel.

2) t. j. hrazského čili pražského.

3) Přechodník minulý. Smysl: že šel s tebou jsa od tebe vyprošen u ouřadu pražského.

4) Genitiv závislý na časoslovu *zapoviedal*. Sr. čl. 277 pozn. 4. str. 104.

5) Imperativ.

6) t. j. ten, který zboží koupil.

7) Viz glossar sub: kobylé pole.

8) V tom případě, že to zboží žádný nenařknul právem ve třech letech, aneb, když nařknuto bylo, že úřad mu to na základě vkladu do desk přiřknul.

9) To jest: když kdo prodal svůj statek, nemohl zároveň k tomu prodati tu část obecních pozemků k. př. louky, pastvy, lesu, která podlé počtu sousedů na jeho majetek vypadala, poněvadž takový majetek náležel všem společně a tudíž nerozdílným byl.

298. Pak-li jednoho samého jest obec a nikte ¹⁾ tu dědiny nejmá ²⁾, ten může z nie učiniti, což chce, že mu ne-nie kto proč bráně. Ale když prodá dědinu, obce nejmá právo měřiti, proto že to vóle a kúpil se vši volí ³⁾.

A tak se skonávají ta práva, ježto je měl pan z Rožmberka. Amen ⁴⁾.

¹⁾ = nikto, nikdo.

²⁾ To se mohlo státi k. př. na tak zvaných pustkách nebo pustinách, čili takových vesnicích, které od sousedů za kterýmikoli příčinami opuštěny byly, tak že krom vrchního pána žádných držitelů obcizen zde nebylo.

³⁾ Smysl jest: poněvadž užívání obcizny náleželo samo sebou k právům s tím statkem spojeným a již tedy implicity se statkem zároveň to užívání toho práva se kupovalo, proto nebylo lze, aby prodávatel ty pozemky obecné zvláště v kupi cenil a prodával. — Viz glossar sub: *vóle*.

⁴⁾ Slova ta nejsou v nejstarším exempláru a čtou se mimo to jen v 8 exemplářích.

Bezprávná cesta, cesta soukromá, kterou majitel zahájuje na znamení, že nikomu nedovoluje, po ní choditi neb jezdit. *Bezživotí*, smrt násilná: *machinabor in mortem ejus* = chci myslet o jeho bezživotí. (Práva městská).

Brániti něčeho = od sebe odmítati, abweisen, abwehren: „móž syn brániti matere“ (čl. 134).

Člověk čl. 209. 218 = poddaný; v tomto významu stojí také v množném počtu, jako v čl. 218., a mimo to na mnoha místech půhonných knih i jiných pramenů starších.

Čtení t. j. čtení svaté, evangelium.

Dáti v čl. 134 = přezdívat, hanlivým jmenem pojmenovati; v čl. 37: dáti lež = praviti, že lhal.

Dědic v čl. 115. znamená: homo hereditarius, svobodný člověk, králi bezprostředně poddaný, ač k šlechtě nenáležel; „rex Bohemiae cum baronibus invenerunt, quod homines hereditarii id est *dědici* villae Stadie in perpetuum ab omni solutione, censu liberi essent.“ (Zříz. Vlad.).

Dědina znamená původně statek pozemkový po předcích (dědích) na majitele příšlý. Dále znamená *D.* v k. R. statek pozemkový co protivu statku movitého, který povýtečně statkem sluje: „že má ledno dědinu a statka nemá“ (čl. 128). Dále znamená *D.* v k. R. držení vlastnické naproti držení zástavnímu: „nebo držte k zástavě, nebo k dědině“ (čl. 128); — „ostav sobě málo dědiny k dědině“ (čl. 96) = zůstav sobě malou část pozemků k vlastnictví.

Děditi sobě = právem vlastnickým k něčemu se táhnouti, přivlastňovati: „já té dědiny sobě nedědi, ale drži ji k zástavě“ (čl. 282).

Děvojtvo čl. 183. 225. *virginitas*, *Jungfrauschaft*; odjetí děvojtva = *defloratio*, násilí panně učiněné.

Dílný syn, ten, kterému otec nějaký díl na statku vykázal, aby na něm samostatným hospodářem byl; dílní bratři jsou ti, kteří po smrti otcově ve statek se rozdělili, tak že každý samostatně hospodaří.

Dobytek viz *Příhlavný*.

Dohnati čl. 55. 57. 64. 65. 68. 106. 201. znamená v těch přech, v nichž zapotřebí bylo trojího pŕhonu, posledním pŕhonom pohnaného skutečně před soud dovésti; poněvadž pohnaný nebyl povinen při prvním a druhém pŕhonu k soudu se dostaviti, protož se říkalo o obou těchto pŕhonech, že jimi pohnáno nebo sehnáno bylo, kdežto o třetím pŕhoně, po kterém pohnaný se postaviti musel, se říkalo, že pohnaný dohnán byl.

Dokládati se někoho neb něčeho čl. 19. 20. 23. 131 = odvolávati se na někoho nebo k čemu, aby pravdivost výpovědi více dotvrzena byla; *sich beziehen, berufen, zum Zeugen aufrufen*.

Dolíčiti životem čl. 124. 127. 134. na důkaz pravdy souboj podniknoti, *duello probare*. — Viz Řád. pr. z. §. 17. 18.: „to chci pokázati mým životem na tvój život“.

Domem pohnati čl. 18., pohnati z toho sídla, kde kdo bydlí; pŕhon domem jest protivou pŕhonu trhem.

Domovitý člověk, t. j. ten, který stálého vlastního sídla má, protiva tkáčete. (čl. 60).

Družiti plot čl. 266., kŕl vedle kolu připevňovati; srovn. starosl. *држѣ тигнум*, *држунти affligere, coarctare*.

Držení v pŕhonech neb v deskách. Tento poněkud divný obyčej má svou příčinu v tak zvaném útoku (viz tento), jenž takořka byl sázkou mezi dvěma soupeři, kdo z nich dříve bude moci druhého pohnati. Komu pak náleželo, pohnati dříve, ten pak měl právo pohnaného v pŕhonech neb v deskách držeti. Původ totiž měl toho vůli, když první pŕhon ve přech, kdež trojí pŕhon jíti musel, svědčen byl, aby pŕhon ten vymazati kázal, při čemž hned ohlásil

půhon k druhému roku, který opět při svědčení zmazati dal. Třetí půhon však již musel provésti; poněvadž ale dva první půhony zmazati dal a ve při té zapotřebí bylo tří půhonů, proto považován třetí půhon, poněvadž jen ten řádně vysvědčen byl, teprv za půhon první, po němž ještě dva jiné půhony přijíti musely, tak že pohnaný, poněvadž mezi jednotlivými půhony šest neděl uplynouti muselo, třicet neděl v deskách držen byl. Původ v tom měl tu výhodu, že pohnaný jej v době té poháněti nemohl. Jakých prostředků pohnaný naproti tomu užívati mohl, kterak původ, sám sobě zmatky činil, to obsahují čl. 75—112. — Jest na bíledni, že takového zřízení od zlovolných lidí mohlo všelijak zneužíváno býti; a poněvadž takové zneužívání se skutečně dalo, zrušeno jest právo, vedle kterého původ pohnaného tak dlouhou dobu držeti mohl, asi na sklonku XIV. stol.; pan Ondřej z Dubé praví totiž v čl. 114: „také jest panský nález proti těm, ktož lidi v póhonicích drží dlúho na zmatek, aby každý, ktož na koho žaloby na prvé roky neprovede a páni na súde (jsou) na svého súdeře: aby ten póhon měl z desk vymazán býti“. — Rozumí se samo sebou, že to držení v deskách jen v těch přech mělo místo, z kterých třemi půhony pohnáno býti muselo. — Srovn. „Právník“ na r. 1869 str. 199.

Dváky jsou ty dva prsty pravé ruky, kterými přísaha se konala (čl. 138. 142.) Tím se vysvětluje, že slovo to přichází jen v množném čili dvojném počtu; odvozeno jest z německého „hacken“ = finger a *dváky* jest tedy ztažená forma místo: dva háky. — „dva háky, jinak prsty na prsy vložíc“ (Ond. z D. §. 26.); — „aby na něm dva háky položil“ (Řád. pr. z. čl. 53).

Dvůr stálé sídlo zvláště rodiny: „u dvora, kdež s dětmi sedí;“ — „že nesedí ustavičně dvorem s čeledí, jako ženatý“ (čl. 54.); — „to dvůr panský dokonalý, kterýž ženu měl.“ (Kn. Tovač. kap. 176).

Hace čl. 269., nohavice, gatě.

Hlava 1. vražda: „z hlavy trój pónon“ (čl. 184.); 2. mrtvola zabitého: „pakli nemóž k hlavě přivéstí komorníka“ (čl. 246) *Hnůj* čl. 143. 144. smetiště na dvoře, kde dobytek se vylíhá, jako podobně v němčině se praví: „auf meinem Mist gewachsen,“ aby právo vlastnické k dobytku, o který spor jest, dokázáno bylo.

Holomek ten, který ženy nemá. Slovo to pochází patrně od slova *hol* znamenavši původně toho, který holou bradu měl a tudíž za nezletilého, za nedospělého, zvláště ku zplození považován byl, jakož také ještě za Kornela ze Všehrd plnoletost mužská ustanovována bývala ohledáním lůna, zda-li se nerounatí. Holomek byl tedy za starožitného života rodového, když rod ještě pospolitě hospodařil, nedospělý neženatý člen rodu, načež jméno to převedeno bylo na každého, který ještě se neoženil. Z toho pak, že později ti neženatí pacholci, kteří práci po domě v hospodářství konati museli, nazýváni bývali holomky, (viz Veleslavínův „Hospodář“ 104. 136.. 217.) souditi můžeme, jaké práce vykázány bývaly za starožitné doby neženatým členům rodu. — Holomek, ač i měl statek sobě náležitý, přece nebýval považován za dokonalého hospodáře, a protož býval jinak pohnán než statkář ženatý. Viz čl. 47—53.

Hospoda 1. čl. 129. 130. pán jemuž kdo slouží, tedy především vladař země, jakž v Dalemilu, aneb Bůh, jakž v Evang. sv. Jana a v žaltářích přichází. Nikdy však neznamená slovo *H.* osobu ženského pohlaví, jakož také v starosl. *господъ* znamená jen dominus a nikoli také domina.

2. Dům, který komu náleží, kdež bydlí, a hostě i návštěvy přijímá i pak tedy povýtečně dům, kde příchozí bytem a stravou se opatřují, jako v starosl. *gospoda co femin. collect.* znamená *res, quae est domini* a pak *caupona* *Wirtshaus*.

Hospodář 1. ten, kdo máje statek na něm s ženou a s rodinou (s čeledí) chlebí, *pater familias*; slovo to příbuzno jest sanskr. *gás-pati-s dominus familiae* a řecké *δεσπότης*. — Ve smyslu věcném jest *H.* protivou holomka,

jakž jde z čl. 51; holomek mohl sice stále na nějakém statku bydleti a tudíž hospodářem býti, pokud se správy statku týče; ale hospodářem v pravém slova smyslu, t. j. hlavou rodiny a čeledi nebyl. — V statutě Polickém znamená *H.*: dominus fundi, cui rustici subjecti sunt.

2. Ten, který hostě přijímá a stravou i bytem opatřuje; „hospodář svého hostě v svém domu móż základ staviti ve stravě“ (čl. 233).

Host 1. čl. 232. 233. 234. 235. člověk, který jsa vzdálen od své domácnosti u jiného tráví, přespolní, cizí (lat. hostis); 2. kdo pozván jest u někoho (gast, hospes); 3. podruh v domě (inquilinus).

Hrazská poprava, hlavní poprava země české, jejížto soud na hradě Pražském byl, odkudž povýtečně hrazskou popravou slula; o statky pozemkové jen k té popravě hnáti se mohlo. Úřad popravý té slul *velikým* úřadem; menší úřady soudní byly ty, které při krajských popravách byly. Z hrazské popravý vyvinulo se veliké právo zemské čili veliký soud zemský.

Hřěbjé (hřebí) los, starosl. *хребъ, хребенн κληρος*, sors. čl. 70. 144. 149. — Losů se užívalo před soudem, když svědci původa i pohnaného svědčili; prošli-li oba na přísaze, vržení bývali v době starší na vodu, anebo podřobeni jsou ordalu vody vroucí, aby se poznalo, kteří svědci lepší pravdu pověděli; aneb rozhodovalo se také losem, které strany svědci k přísaze připuštění býti mají. — I při smluvcích ustanoven býval ubrman losem: „unum super-arbitrum eligent sorte vel quocunque modo“. (Eml. Reliq. I. 55.)

Hřivna mince, na kterou šlo 64 grošů, groš po 7 penězích. Bylo více druhů hřivny k. př. hřivna královská po 56 gr., pokutní po 48 gr. — Jest to prastaré slovo slovanské, souvislé se sansk. griva = collum, krk, tehdy snad původně šperk okolo krku nešený, jakož ještě v Mat. Verb. se vykládá hřivna na: torques colli, řetíz nákrční.

Chléb čl. 10. 45. atd. Znamená statek pozemkový a při-

- chází v tom významu zvláště v Moravě až do XVI století k. př. „té dcery odbyl a vdal na cizí chléb“ (kn. Drnov. 95); — „z jeho chleba šedše na mů dědinu“ (Půh. Olom. 1412 fol. 59.). — V ruském znamená plural: chleby, druhy obilní.
- Chromota* čl. 180. to, co v středověkém právě sluje lem, nebo lemde, v lat. mutilatio, takové poškození, následkem kterého úd nějaký ochromí: „kdyžby bylo o chromotu, a nebylo ještě poznáno, jest-li chromota, či není; tehdy nemá ta pře otsúzena býti až do roka a po roce má ohledán býti. A bude-li chromota, mají jej otsúditi za chromotu“ (Řád. pr. z. §. 64); — „kdyžby prst měl ránu, z nížto by chromota přišla“ (Práva Měst. manusc. v arch. Brněn. pag. 210); — „na každé ruce 15 nedostatků, jenž slovú leem totiž chromota“ (ibid. p. 212); — „ochromil eum in sinistra manu in tribus digitis“ (Eml. Reliq. I. 10).
- Jetí* čl. 209 zajímání a uvěznění člověka, též zajímání dobytka: „o jetí koně . o jetí svého člověka“ (čl. 209). — Srovn. zájem.
- Jistina* věc dokázaná, nepochybná, species facti, aneb pojmem potažným corpus delicti: „ktož bude s tú jistinú popaden smrtí, žej' stál na levici i v súdný den postaven bude na levici, právě jako s jistinú zloděj přiveden bude na odsúzenie“ (Tom. ze Št. vyd. Erb. p. 22). — V čl. 227. K. R. znamená tedy: „jistině vyníti“ na místo to, kde škoda se stala, vyjeti, aby škoda ohledána a species facti vyšetřena býti mohla.
- Kapla* čl. 85. 142. t. j. kapla všech svatých na hradě Pražském, kde soudní přísahy se konaly. Strany musely do kaply se dostaviti, když se zvonila prima: „a slove prima ta hodina, kterúž celú na kaple všech svatých zvoní, když se póhonové svědčí aby ti, kterýmž jest přísaha nalezena se zmatkem, věděli a znali, kdy mají k přísaze státi a čekati před kaplú, že tehdáž, když se prima odzvoní“ (Korn. ze Vš. 35.; srovn. Ond. z D. čl. 30).
- Kázání* čl. 165. 211., rozkaz aby se škoda někomu učinila; mandatum: „kto komu škodu činil, nebo kázal učiniti“

(Řád pr. z. §. 78); — „quod damnatum illi illatum fecisse mandaverim“ (ibid.); — „že lidé kázáním jeho vybili mým chudým lidem domy a vše pobrali“ (Půh. Brn. 1406 fol. 92); — „že to jest učinil kázáním pána svého = quod illud feci de mandato . .“ (Řád pr. z. § 81.); — „Jan z Prahy žaluje na Petra, že kázal mocí svú Janovi otnikudž učiniti jemu (t. j. Janu z Prahy) škodu bezprávně .“ (Ond. z D. čl. 27).

Klise orné čl. 272. kůň, který se potřebuje k pracím hospodářským, protiva sveřepice t. j. kobyly plemenné.

Kmet nebo *kmet'* slovo, které u rozličných národů slov. i v rozdílných dobách má různé významy. Jsouc souvislé s řec. slovem *κωμήτης* = vesničan (*κωμήτις* jest naše kmetična, selka, zvláště vdova selská) znamená původně vzdělavatele půdy, jakož posud v Polsku sedlák sluje *km ec*. V Čechách pak znamená *kmet* 1. onyno hlavy starožitných rodů panských, kterým v krajích poprava náležela a z nichžto vždy 12 vybráno bývalo, aby zasedali co kmeti zemští u velikém soudě Pražském: „sudí, vztiěž na kmetiech“ (čl. 43.); — „kmeté nalezli“ (čl. 34.); — „biskupa pohnati kmetem zemským“ (čl. 62.); — 2. člena stavu panského: „kmetě vdovce móż pohoniti týmiž činy“ (čl. 56.); — 3. hospodáře selského: „ledno dajta tej vsi kmeti věděti“ (čl. 48.). — Kterak to přišlo, že totéž slovo v tolikera významích přichází, o tom viz „Právník“ na r. 1869 str. 596—603 a Časop. Mat. Mor. na rok 1869 sv. I.

Kobylí pole, pole ohražené (čl. 273.), v kterém sveřepice od sv. Jiří do sv. Havla se pásly. Podlè toho, co v čl. 292—296 o kobylím poli se praví, souditi lze, že kobylí pole bylo původně majetkem obecním a pak se stávalo soukromým, kterýžto náhled zvláště čl. 295 se odůvodňuje. Ve XIV. století vidíme již podlé vkladů do desk i z jiných listů, že kobylí pole prodávána byla jako jiný majetek k. př. „vendidit redditus cum silvis ac campo equiracio“ (Des. Brněn) I. č. 21.); — „cum pratis equirearum“ (ibid. IV. č. 151. — Kobylí pole bylo určeno, aby tam k sveřepicím hřebci

se připouštěli; tak se praví v *descript. monast. s. Galli* o kobyším poli „*hic foetas servabis equas, tenerosque caballos.*“ — Srovn. Jung. Sl. sub *kobylna*.

Kobylník čl. 274., pastýř, jenž kobyly sveřepé pase: *Osci, pastor equarum* (Cod. dipl. Morav. I. 220, anni 1143); — v středověkých pramenech zhusta přichází slovo: *equarius* = *equarum custos*, kobylník.

Komorníč druh čl. 101. 213. náměstek nejvyššího komorníka, před kterým opovědi se stávaly; v Ondřeji z Dubé sluje *mladším* komorníkem: „najv. komorník má práva brániti na toho sluší neb na jeho *mlazšieho* opovědi bráti a památné, do kaply svědky přijímati a přísahy poslušati, zvody na dědiny a othádanie dědin všecko“ (Arch. Čes. II. 485). V latinských pramenech sluje *vicecamerarius*: „*damnum illatum vicecamerario significare procuret*“ (Řád. pr. z. § 95.). — *K. D.* jest však rozdílen od podkomořího, jenž byl úředníkem, jemuž správa královských financí čili královské komory náležela.

Lest čl. 99., zlá lest (čl. 245.) *dolus malus*.

Léta znamená I. *terminus praescriptionis*, promlčení: „tehdy toho do let braň“ (čl. 295); — „že nebránil za let“ (čl. 296). Promlčení nastalo podle práva českého ve třech letech, k nimž později přidáno 18 neděl. — Obyčejně se dokládají k slovu „léta“ některá jména přídavná, tak že se praví 1. *léta dědinná*: „že je léta vydržal tři nebo dědinná“ (čl. 296.). Okolnost ta, že se na místě „až by léta dědinná minula“ dosti často píše: „až by léta *dědině* minula“ vede nás k tomu, že lhůta promlčení souvisí se způsobem hospodářství polního u starých Slovanů, vedlé kterého jeden rok pole se osívalo jaří, druhý rok ozimí a třetí ladem leželo. Kdo tedy snášel, že jiný na jeho poli tento celý turnus hospodářství provedl a majitel toho nebránil, ten právo své promlčel, poněvadž léta hospodářská dědině minula: „ažby léta *dědině* minula“ (čl. 93.); — „kdo přepustí léta dědinám přejíti a minúti, z těch dědin nemož pohoniti“ (Jireč. Cod. j. boh. II. pag. 276.). — 2. *léta zem-*

šká: „ten v druhé ruce léta zemská prodržal“ (Ond. z. D. § 112.) — *3. léta násobní*: „těž kdyby v vězení seděl, čížby se dědiny držali bez práva, až by násobní léta prošla neužive toho držitel“ (Korn. ze Vš. pag. 49).

II. Znamená plnoletství, v kterémžto smyslu obyčejně se praví: léta *spravedlivá*.

Lhāti s instrumentálem bývalo spojeno a znamenalo jako v staroslov. calumniari, osočovati. (Viz čl. 130).

Lidé v čl. 122. 129. 134. 209. znamená svědky. V tomtéž významu přichází slovo to velmi zhusta v moravských pŕhonných knihách ve spojení: „pak-li pŕí, ale mám na to dosti lidí dobrých = dobrých svědků zemanských;“ mimo to však také v jiných pramenech, z kterých zde klademe velmi náležitý příklad: „když pohnaný ohradí své právo a chce svědky vésti a nedí těchto slov: „mám lidi proti lidem“ ten pohnaný ztratí.“ (Jireč. Cod. j. boh. II 271).

Malý úřad. Tak každý úřad, jenž v kraji nějakém mimo Prahu zřízen byl, jmenován jest k rozdílu od hrazského soudu čili od hrazské poprav, t. j. od velikého soudu zemského, jenž na hradě Pražském zahajován býval. K menším soudům krajským čili k popravám krajským nemohl žádný pohnán býti ze statku pozemkového, nýbrž všechny pŕhony a pře o statky pozemkové náležely jedině před soud v Praze (k. R. čl. 280); z jiných věcí, jichžto cena nebyla větší než deset hřiven bez věrdunka šly pŕhony také k malým úřadům; převyšovala-li však cena věci sporné tuto sumu, musel pŕhon opět u soudu v Praze podán býti. — Toto zřízení krajských soudů, čili poprav neb cúd zaniklo za Karla IV., tak že veškeré soudnictví pak v Praze soustředěno bylo.

Mluviti = před soudem k právu svému se hlásiti: „ a potom mluvi nebo upomínaj“ (čl. 230); — „a když mě otbude, mám k nemu více mluviti“ (Pŕh. Olom. 1412 fol. 1.); — „si quispiam habet loqui (má-li co mluviti) adversus eosdem, de ipsis vult facere in curia justitiam“ (Eml. Reliq. I. p. 23).

Moc = násilí čl. 244; takto i v jiných pramenech: „bral mi mocí seno na lúkách mých“ (Půh. Brněn. 1447); — „a jest moc zastavena násilí činícímu, ne násilí odpírajícímu“ (Korn. ze Vš. p. 138).

Mýliti v čl. 229 = zdráhati se, váhati.

Mýto v čl. 10. 11. 12. 13. mzda pùhončímu daná za roznášení pùhonu, jako v starosl. *мѣто* = *μισθός*, merces, satisfactio.

Nárok 1. zlý skutek: „učiněna mi škoda; pověz, kterým nárokem,“ (čl. 226.); — „opovídati právo sveřepice, včely i vše což nárok“ (čl. 212. 238.); — „debitis, culpis, criminibus sive quae vulgariter nárok dicuntur“ (Cod. dipl. Morav. VII. 82). — 2. žaloba: „nárok, quod latine vocatur accusatio furum vel nocturnorum praedonum“ (Cod. dipl. Morav. II. 144.) 3. = intercessio, Einsprache: „ktožby koli nenařekl . . . jakýmkoli nárokem zemského práva“ (Kn. Tovač.). 4. nárok cti, calumnia, uražení na cti.

Nedědinný vládýka, ten který statku pozemkového nemá. (čl. 236).

Nedílný bratr, syn jest ten, který s jinými bratry neb s otcem společně hospodaří (čl. 53.), totéž co *neoddělený* (čl. 52.) — Srovn. *dílný* a *rozdíl*.

Neroditi čl. 245.: „že ho nerodil ubezpečiti života“ = nechtěl, zdráhal se, zpečoval se, jako v starosl. *неродити* = non obtemperare, non curare.

Obec čl. 288. 297. 298. část pozemků všem osadníkům společná neb kterýkoli jiný majetek společný; protož překládá Mat. Verb. obec na: ager compascuus; — „neb ti lesové jsou obec Hodonská“ (Kn. ouzka pag. 97.); — „což se pak těch struh aneb obcí dotýče“ (Arch. Čes. I. 118); — „čehož ti lidé od starodávna užívali a na obci pásli“ (Půh. Olom. 1499. fol. 167). — Z toho původního významu vyvinul se pojem pospolitosti vůbec a nazváni pak všichni osadníci „obcí“ co protiva usedlých poddaných naproti vrchnostem, kterýžto pojem rozšířen pak na celou zem, kdež pak pod obcí se vyrozumívají ti, jenž k vládnoucímu v zemi

stavu nenáleží: „země česká, páni a obec“ (Arch. Čes. .I 65); — „všem stavům a vši obci země té“ (ibid. 77). — Za tou příčinou nazývají se také v Zápisech o soudě panském strany na soudě přítomné „obec“ k rozdílu od nejvyšších ouředníků a soudců zemských: „že pan sudí nejvyšší pro nemoc na horu přijíti nemohl, ač k němu několikráte i z prostředku pánův i z obce posíláno bylo“ (I. 29); — „naposledy z našeho snešení (t. j. soudců) hejtman k obci řeč měl strany odkladu soudu, dotazujíc se jich, co by k tomu říkati chtěli? Stoupili se o to ti obyvatelé, kteří přítomni byli .“ (ibid. 81). — V tomtéž smyslu přichází slovo obec co protiva kmeta zemského u Korn. ze Vš. pag. 81.

Obora čl. 273. ohražené místo, kdež kobyly od sv. Jiří do sv. Havla se pásly.

Obúzeti někoho před soudem osočovati, calumniari; pojem, vedle kterého slovo to znamená osočování před soudem, jde z čl. 132. 227. a mimo to z desatero kázání: „vězte, že jest zle žaloval, súsěda lstivě obúzal;“ taktéž Mat. Verb.: „obuzce = calumniator, rapula falsi criminis.“

Od: „ot komorníka, ot pečeti dáti“ (čl. 1.) = za propůjčení komorníka neb pečeti platiti; — „ot koho pohoniti“ (čl. 11. 25.), „sedí purkrabí ot koho“ (čl. 29), „chtě se utéci ot koho“ (čl. 107.) = jmenem neb k rozkazu koho pohoniti, purkrabím býti, neb se utéci. — Taktéž zhusta v Zápisech o soudě panském: „mluviti od někoho“ t. j. jmenem koho, neb v Kn. Tovačov. kap. 129: „ot koho kolivěk jedú.“

Odnikudž čl. 60. Poněvadž v každém pŕihonu udáno býti muselo, odkud pohnaný se pohání a to při tom, který statku neměl vlastního, doloženo býti nemohlo, protož se kladlo do takového pŕihonu, po jmeně pohnaného, slovo „otnikudž“ a slovo to se v celém pŕuběhu pře vždy po jmeně obžalovaného kladlo, právě tak, jako při jiném pohnaném statek ten se jmenoval, s kterého hnán byl: „kdyžby kto chtěl koho pohnati, an své dědiny jiným zapsal a ne-

měl nikdež dědin svobodných, muož jej pohnati za tkáče. A když bude pónon klásti ve dsky, má jej vložiti „otnikudž“ (jmenuje jej pravým jmenem) (Jireč. Cod. j. boh. II. 99.); — „když koho pohonie „odnikudž“ a on praví, že nenie „odnikudž:“ má ukázati, že má na dědinách“ (ibid. pag. 279.); — „Ulricus conqueritur, quia Mikeš „nulliunde“ sibi dextrarium recepit“ (Eml. Reliq. I. 44).

Odpíratí se čl. 21. 31. = zpíratí se čemu, proti čemu, brániti se čeho neb proti čemu, jako v starosl *отъпирати см* = abjicere, denegare, recusare.

Odpověď, obapolné mluvení původa i pohnaného před soudem „na odpovědi pónodovi vésti právo za vodu“ (čl. 72.). Zvláště mluvení pohnaného, za kterou příčinou pohnaný sluje také v K. R. *odpovídáč*: jáz chci odpoviedati, z nehož na mne žaluješ“ (čl. 94.); — „vstup mu v odpověď“ (čl. 95. 108.); — „když odpoviedáč před odpovědí neobránil“ (čl. 141.); — „právo na odpoviedáčových svědciích“ (čl. 146.) — Jest tedy *O. tolik, co vzepření*, *litis contestatio*: „před odpovědiú móž poslów prositi“ (čl. 247).

Odvedení od úřadu čl. 209. někoho od právního běhu odloučiti, aneb i na přátelský způsob věc od práva vzíti: „tu mně jest odvedl od práva tím kusem, že oni měli voliti sobě dva“ (Půh. Olom. 1412 f. 19); — „amicabili ordinatione fuit deductum ab officio Pragensi“ (Eml. Reliq. I. 47).

Ohava čl. 212 zohyzdění těla následkem rány: „rány ohavné, jenž slove německy schramwündt, po jichžto zahojení zůstává na tváři poškvřna neb šram, jenž vlasy nebývá přikryt“ (Práva Měst. 210), die Schramme. — Srovn. *chromota*.

Ohřeb čl. 261. 262. 264. nejvyšší stupeň vdání. Když soupeři po třikráte o peníze se vdali, vdali se pak v ohřeb. Slovo to pocházející od starosl, *grabiti*, *ograbiti* = privare, rapere ukryvá v sobě způsob, na který v nejstarších dobách tento nejvyšší stupeň vdání vykonán byl: jelikož vdání bylo podlé povahy své sázkou na soud, sázeli se soupeři ohřebem o celé jmění dávající tomu, který při získal, právo, aby přesouzenému veškeré jmění vzal. Památku takového

oloupení spatřujeme v tom, že za doby K. R. komorníci tomu, jenž v ohřeb vdán byl, šaty s těla strhli a všechno se mu vzalo až do nohavic a mimo to zbraně, koně, i vůz, ač měl-li toho co při sobě. Srovnává se tedy náš ohřeb s výrazem v Římské vindikaci „*manus conserere*“ neb „*te ex jure manu consortum voco.*“ Nelze tedy schvalovati zprávu Řádu pr. z., jenž o *O.* praví mezi jiným: Že který by propadl a při svú ztratil před úředníky Pražskými, má ot-súzen býti hrdla i zboží, jakoby již byl pohřben; neb ohřeb český vzní jako pohřeb.“ *O.* proto nebyl sázkou o život, poněvadž v K. R. vdání o život sluje: vdáním o šíji. Aniž přistoupiti lze k výkladu slavného učence polského V. A. Maciejowskiego, jenž III. sv. str. 279 II. vyd. známého díla svého praví: „*już téż że nie chcąc marnować komornikowi czasu, kazało prawo stronom wdać się w końcu na los (o hrzeb), czyli założyć się o cały jaki poposiadają majątek;*“ neb mimo jiné věcné důvody přičí se takový výklad: „*ohrzeb przez o hrzeb, domysłajac się powinowactwa wyrazu tego z hrzebi*“ (l. c. pozn. 1.) mluvnicki, poněvadž by v K. R. pak dvě předložky státi musely: „*dávaju jej v o hřeb*“ a mimo to klade K. R., kdež o losích řeč má býti, vždy zřetelně slovo: hřebí. — Srovn. *Vdání* a Právník na r. 1870. str. 840—847.

Opověď ohlášení škody před úřadem. (čl. 213. 216.)

Opovědce čl. 216. 217. 218. ten, který před úřadem škodu neb cokoli ohlašuje.

Opovědčí čl. 215. taxa, která se úředníkům při opovídání škody platila a později *opovědné* slula: „*jeho mlazšie opovědné přijímá*“ (Ond. z D. Arch., Čes. II. 485); — „*nemají opovědného více bráti než ot malých věcí groš a což více berú, toť berú proti právu*“ (ibid. pag. 486.) — V Moravě sluly také „*opovědné*“ ony dva peníze, které město, žádající na nějakém pánu, aby poddaného z poddanství do města toho propustil, k listu, kterým o to propuštění žádalo, přiložiti muselo.

Opovídati před úřadem čl. 210. atd. Byly některé pře, při

kterých zapotřebí bylo zvláštního ohlášení před úředníky, načež opovídač žádal, aby mu vydán byl komorník, který by mu škodu, neb cokoli opovídači se stalo, ohledal. Kdo lhůtu, v které opovídáno býti mělo, zameškal, aneb neopovídaje hned pŭhon ohlásil, měl zmatek. Pře, při kterých opovídání bylo zapotřebí i způsob toho, udány jsou v čl. 210—228. — Kterak opovídání k. př. při žalobě z hlavy se dělo, popisuje §. 1. Řádu pr. z. „přijda před úředníky Pražské ve dvů nedělí ot zabití toho přítele jmá jim opověděti řka: páni, račte slyšeti, opovídám Vaší Milosti, že přítel můj jest zabit na pokojné cestě od toho z N.; opovídám vám hlavu jeho a proši, dajte mi komorníka, aťby tu hlavu spatřil.“

Oprava dědiny čl. 192., jest tolik co zpráva dědiny, die Gewähr, v kteréž zprávcí vězeli tři léta a 18 neděl. — Jest tedy to slovo rozdílné od tak zvané *opravy* klášterů, jež záležela na právu ochrany, za kterou klášter ochrannému pánu platiti musel, tedy die Schirmvogtei.

Opravce čl. 282. 283. 296. Viz *zprávcce*.

Opsěti čl. 176, psem se státi, ve psa se proměnit; tak též v Desatero Kázání: „jázt sem milú dcerku jměla, ta mi jest nyní opsěla, toto přede mnú ščenátko, jest to prvé mé děfátko.“ — Pes vŭbec v starém právnictví jest symbolem podlého smýšlení: „co jsem jej lal a haněl, všeho se jest ostyděl jako hanebný pes“ (Kn. Tovač. kap. 176.); — „to cožm mówil, zelgaležm jako pies“ (Helc. Starod. pr. pols. pomniki I. 113).

Ostati: „právo ostalo na pŭvodových svědciech“ (čl. 148) = svědci pŭvodovi připuštěni jsou k svědčení; — „na nem ostalo vdávánie“ (čl. 276.), propřev stal se povinným vdané peníze zaplatiti.

Památné čl. 77. 79. 99. peníze, které ten, jenž při vysoudil, úředníkům dáti měl, nummi memoriales, neb pecunia memorialium: „peniezi, ježto slovú památné po obdržaném právu, takto se dělá“ (Jireč. Cod. j. boh. I. 355.); — „když kdo staným právem neb panským nálezem, neb svě-

dectvím neb ukázáním desk obdrží proti královu právu, toho jest právo sudímu po groši od kopy a písaři věrdunk . a to slove památné“ (Zříz. Vladisl. čl. 332). — „inhed tomu póvodu má býti dáno za právo stanné a on dá památné“ (Řád pr. z. §. 27. 60). — Též v polském právě bylo pamietne, viz Helc. Starod. pr. Pols. pomn. I. 295. 318.

Pancše čl. 7. 126. Znamenalo v době K. R. totéž, co v německých diplomech doby té znamenalo slovo „rittermässiger Knecht“ a v latinských „cliens, famulus clientalis,“ tedy takové osoby šlechtické, které u velmožů zemských v službu se přikazovaly. — Později byli panošemi onino lidé, kteří na stav šlechtický povýšeni byli od králů, načez jim až do třetího pokolení příslušel tytul: „slovútný panoše“ a po třetím pokolení obdrželi tytul „urozený vládka.“ — Srovn. Čas. Mat. Mor. na r. 1869. str. 171—174 180.

Plen 69. 141. 154. 224. škoda učiněna na poli, louce, lesu, rybníku atd. Feld- Waldfrevel atd.; později slovo to z právnícké řeči se vytrácí, tak že pojem s ním spojený ve zřízeních zemských se vyrazí slovy: pych a výtržnost.

Podávení čl. 182. 228. násilí učiněné ženské, oppressio: „mladice násilím podávili“ (Arch. Čes. I. 359); — „Anka de Lubkovic conqueritur super Ludek, quia raptam oppressit et violavit virginitatem ejus“ (ibid. II. 332.)

Podsudek čl. 213. náměstek nejvyššího sudího, jehož O. z D. jmenuje „mlazším nejv. sudího“ (Arch. Čes. II. 485) a na str. 486 ibid. jak K. R. podsudkem: „komornič druh a podsudek opovědného nemají více bráti, než .“; — ve zříz. Vladisl. čl. 332 sluje podsudí = subjudex, v Řádu pr. z. čl. 95 vicejudex. — Konal společně práce s podkomorníkem (viz komornič druh), zvláště pak jemu náleželo dohlížeti k řečníkům zemským, t. j. těm, kteří pŕuhony a žaloby před soudem přednášeli, zdali je přednášejí tak, jak v deskách zapsány jsou.

Póhonná řeč čl. 266. nějaké vedení práva, kteréž předcházal pŕuhon k. p. vdání po póhonné řeči bylo ono vdání, kteréž

se dálo, když soupeři při žalobě o posly na ohledání sporné dědiny žádali; vdání bez pöhonné řeči bylo, když někdo najal komorníka, aby škůdce in flagranti vdal.

Pokázati v čl. 252. 282. 290. = ukázati, v čl. 126. = dokázati.

Poklud čl. 85. Úmluva stran, vedle které při svou odkládají buď jen na dobu, buď k přátelskému rozsouzení bez soudu: „za právo při poklidu jest, že žádná strana sama jedna bez druhé poklidu činiti nemóž. Kdožkoli poklid učiní a potom k sídu stane, má vedle nálezu panského kázán býti. Každý poklid jest z dobré vóle, z núze a z práva žádný.“ (Korn. ze Vš. pag. 41.) — Srovn. „Právník“ na r. 1869 str. 629.

Pomocné čl. 85. 99. taxa, kterou platil pohnaný, když pře v jeho prospěch se obrátila buď nedopatřením původovým buď ustanovením soudu.

Pomocník čl. 69. 71. 209. ten, který přísahou svou dotvrzoval že pohnaný, odpřísahav se ze skutku, v pravdě nevinnen jest, der Eideshelfer, consacramentalis. — Srovn. „Právník“ na r. 1869. str. 710.

Poprava znamená 1. původně napravení křivdy skrze moc soudu: „na popravu ustaviti pravdu“ (Lib. S.) = ad corrigendam injuriam statuere jus. Z toho jde, že 2. *P.* znamená soudní právomocnost vůbec: „páni ze Sternberka jako jiní páni vedle řádu země této poprav užívati mají“ (Arch. Čes. II. 32). Pak znamená *P.* 3. soud „ot úřada, k nemuž popravú sbožie leží“ (K. R. čl. 29.), — „v nemž kraji ten hrad leží k popravě“ (ibid.); — „což k Brněnské popravě a sídu sluší“ (Půh. Brn. 1406 fol. 10). — Pak znamená *P.* 4. okres soudní: „v hrazské popravě jedním komorníkem pohoniti, protože je v té popravě“ (K. R. čl. 1.). — A poněvadž napravení křivdy jest účelem práva a křivda se napravuje prostředky od práva přiměřenými, protož znamená *P.* také 5. vedení práva čili exekuce, kterou právě křivda se napravuje a sice exekuci v civilním a trestném procesu: „quia quando pojem beneficium Pra-

genſe ſuper inducciones et ſuper popravam (Eml. Reliq. I. 65,) = když pojal úředníky Pražské na zvod a úplné dovedení práva ſkrze přidědění; v trestném právě pak znamená *P.* vykonání trestu ſmrti. — Konečně znamená *P.* 6. hrdelní právomocnoſt po krajích, již podléhali ſkúdcové země, kteří pro zlé skutky psanci ſe ſtali. Viz *Popravce*. *Popravce* čl. 131. Byli to členové ſtarožitných rodů, z nichž ſe vybírali kmeti zeměští a jimž poprava t. j. trestné právo po krajích náleželo. Bylo v každém trestném okrese popraviců více, podlé K. R. byli dva (čl. 142.), Maj Carol. uſtanojuje tři; tentýž počet byl dle čl. 84 Ondřeje z Dubé. Popravcům náleželo, bdíti nad zachováním dobrého řádu a jmenovitě měli trestati ruſitele veřejného pokoje; k tomu konci vedli rejſtra, do kterých takoví ruſitelé ſe zapisovali. Píše o tom Ond. z D. v čl. 85: „o popravě páni praví, byloliby, žeby na koho bylo dovedeno popravicemi a koňſely toho kraje: tehda má ſe nad takovým popravou ſtáti a práva izádného nemá užívatí. A nad kýmž ſe poprava děje, nemá ot popravicí zboží to hubeno býti ani bráno, než odění jeho a jízdné koně a což ſ kata jeſt doſti, ale víc nic.“

Popraviti, popravovati právu platnoſt zjednati 1. pokutováním toho, který předpisů jeho neplní: „ale na tom móż popraveno býti, že nedohnal“ (čl. 106.); — „nemohl by úřad popravovati z nedohnání“ (čl. 107). 2. Skutečným trestáním zlých skutků: „aby jemu to bylo za zlodějſtví položeno i k němu popraveno;“ — „ten má inhed psán a vyvolán býti a má nad ním jakti nad zlým člověkem popraveno býti“ (Kn. Tovač. kap. 31.). — 3. Vykonáním exekuce: „pojem beneficium Pragense cum camerario voluerit popraviti in hereditatibus ſuis ubique, ibi ſunt eum otbiliti“ (Eml. Reliq. I. p. 66).

Poſel od úřadu, komorník, který od ſoudu ſtraně dán byl, aby poháněl, neb ſ ní ſkodu kteroukoli ohledal a ſpeciem facti pak ſoudu předložil, — nuncius camerarius (Eml. Reliq. I. 20).

Poslúpná dědina čl. 282. ten statek, který na někoho právem dědickým přichází (innata hereditas. Eml. Reliq. I. 46).

Postihnouti čl. 115. 129. 134. = dokázati zvláště svědky, jako lat. reprehendere a něm. überführen, überweisen.

Potřeba čl. 92. negotium (jako v starosl.), práce naléhavá, res necessaria.

Póvod ten, který vede, tedy, poněvadž v nejstarší době žalobník sám přiváděl komorníky tam, kde pohnati měli, znamená *P.* žalobníka, actor. — V čl. 141. K. R. neznámá *P.* však actor, nýbrž conductor, tedy položeno jest vlastně v tom smyslu, který slovo to prvopočátečně mělo, a v tomto rozumu byl *P.* ten, který místo žalobníka zastával buď při ohledání škody, neb kdekoli jinde: „pakli sám (t. j. žalobník) nepřijede, ale muož místo sebe jiného puovoda poslati rozumného = si autem actor metipse nollet ad tabulas redire, potest vice sua aliquem conductorem mittere intelligentem“ (Zříz. Vladisl. čl. 153); — „a ten jistý, ktož právo vede, má při úředníku jeti, aneb puovod, kterého pošle a když přijedú k těm dědinám, má ten, ktož vede aneb póvod jeho ukázati .“ (ibid.) — „quando póvod actoris jurando non procedit, actor perdit“ (Jir. Cod. j. Boh. II. 270.); „jistec přísahá aneb ten, ješto slove póvodem“ (ibid. 327). Byl tedy v tomto smyslu *P.* zástupcem žalobníka, jako také Ond. z D. v čl. 24. praví: „Radún z Týnce žaluje na Petra z Brusóv, že jemu učinil škodu svú mocí . po tej škodě póvod Jan ze Ptice, Petr ze Smrdova, aneb sám“ (t. j. žalobník); — „Dětoch conqueritur super Bernhardum etc. quia fecerunt sibi dampnum cum suo posse per excussionem Actor Pešek, sive Dyžek, sive solus“ (Eml. Reliq. I. 22). — Byly však pře, v kterých žalobník sám žalovati měl a užíval-li puvodů v ní, mohl se pohnaný obrániti, jako k. př. pře ta, které čl. 141. K. R. dotýká. — Srovn. Korn. ze Vš. str. 437.

Poznati se v čl. 113. = přiznati se; v čl. 18: „ačby komorníky poznala“ = ač by oba komorníci vyzuali.

Pramen čl. 228. pruhy vlasů, z nichž jeden úplet se plete.

Pravější svědci čl. 134. 144. jsou buď ti, kteří lépe vypovídali a na přísaze zmatečné prošli, buď ti, kteří jsou vyššího stavu, než svědci soupeře.

Právo znamená 1. právní pořádek: „ne s právem ho sehnal“ (čl. 24.); — „právo jej pohnati trhem v hradě“ (čl. 18.; viz 19. 23. etc.). — 2. povinnost: „právo jim sehnati, kdež jeho žena sedí (čl. 23). — 3. přísahu: „sirotčí právo“ (čl. 72. 123.), „právo na kříži“ (čl. 143) — 4. průvod právní: „právo se otepřieti“ (čl. 72. 73. 74. 116. 117. 121.); — „právo voda železo, svědci“ — 5. při: „jest-li mi s ním které právo míti“ (čl. 132.) — 6. taxa soudní: „má právo ot neho dáti tři haléře“ (čl. 1): — „nedaj jeho práva jedno 32 haléřov“ (čl. 6.) — 7. torturu: „utrpným právem bylo přikročeno a každý z nich dvě práva vytrpěl (Manusc. v Arch. Brněn.).

Přeboj čl. 69. útok na člověka s úmyslem ho oloupiti, v němž napadnutý se brání a překonán jest; přichází též forma příboj: „jako lev hotov ku příboju = sicut leo paratus ad praedam“ (Jungm.): — „příbojnictva nerodte žádati = rapinas nolite concupiscere“ (ibid.).

Přebyvek čl. 35. dočasné meškání kromě stálého sídla, jakž jde z čl. 45. 46: „to již na svém bydlí, že již nepřebývá.“

Převuzný, přívuzný čl. 15. — zavázaný, povinný, srovn. starosl. *вѣзѣ* — vinculum, *вѣзѣ* ligamen.

Přídruha čl. 278. sloupy v plotu, mezi kterými koly připevněny jsou, sustentamentum. — Srovn *Družiti*.

Příhlavný dobytek čl. 184. 209, věci, které zabitému odebrány byly; neb dobytek znamená zde to, co později znamenalo slovo „nábytek“ = svrčky, neb movité jmění vůbec tak že k nábytku ovšem také dobytek čítán byl. Poněvadž ale později k. př. v Řádu pr. z. a v Ondřeji z Dubé již se nemluví o příhlavním dobytku, nýbrž o příhlavních *penězích*, protož máme za to, že výraz K. R. příhlavný dobytek neznamena pouze koně zabitému odebrané nýbrž jmění a svrčky vůbec, které při sobě měl; to se dotvr-

zuje k. př.: „conqueritur, quia receperunt circa caput (při hlavě) capitalis pecuniae 10 marcas argenti“ (Eml. Reliq. I. 5.); — „Petr žaluje na Jana, že, když zabil jeho otce, při hlavě jeho vzal jemu 500 hřiven“ Ond. z D. čl. 17).

Příjem, Přijetí čl. 167. 211. 247. přijmouti od toho, kdo nějakou škodu jinému odebráním věcí učinil, tyto věci a užívati jich: „kdyžby kto komu škodu učinil, nebo kázal učiniti, nebo ot koho tu škodu přijal“ (Řád. pr. z. čl. 78). Spojuje se obyčejně v starých pramenech se slovem *žive* = užívá: „Ondřej žaluje na Kříže, že když Jan učinil jemu škodu svú mocí bezprávně . . . on (Kříž) tu škodu ot něho (t. j. Jana) *příjem* i *žive*“ (Ond. z D. čl. 26.); — „žaloby jedny jsou z účinka, druhé z příjma, třetí z kázaní“ (Ond. z D. čl. 23). — V latinských pramenech se to vyjádruje slovy: *suscipere a uti*: „sibi factum damnum ipsi susciperunt et usi sunt“ (Eml. Reliq. I. 29. srovn. *ibid.* 21, 33, 44, 61 atd.) — V latinských pramenech sluje *P.* *susceptio*. — Srovn. *Žití*.

Přítí jako starosl. *прѣти* contendere, contradicere, causam tueri.

Přivedení čl. 72. 131. 132. působení k tomu buď radou, neb přimluvou, aby kdo jinému škodu učinil. Význam ten poznává se zvláště z latinských pramenů ze slova: „adducere“ což jest překlad našeho: přivedení, k. př. „quod adduxerunt super me (= přivedli na mne) Petrum sine jure cum suo posse, qui rapinam fecit in hereditate mea“ (Eml. Reliq. I. 42.); — „quia radil et adduxit Benessium“ (*ibid.* 66.) — Jest tedy ten, který přivedl koho, aby škodu učinil = auctor delicti a *P.* samo jest concursus ad delictum intellectualis. — Místo *P.* užívá se nyní slova: navedení k zlému skutku radou (*consilium delinquendi*), neb rozkazem, neb hrozbou. — V čl. 8. K. R. znamená *P.* ovšem jen sprovázení komorníka tam, kde pohnati měl.

Psanec čl. 131., *proscriptus, infamatus*, ten který do rejstrů u popravců zapsán byl co škůdce zemský a rušitel veřejného pokoje, nebo co přechovatel takových škůdců: „o zjev-

ných a hrubých vinách, jimižby narčeni byli aneb psáni od konšel neb přísežných, ježtoby psanci byli, pro něžto potom podle řádu a práva na smrt měli by odsúzeni býti“ (Maj. Carol. §. 115).

Purkrechtní dědina, ves nebo statek podle emfiteutického (německého) práva vysazený.

Rada v čl. 72. přijali jsme na místě „zrady právo se otepríti“ čtení: „z rady;“ v čl. 168. na místě: „ze zrady“ položili jsme: „z rady“ a v čl. 210. na místě „zradil“ ustanovili jsme se na čtení: „radil“ a za těmi příčinami. Předně vyrazí se pojem „zrada“ (proditio, Verrath) v K. R. slovem „nevěra“ jakž čl. 129. a 130. dokazují. Mimo to jest nápadno, že slovo „zrada“ a „zraditi“ v čl. 72. a 210. přichází ve spojení se slovy „přivedení“, „žití“, „příjetí“ a s plnem a slovo „rada“ nikde se neklade v K. R. ve smyslu „consilium delinquendi“, kdežto v jiných pramenech, jmenovitě v Reliq. Tab. Ter. několikráte slovo „raditi“ ve spojení se slovem „přivesti“ se naskytuje tak k. př. „quia *radil* et adduxit Benessium, qui sibi russil inducciones“ (Eml. Reliq. I. 66.). Mimo to přichází pojem *radý* v latinských pramenech zhusta: „quando rapinam fecit, eum adduxit et *consuluit* sibi hoc“ (ibid. 28.); — „quod *consuluit* filio, quod eum caperet“ (ibid. 62. 66.). Byloby tedy nápadno, kdyby K. R. toho slova neužívala a že na svrchu dotčených místech námi navrhovaná čtení jsou správnější, jde z toho, že tím tento nedostatek K. R. se odstraňuje a mimo to z toho, že pojem *zrady* v ní se vyrazí slovem: *nevěra*. Nedostatečnost čtení „zrady“ uznal již opisovatel nejstaršího exempláru, an v čl. 168. psal: „ze zrady hlavy“ kteréž také není místné proto, že zrada hlavy mohla místo míti jen tehdaž, když pán zrazen byl na bezživotí (čl. 130.), jinak byla obyčejnou vraždou, jakož také v čl. 180. 184. o púhoně z hlavy zvláštní zmínka se činí. — Srovn. *přivedení*.

Řeč mluvení a tudíž jednání před soudem: „kak z které řeči

sě zpravovati“ (nápis hlavy VII.); tedy: „póhonná řeč“ ústní jednání neb sepření po púhoně, „slubní řeč“ atd. České „řeč“ znamená jako polsk. rzecz také čin, skutek, věc, res, Sache, zvláště v K. R.

Rota formula jurisjurandi čl. 138. — Slovo to přichází v tomto smyslu ve všech řečech slovanských, již starosl. má *рота* neb *ротъ*. Z jakého kořene pochází, nesnadno se ustanoviti; snad ze sansk. „rat“ dicere, fari.

Rozdíl čl. 192. dělení se zvláště bratrů ve statek otcovský, obyčejně slovem dělení se vyjadřuje: „díl nebo rozdíl jest netoliko příbuzných a přátel, ale i jiných lidí, mezi sebú čímžkoli nedílných jedněch od druhých, dědinami, platy . . oddělení.“ — Púhon z rozdílu jest tedy ten, když kdo myslel, že při tom dělení nějak zkrácen byl.

Sědání, duellum, pugna duorum, souboj čl. 129. Ve věcech, které se dotýkaly cti, nebyli připuštěni svědci, leč v takových, které pak soubojem se rozhodovaly: „v také příhodě devět mužův dobré pověsti s obú stran buď postaveno a ty přisežte, prvé nežli strany sedati budú.“ (Maj. Carol. §. 88.) — Povinen k souboji byl jen roveň rovni t. j. ti, kteří stejného stavu byli (K. R. čl. 129): „jestli žeby kto urozenější od sebe nižšího k sedání pobízen byl, není mu dlužen odpovídati“ (Maj. Carol. §. 90). Kdož sedati měli, měli právo se dáti zastoupiti jiným, který stejného stavu a urození byl. (Maj. Carol. §. 91).

Schovalý čl. 129. člověk ctný, zachovalý: „zlého se diela cho-
vajte“ (Sat. Řemesl. Výb. Lit. I. 219).

Sirotcí právo čl. 72. 123. Výhoda sirotkům od práva popřaná, že, když z dluhu po otci viněni byli, žalobu odmítnouti mohli, přísahajíce sami jediní, kdežto jiní svědky věsti a ordálu vody se podrobiti museli (čl. 70). Z toho pak povstal obyčej, že každá přísaha, při níž postačovalo věrování jen jedině osoby, nazývána byla právem sirotčím. (Der Waiseneid).

Slubní řeč v nadpisu hlavy IV. — Dr. H. Jireček v svém

vydání K. R. Cod. Jur. Boh. p. 97. klade za tím slovem v závorce (*s ludmi?*) se znamením otázky, jakoby konjekturnu „*s ludmi*“ na místě „*slubní*“ navrhoval. Avšak celá hlava IV. ukazuje na jiný smysl slova toho. V čl. 70. praví se, že v slubní řeči z dluhů, z dědin atd. platí též právo jako v úřadě; v čl. 72. praví se, že kdyby původ z rady žaloval a *pohnaný jemu žaloby nebránil*, že původ atd. V obou těchto člancích staví se patrně slubní řeč čili slubní jednání naproti jednání před soudem a protož se domníváme, že slubní řeč není ničím jiným než-li narovnání nějakého sporu skrze přátely soupeřův. Toto narovnání mohlo místa míti i tehdy, když věc již na soud vznešena byla a soud buď sám narovnání sporu přátelům odstoupil, anebo strany věc od soudu vzaly a lidi požádaly, aby je smluvili. Nad míru zajímavo při tom jest, že v jednání slubním strany těchže prostředků právních užívaly jako v řádném běhu soudu, svědků a přísah, jen ordály vyloučeny byly z toho, na místě kterých se metaly losy. Jest tedy slubní řeč K. R. totéž, co druhá recense Statut Ottonových z r. 1237 jmenuje: *slubní súd*: „*Illud etiam, quod dicitur zlubní zud habeant inter se libere et absolute scilicet de capra et ove et ceteris hujusmodi, praeter vaccam, bovem et equum ceteraque majora*“ (Cod. dipl. Mor. II. 326). K slubní řeči bylo podlé čl. 72 zapotřebí svolení obou stran; trpěli však viněný, že původ přec naň žaloval, pak měl původ přísahati a dvěma pomocníky přísežnými se opatřiti. Kdežto podlé statut Ottonových slubní soud místo měl o kozu, ovci atd., připuštěn býval v českém právě také při plenu, ohni, z dluhu, při škodě na polích atd. Že slubní soud zachovával formy při právě obvyklé, není nic divného, poněvadž podlé Knihy Tovač. odškodné peníze za vraždu také od přátel mimo soud zemský smlouveny býti mohly, ač suma jich od práva ustanovena byla.— Z této slubní řeči vyvinulo se později tak zvané ubrmanství, *judicium arbitrarium*, při kterém ovšem již neuzíváno fo-

rem soudních, nýbrž které na pouhém rozeznání smluvčích záležely. — Co se týče slova „slubní,“ upozorňujeme, že v starosl. *любити* neznamená pouze amare, nýbrž také acquiescere = spokojiti, smířiti.

Spas čl. 271. Nepřichází krom toho místa K. R., pokud mi vědomo, více v starší literatuře a jest tvořeno od časoslova *pásti* jako slovo popas: „mandavit facere ei damnum bezprávným popasem skotem, koňmi“ (Jir. Cod. j. Boh. I. 314).

Společník čl. 10., ten který jest s někým na spolku, spolumajitel statku. — Viz sstupek.

Sstupek čl. 209. unio, congressus bonorum, sstoupiti s někým ve společné držení statku, tedy totéž, co obyčejně se nazývá spolek: „cum omnibus bonis congressus est, id est stupuje se (Olom. Desky VII. 251); — „quia cum ipsa habet congressum i. e. sstupek (ibid. VII. 234. 254.); — consenciente ad hoc fratre suo, qui est suus sstupník (ibid. VII. 265); — sunt congressi et fecerunt sstupek seu in verum na spolek (Brněn. Des. VII. 196). Společník nemohl bez vědomí ostatních spolumajitelů statek nikterak zavaditi nebo prodati. — Již v K. R. čl. 53. přichází slovo „spolek:“ „a syn u něho na spolce.“

Ssutí čl. 187: „z ssutí dědiny z přívuzenstva.“ Příbuzní po meči měli totiž právo, když přítel jejich statek cizímu prodal, tomuto prodaji se opřítí a položice tržnou sumu mohli kupce z koupě vyssuti: „kdyžby kto dědiny u čího bratra neb přítele kúpil, ježtoby ten bratr nebo přítel byl jemu po otci t. j. po meči, ale ne po mateři, to jest po vřeteně, a kdyžby ten přítel, jenžto jest po meči, chtěl tu dědinu obdržeti: tehdy má trój pohon učiniti před rokem a přede dnem a ty peníze, za něž jest prodána ta dědina, úředníkom Pražským má položiti. A když pohnaný chce přijíti peníze, má jemu dědin postúpiti a úředníci mají jemu peníze vydati a kdyžby se jediného groše nedostávalo, nebo který groš byl měděný neb falešný, tehdy pohnaný má

ostati při dědinách kúpených a penězi úředníci Pražští mají se rozdělití. Pak-li přijme peníze, žádného nevyvrha, tehdy jest jej právě ssul a má jemu těch dědin postúpiti“ (Řád pr. z. §. 69). — V latinských pramenech sluje tento výkon *abscussa* (Jir. Cod. j. Boh. II. 282) *alienatio*, neb podlé českého významu *sipatio* (ssuti = sypati) v německých *Ab-schüttung*. O ssutí zástavy viz Korn. ze Vš. 205.

Starosta v čl. 62. zpráve, purkrabí: „jsa ejus starosta et purkrabí“ (Jir. Cod. j. Boh. II. 314); — „starosta země Moravské (Kn. Tov.) = hejtman. — Přichází také ve smyslu poručníka sirotků. (Kn. Tov.)

Statek v čl. 128 = movité jmění, zvláště dobytek.

Staviti, stavovati v základ bráti, pfänden. (čl. 231—237).

Stráža čl. 133. pes, který hlídá.

Suché dni t. j. adventní, postní a letničné, v kterých zemský soud na hradě Pražském zahájen býval.

Svědčení pŕihonu „jiného nic není, než na ten čas, kterýž v pŕihonech jest položen, týchž pŕihonův skrze komorníka přede všemi vyhlášení“. (Korn. ze Vš. p. 19.) Když komorník totiž pŕihon vykonal, přišel v ten den, kterýž v pŕihonu co rok udán byl, před úřad a ohlásil se, že pŕihon tomu, jenž pohnán býti měl, skutečně doručil.

Sveřepice čl. 177. 271 starosl. sverép = sveřep, sverépěti = sveřepěti, wild wachsen, kobyla, která nekonala polní a tažné práce, a podlé latinského významu v Řádu pr. z. §. 62: „*equatiae, quae sveřepice dicuntur*“ kobyla plemenná, *equa emissaria, die Zuchtstutte*: „*equas dedit, quas dicimus emissarias*“ (Cod. dipl. Mor. I. 219, anni 1143).

Svod čl. 209 *intertiatio* (= *in tertium deducere*) v středověké němčině: *der anefang, anfang*. Když pravý majitel u koho věc svou našel, musel ten udati, odkud ji má, tím on tedy svedl vinu od sebe na toho, tento pak musel udati, kde on ji vzal a tak šlo toto svedení čili svod potud, pokud nepřišlo se na toho, který již více dotvrditi nemohl, od koho věc tu dostal, neb koupil, neb přijal a ten

pak považován byl za zloděje neb odcizovatele té věci. Ten, na koho se kdo odvolával, že od něho věc dostal, slul zprávcem. (Gewährsmann): „pakliby ten řekl, že kůň u jiného koupil a to chce svěsti k onomu, tak s jednoho na druhého svod půjde, dokudž jistý prodavač nebude nalezen Postaví-li svod neb zprávcem, tehdy on jest prázděn a ten zprávcem má zaň odpovídati“ (Pr. Kuten.). — Od XIV stol. počal se tento výkon právní v Čechách ze zemského práva vytráceti a zachoval se ještě jen v právích městských.

Ščep čl. 188 strom ovocný: „arbores fructiferae, quae ščepy dicuntur“ (Řád pr. z. §. 62).

Tkáče: ten, který nemá vlastního jmění ani domu ani statku a tudíž také nemá stálého sídla, „ledno tká sě, že nenie usědlý“ (čl. 60. 237).

Úmluva čl. 14. Když ten, který při prosoudil, za 14 dní nálezu panskému dosti nečinil, poslal vítěz k němu komorníka, aby ho napomenul, by povinnosti své naplnil aneb s původem nějak se o čas umluvil, kdy nálezu panskému zadosti učiniti chce. A toto napomenutí slulo úmluvou: „úmluva jiného nic není než oznámení spravedlnosti své zprávcem nebo vinnému s podáním k přátelskému umluvení a k výstraze práva vedení dalšího“. (Korn., ze Vš. str. 180.)

Úrok čl. 159. 210: vzebrání úrokův t. j. když se kdo v dědinu cizí uvázal a od poddaných roční platy, které se na dva termíny o sv. Jiří a o sv. Havle odváděly, vybíral. Byly úroky obilní i peněžité.

Ustáti právo na někom (čl. 237). Když pohnaný k líčení pře se nedostavil, ztratil při nestáním a původ na něm právo ustál a pohnaný byl in contumaciam odsouzen.

Útok čl. 101 etc. Když mezi dvěma lidmi nastalo nějaké nedorozumění neb nějaká roztržka, tak že oba cítili, že jeden druhého pro tu věc pohoniti bude, hleděl jeden druhého v té věci pūhonem předejít a kvapil, aby pūhon u úřadu

dříve ohlásil, než soupeř jeho. Toto ohlášení pŕuhonu slulo útokem a kdo útok na soupeře provedl, měl právo jej pohnati a druhý nemohl jej z té věci soudně stíhati nýbrž musel čekati, až pře ukončena byla. Tím běre útok na sebe poněkud povahu sázky tiché; kdo dřív požene, vyhrá pŕuhon. A vyhrav tedy sázku t. j. pŕuhon, měl pak tu výhodu, že soupeře svého na pŕuhonech v deskách držeti mohl. To se dělo tak. Původ vloživ útok ustanovil rok do šesti neděl, po těchto šesti nedělích opravil rok druhých šesti neděl, po těch opravil zase rok do třetích 6 neděl a když třetích šest neděl mine, vložil na něho pŕuhon ve dsky k čtvrtým šesti nedělím a kázal ho pohnati. A když rok přišel, kterého pŕuhon svédčen býti měl, kázal původ komorníku, aby pŕuhon ten zmatl; tím byl pŕuhon ztracen a první pře mezi pohnaným a původem ukončena, načež původ dal opět útok na soupeře a opakovalo se celé jednání jako při prvním útoku a pŕuhonu a když opět tři roky (pŕuhony) odbyty byly, byla druhá pře skončena, pak následovala tímtéž během pře třetí, v které věc sporná více odložena býti nemohla opravováním rokŕ, nýbrž nález se státi musel, načež původ pohnaného déle v deskách držeti nesměl. (Jir. Cod. j. Boh. II. 98.) — Jaké zmatky pohnaný původu činiti mohl, o tom srov. *Držení* a čl. KR. 75 až 112. — Toto držení v pŕuhonech zrušeno jest v druhé polovici XIV. století, ač útok dále ještě trval, zvláště tehdáž, když pŕuhon nějaký zdvižen byl, načež oba soupeři se snažili, útok jeden na druhého dáti, buď oustně volajíce „útok, útok“ neb čepice, neb klobouky atd. na katedru házejíce; kdo dřív zavolal, neb dřív čepici atd. na katedru vhodil, ten měl útok t. j. právo, soupeře svého z té věci pohnati. (Viz Korn. ze Vš. str. 91—92.)

Vdání čl. 253. 256. 259—291. Vdání jest onen výkon právní předsebraný v processu o rušení držebnosti neb o poškozování majetku polního, v němž každá strana z jisté praesumptio juris tvrdí, že sporná věc jí vlastnictvím náleží;

na základě této praesumptio juris ukládají sobě strany při ohledání povahy skutku jistou sumu peněz na způsob sázky po třikráte neb čtyrykráté zvýšenou, kteréžto peníze soudcům od té strany složiti se mají, jež nálezem při prohrá. Soud bral pak polovici té sumy a vyhrávající strana polovici druhou. Jest vdání tedy částí vindikačního processu a sice tak zvaná actio in rem sacramento a liší se od pouhého základu tím, že nemohlo, jako základ, soukromě učiněno býti, nýbrž že vždy šlo na úřad. Bylo vdání s řečí póhonnou t. j. po ohlášení půhonu a vdání bez řeči póhonné, když kdo komorníka požádal, aby škůdce in flagranti zastihl a vdal — Viz „Právník“ na r. 1870 str. 829—851. A srovn. *ohřeb.*

Vězati čl. 229 = vězeti někoho slibem, t. j. slibem zavázati.

Víra znamená 1. v čl. 125. důvěru, kterou kdo má, že mu od soka žádná škoda neb nic zlého činěno nebude, poněvadž s ním ve smlouvu přátelskou vešel: „že mu škodu učinil svú mocí bez práva za *přátelskú smluvú*“ (Jir. Cod. j. Boh. II. 317; — „ubiše bratja na veri“ (Mikl. Lex.). — „když rovně na rovni vzmluvi, by mu co učinil za věrú“ (čl. 129). V tomto smyslu jest tedy víra protivou nevěry čili zrady, jakž to z čl. 129 a 130 jde. — 2. úvěra, úvěr, t. j. dluh někomu půjčený v důvěře, že jej zaplatí: „a tady svú víru (rukojmím) vypravuje“ (čl. 128), „nemóž staviti pro dluh pána proto, kdož mu směl věriti, dobývaj právem“ (čl. 231. 232). — Treu und Glauben ve formulích věrovacích k. př. v čl. 150. 176. jako v starosl. „mi se na toj zaklesmo našimi věrami i dušami.“

Vóle v čl. 298. znamená jako v starosl. *voluntas* libertas, svoboda, ač ovšem i voluntas znamenalo V čl. 298. míní se totiž ony částky statku pozemkového, které nedílny neb neděleny byly a tudíž ne jednomu náležely a určeny byly k užívání všech společně. V každém kupním listě kladla se slova, že prodává se: „se vší zvolí, což k tomu přísluší.“ Již v XV. stol. mnozí nevěděli co slovo *V.* vlastně znamená; pravíť Korn. z. Vš. na str. 156: „nejedni za to drží, žeby se těmi slovy dědiny mínily, kteréž k tomu

zboží příslušejí, kteréž se prodává a ve dsky klade; ale to jest jinak; nemíní se těmi slovy to, cožby k tomu příslušelo, což se prodává, než toliko svoboda na tom všem a k tomu, což prodáno jest, jako cesty, řeky, silnice, obce, močidla, vody a jiné věci k těm podobné a jest zvoles na gruntích panství (a) na lidech.“ Znamená tedy Z. 1. panství na lidech (dominium); 2. právo užívati všech občin a v tomto smyslu přichází v latinských pramenech pode jménem „libertas:“ „villas Z. et H. cum hereditate (= dědina) et qualibet libertate (= zvolí) ad ipsas pertinate“ (Eml. Reliq. I. 22); — „curiam cum agris et qualibet libertate ad ipsam pertinate“ (ibid. p. 17); — v českých listech praví se takto: „s horami, pastvami i se vší volí i s plným panstvím . s pastvami i se vší volí, což k tomu sluší i s plným panstvím“ (Arch. Čes. II. 48). V moravských deskách zemských užívá se také slova *jus*: villam L cum silvis, pratis, pascuis juribusque ipsorum et pertinenciis universis“ (Ol. desky I. č. 250. srovn. 251. 253. etc.

Voliti v čl. 108 = chtíti, jako v starosl. *волити* velle a jakož se podnes význam ten také v češtině zachoval v pořekadlu: vol, nevol, volte nevolte = chtěje, nechtěje.

Výboj čl. 224. útok činěný na dům neb dvůr zvláště noční dobou; tak praví Řád. pr. z. jednáje o výboji v čl. 52. „kdyžby kto koho z násilé nočního chtěl pohoniti . sušedy má přivolati . . . a ukázati dóm vybitý;“ — kdyžby jej (t. j. dům) vybíjeli ve dne a zvláště pak v noci (Maj. Carol. čl. 122): „o tom nočním lúpeži a výboji“ (Arch. Čes. II. 36.); — „komu se ten výboj noční děje“ (Korn. ze Vš. 140).

Výnězda = vyjízda čl. 209. Tak slul povytechně výjezd soudních zřízenců na ohledání mezí a škod kterýchkoli.

Vypírati čl. 148. důrazně zapírati, nepřiznati se.

Vypraviti rukojmě čl. 128. = vyvaditi je z rukojemství.

Vyručiti se čl. 140. 266. 267. rukojmím ujistiti, že základ zaplacen bude: „zajatý dobytek móż vyručiti na hotové

peníze a to rukojmí dobrým a když tak vyručí, tehdy póvod má zajatý dobytek propustiti“ (Korn. ze Vš. 331).
— Srovn. *zájem*.

Vzepříti se čl. 259. před soudem žalobu a odpory ná ni klásti, tedy = sepření, *litis contestatio*.

Vzchoditi dědiny, pole čl. 290. dědiny tak obejítí a ukázati, jak právo předpisuje.

Za přísahu čl. 176 = na místě přísahy; — za odpověď = na místě, aby na žalobu odpovídal (čl. 282); — za časa býti v kaple (čl. 142.) t. j. na primě; viz *kapla*.

Zájem čl. 140. odebrání dobytka pro nezaplacený úrok; věřitel měl totiž právo, když dlužník úroku v ustanovený čas neplatil, dobytí komorníka u soudu a dlužníku tolik krav, koní, ovec a sviní zajímati, kolik úrok ten obnášel. Ten, kterému zájem se stal, tedy dlužník, měl právo, zajatý dobytek do 14 dní u úřadu, aneb i na cestě,* když hnán byl, vyručiti dostatečným rukojmím; avšak jen ten mohl zájem vyručiti a žádný jiný, na jehožto statku zajímáno bylo. K tomu se vztahuje čl. 140. K. R. (Srovn. Korn. ze Vš. 326—336).

Zákon čl. 138.: „právo opatu vzíti na svůj zákon“ = řehola klášterská t. j. na místě přísahy věrovati se řeholou mnišskou. — Srovn. „Právník“ na r. 1871 str. 192.

Zápovědný sněm čl. 203. 206. shromáždění stavův na zápověd t. j. rozkaz krále k rozdílu od soudu zemského, jenž v určité doby pravidelně zahajován byl. — Srovn. *suché dni*.

Zapovídati čl. 277. 295. brániti někomu, aby mou cestou, t. j. takovou, která v mezích mého majetku leží, chodil, nebo jezdil; později nazýváno to: zápovedì gruntů. (Viz k. př. Arch. Čes. V. 513.) Za doby K. R. děla se zápověd skrze komorníky, později od majitele samého tím, že listy sousedům rozesílal, v nichž jim ohlašoval, že jim grunty své t. j. užívání cest na nich zapovídá.

Zasědlý čl. 60. = usedlý, pozemkový statek, na němž sedí, mající.

Zastúpiti čl. 16. etc. doma naleznouti, zastihnouti.

Zdvíhnouti čl. 20: „když se pohnaný proti komorníku o to

zdvihne“ = položití odpor nějakému tvrzení, neb povstati k řeči, kterou se hájiti chce kdo: „tehdy má odpověděti k nevině se zdvíhaje“ (Řád. pr. z čl. 10.); — „kdyžby pohnaný se zdvihl k nevině“ (ibid. čl. 63).

Země čl. 62. statek pozemkový; ještě v XV. a XVI. století znamená *Z.* statek pozemkový nemovitý: „(v Korytě vsi) jest 21 zemí, ale něco jest rybníky zatopeno . Vaněk platí 1 kopu s země (jedné), Novák platí s (jedné) země 1 kopu, Jakub s země též“ (Arch. Čes. I. 353).

Zlato čl. 261. Jaký zlý skutek to byl, vysvětluje Řád pr. z. v čl. 62: kdyžby kto komu škodu učinil na zlatu = *si quis aurum subtraxerit effodiendo de terra*,“ — a Korn. ze Vš. str. 142: „takový způsob vedení práva jest při všech škodách . zlata nebo pokladův z země vykopání.“ Ukazuje to na zvyk Staroslovanův v *Annal. Fuld.* i jinými prameny dotvrzený, vedle kterého zlato a klenoty do země schovávali a pokládali, odkudž také slovo: poklad. — Nezdá se však, že se zde mysliti má na rušení práva hornického.

Zmásti nějakého nedopatření se dopustiti a tím právu svému pohoršiti k. př. zmásti púhon atd.; *zmatek* tedy = nullitas; *zmatečná* přísaha, neb přísaha na *zmatek* byla ta, kde přísahající rotu úplně tak po písaři říkati musel, jak on ji předříkal, šetře v tom pořadu slov i všech ostatních formalit, které právem předeepsány byly. Nezachoval-li přísahající pořad slov, nekladl-li prsty na místě kříže, kde měl, vstal-li dříve, než mu kázáno bylo atd., měl *zmatek* a přísaha byla neplatna. Viz „Právník“ na r. 1869 str. 704—710.

Zpráva či *oprava* statku, povinnost, statek ode všech nároků a závad očišťovati, die Gewähr, v kteréžto povinnosti zprávcí trvati museli 3 léta a 18 neděl.

Zprávce čl. 121. 134. 135. ten, který povinen jest, statek ze všelijakých nároků někomu osvobodovati a očišťovati.

Žiti čl. 141. 164. 211. 247 248. 249. substant. verbale od časoslova žiti, praes. živu (jako v starosl. živju) užívání,

v K. R. povýtečně užívání bezprávné věci cizí, usus: „quia obsedit munitionem suam (= ejus) cum suo posse et usus est pernis, tritico, diversis domesticis rebus“ (Eml. Reliq. I. 12); — „conqueritur super J. pro usu“ (ibid. 63). Později kladlo se místo žití slovo užívati: „a to drží a užívá“ Půh. Olom. 1412 fol. 7), ač některé exempláry K. R. v čl. 211 již kladou slovo „užil“ na místě: „i žil.“ — Obyčejně se spojuje výraz „žive“ se slovem „přijíti“, o čemž viz *příjem. Život* čl. 209: „do života svědectví“ t. j. svědectví o to, když kdo tvrdil, že mu užívání nějaké věci do života, t. j. pokud bude živ, náleží: „jestli věno jest zvláštními výminkami do života“ (Korn. ze Vš. str. 213); — „věno do života — pak-li jest do života věno ukázáno, tehdy splaceno býti nemóž“ (Kn. Tov. kap. 140); — „ješto neměli moci dále prodati než do svých životóv“ (Půh. Olom. 1405 f. 49).

